

Op- en ondergang van Mas Anjello, of Napelse beroerte

Thomas Asselijn

editie Marijke Meijer Drees

bron

Thomas Asselijn, *Op- en ondergang van Mas Anjello, of Napelse beroerte* (ed. Marijke Meijer Drees). Amsterdam University Press, Amsterdam 1994

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/asse001open01_01/colofon.htm

© 2006 dbnl / Marijke Meijer Drees

Voorwoord

Deze uitgave is voortgekomen uit een opdracht van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Van Dorthe Schipperheijn, als onderzoeker in opleiding werkzaam bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, heb ik destijds veel hulp gehad bij de voorbereiding van deze uitgave. Als eerste lezers van de kopij fungeerden mijn collega's Arie Jan Gelderblom en Lia van Gemert. Aan hen dank ik waardevolle correcties en aanvullingen. De voorloper van deze uitgave heeft een drietal jaren op de literatuurlijst van Utrechtse tweedejaarsstudenten gestaan; naar aanleiding van hun reacties tijdens werkcolleges is de uiteindelijke tekst hier en daar aangescherpt en uitgebreid. Riet Schenkeveld heeft als redacteur van dit *Alfa*-deel nog tal van nuttige aanvullingen gegeven. Ten slotte bedank ik Carel Jansen, die mij bij de technische realisering trouw ter zijde heeft gestaan.

Utrecht, maart 1994

Marijke Meijer Drees

Inleiding

Een opstandstragedie

Op 25 augustus 1830 raakten de toeschouwers van de opera *La muette en Portici* zo bezielde door heilige vaderlandsliefde ('Amour sacré de la patrie') dat zij na het verlaten van de Brusselse Muntshouwborg plunderend en vernielend de stad in trokken en daarmee de Belgische opstand inluiden. De bewuste opera ging over een waargebeurde revolutie die zich in de zomer van 1647 in Napels had afgespeeld. Daar, in de hoofdstad van het toenmalige Spaanse koninkrijk Napels, was de bevolking, onder leiding van de visser Mas Anjello, massaal in opstand gekomen tegen de Spaanse overheid.

Deze explosieve stof gebruikte de zeventiende-eeuwse toneelschrijver Thomas Asselijn voor zijn treurspel *Op- en ondergang van Mas Anjello, of Napelse beroerte (voorgevallen in 't jaar 1647)* (1668). En al heeft dit in Amsterdam uitgegeven en opgevoerde toneelstuk niet de uitwerking van de beruchte Brusselse opera gehad, het mag toch opmerkelijk heten.

Vanwege het onderwerp, een waargebeurd volksoproer, kan het voor de tijd waarin het verscheen uniek genoemd worden. Voordien waren in de Amsterdamse schouwburg weliswaar twee andere drama's over volksoproeren opgevoerd, maar daarvan was de uitbeelding zo ondubbelzinnig negatief dat ze niemand op revolutionaire gedachten konden brengen.¹ Asselijn is anders te werk gegaan: in zijn treurspel wordt de revolutie tot op zekere hoogte verdedigd. In de volgende paragraaf meer hierover.

Maar er is nog een andere reden waarom *Op- en ondergang van Mas Anjello* een opmerkelijk toneelstuk mag heten. Toen Asselijn het publiceerde, tekende zich reeds het voorstadium af van wat een heftige polemiek zou worden tussen gevestigde schouburgdichters als hij en nieuwkomers die het bestaande toneelrepertoire vanuit moderne inzichten bekritiseerden.² In 1669 verenigden die nieuwkomers zich in het dichtgenootschap Nil Volentibus Arduum, Door dit genootschap werden de gevestigde schouburgdichters hevig bestookt. Had een van hen een nieuw toneelstuk geschreven, dan zorgde Nil meteen voor een verbeterde versie. Die werd dan niet zelden voorzien van een 'dichtkunstig onderzoek', een genadeloze ontleding van het origineel. De Nil-leden redeneerden hierbij vanuit de overtuiging dat een dichter niet mocht vertrouwen op zijn talent en op wat de praktijk hem leerde, maar dat hij, om een goed en verantwoord toneelstuk te kunnen schrijven, de moderne classicistische theorie moest beheersen. Eigentijdse toneelschrijvers uit Frankrijk waren de lichtende

1 De bedoelde treurspelen zijn *Herdoopers anslag op Amsterdam. Den x. May, 1535* (1641) van P.A. Codde en *Jan van Leiden en Barent Knipperdolling; of oproer binnen Munster* (1660) van J. Dullaart. De opvoeringen in de Amsterdamse schouwburg zijn geregistreerd in E. Oey-de Vita en M. Geesink, *Academie en schouwburg. Amsterdams toneelrepertoire 1617-1665*. Amsterdam 1983.

2 Het volgende wordt uitgebreid besproken in hoofdstuk 5 van M. Meijer Drees, *De treurspelen van Thomas Asselijn (ca. 1620-1701)*. Enschede 1989 (in het vervolg: Meijer Drees 1989). Zie ook: Mieke B. Smits-Veldt, *Het Nederlandse Renaissancetoneel*. Utrecht 1991, p. 101-103, 106-108.

voorbeelden die hier nagevolgd moesten worden. Een paar jaar voordat Nil werd opgericht, had het nieuwe Frans-classicistische toneel al bewondering geogst bij een toneelschrijver die een der actiefste

leden van het genootschap zou worden: Lodewijk Meijer. Voor hem was Pierre Corneille de toonaangevende vernieuwer bij uitstek, ‘de Phoenix van de Fransche Tooneeldichters en Dichtkonstenaars’. Deze vleiende omschrijving staat in de voorrede van Meijers treurspel *Ghulde Vlies* (1667), een bewerking van een stuk van Corneille.

Asselijn heeft zich zijn leven lang verzet tegen het in zijn ogen slaafse eerbetoon aan Franse autoriteiten. Al in 1668, in de opdracht bij *Op- en ondergang van Mas Anjello*, maakt hij dat op een uitdagende manier duidelijk. Zijn betoog heeft op zichzelf weinig diepgang, maar in het licht van een bestaande discussie tussen andere toneelschrijvers krijgt het betekenis. De al genoemde Lodewijk Meijer had in zijn voorrede bij *Ghulde Vlies* afwijzend gereageerd op Jan Vos, die als ervaren regent van de schouwburg en schrijver van onder meer het populaire gruweldrama *Aran en Titus* (1641) tot de gevestigde literaire orde behoorde. Een paar maanden voor Meijer had Vos in het voorwoord bij zijn treurspel *Medea* (1667) principieel stelling genomen tegen dichters die zich volgens hem te veel lieten leiden door antieke theoretici en daarbij de behoeften van het eigentijdse publiek onvoldoende in het oog hielden. In zijn pleidooi had Vos de aanleg en praktijkervaring van toneeldichters tot leidende principes verheven en op basis daarvan een aantal voorschriften van klassieke theoretici verworpen. Hierop startte Meijer, voor wie juist het ideaal van de theoretisch-geschoolde dichter prevaleerde, een offensief tegen de praktisch georiënteerde Jan Vos.

Maar aangezien Jan Vos inmiddels overleden was, nam een geestverwant de handschoen op. Dat was Asselijn. In de opdracht bij *Mas Anjello* stelt hij zich op het standpunt van Vos, dat hij echter zonder theoretische exercities verdedigt (het gaat om het gedeelte dat begint met ‘Ontfangt dan, achtbare Heere, dezen Anjello’: regel 92). Hier is wel bij uitstek een man van de praktijk aan het woord. Oorspronkelijkheid dient voorop te staan, is de belangrijkste stelling die Asselijn opwerpt in reactie op Meijer, zonder diens naam te noemen overigens. Het vertalen en bijslippen van reeds bestaande stukken stelt volgens Asselijn niets voor, want noch de dichter noch de schouwburg oogst er enige vermaardheid mee (regels 100-103). Evenals schilders moeten dichters niet elkaars werk kopiëren, maar rechtstreeks de realiteit uitbeelden en hij zou graag zien dat andere toneelschrijvers het voorbeeld van zijn authentieke en op waarheid gebaseerde *Mas Anjello* navolgden. Ook zij kunnen proberen eigen vondsten voort te brengen; aan stof is geen gebrek, want de geschiedenis biedt mogelijkheden te over (regels 104-110).

Deze uitdaging is Asselijn niet in dank afgenomen. In de latere kritieken van Meijer en andere Nilleden figureert hij als de onbezonnen toneelschrijver die, domweg Jan Vos imiterend, ongeveer alles verkeerd heeft gedaan wat een toneelschrijver maar verkeerd kon doen. In het geval van *Mas Anjello* was dat het onoordeelkundig kiezen en ordeloos bewerken van historische stof.

Interpretatie

Asselijn presenteert het Napolitaanse oproer niet als een volkomen zwarte bladzijde uit de geschiedenis. Het volk van Napels heeft een ondraaglijke tirannie bestreden,

zo maakt hij duidelijk, en daarmee wordt het oproer een begrijpelijke en zelfs te rechtvaardigen reactie op onderdrukking. Dat is de ene kant van Asselijns weergave. Het oproer wordt evenwel óók als iets verschrikkelijks voorgesteld: de vreselijke terreur waarmee het gepaard gaat, wordt breed uitgemeten en het laatste bedrijf is geconcentreerd op het tirannieke gedrag van de waanzinnig geworden Anjello.

Onder invloed van deze ambivalente presentatie krijgt de concluderende slotregel van het toneelstuk de teneur van een waarschuwende boodschap aan gezagsdragers. ‘Zoo bloeyt een Staat, daar 't regt der volkren werdt gehandthaaft’, laat Asselijn een volksvertegenwoordiger zeggen, in aanwezigheid van een tweetal edelen. De volksvertegenwoordiger behoort, zoals we nog zullen zien, tot de overheidsfactie die begrip toont voor de opstandelingen en die het volk met zachte hand wil regeren. Voor de edelen geldt precies het tegenovergestelde: zij willen het volk alleen maar meer onderdrukken. Door de volksvertegenwoordiger nu juist tegen hén te laten zeggen dat een staat floreert als het recht des volks wordt gehandhaafd, biedt Asselijn de mogelijkheid die zinsnede op te vatten als: regeerders, zorg ervoor dat het recht des volks gehandhaafd blijft, anders komt het volk zelf voor zijn recht op en dat geeft algehele ellende.

Hoe nu wordt dit advies gaandeweg het stuk onderbouwd? Bezien we eerst de gebeurtenissen in het kort.

De bevolking van Napels, dat deel uitmaakt van het Spaanse koninkrijk, is al enige tijd ontevreden omdat de belastingen op primaire levensbehoeften steeds zwaarder zijn geworden. Het volk gelooft niet langer dat de opbrengsten de oorlogsschatkist moeten vullen. Inhalige gezagsdragers aan het hof in Napels, de naam van hun koning misbruikend, spekken er hun zakken mee, terwijl gewone mensen moeten creperen, zo is de algemene gedachte. De visser Mas Anjello besluit het volk te bevrijden. Hij weet de steun te verwerven van bandietenleider Perrone en slaagt er vervolgens in een aantal bevolkingsgroepen over te halen tot actief verzet. Na wapens en munitie bemachtigd te hebben, wreken de opstandelingen zich op degenen die zij als hun onderdrukkers beschouwen: puissant rijke edelen. Paleizen worden geplunderd en verwoest, de bezitters wreed bejegend en veelal vermoord.

Ondertussen beraadt de gealarmeerde overheid aan het hof zich op tegenmaatregelen. De Spaanse onderkoning (Arcos) aarzelt en krijgt tegenstrijdige adviezen van enerzijds de adel (Medina, Caraffa etc.), anderzijds de twee volksvertegenwoordigers (Tiberio, Anaclerio) en de aartsbisschop (Filomarino). De edelen zijn voorstanders van harde repressie en continuering van de tot dusverre gevolgde onderdrukkingpolitiek. De volksvertegenwoordigers en de aartsbisschop daarentegen vinden het verstandiger een toleranter beleid te voeren en de belastingdruk te verminderen. Ook de echtgenote van de onderkoning dringt aan op matiging en wanneer zij met haar man alleen is, maakt ze hem duidelijk dat de edelen door egoïsme gedreven worden. Uiteindelijk vraagt de onderkoning of de aartsbisschop de rol van bemiddelaar tussen volk en overheid op zich wil nemen. Deze stemt toe en trekt samen met de volksvertegenwoordigers de stad in. Daar legt Anjello hem namens de opstandelingen een aantal eisen voor.

Teruggekomen bij de onderkoning, die inmiddels naar een veiliger verblijf heeft moeten vluchten, geeft de aartsbisschop het dringende advies nu toch vooral de teugels te laten vieren en de eisen van het volk in te willigen. De aanwezige edelen protesteren hevig. Als desondanks blijkt dat de onderkoning naar het standpunt van de aartsbisschop overhelt, besluiten zij op eigen initiatief Anjello onschadelijk te maken. Hiertoe leggen zij in het geheim contact met Anjello's naaste medewerker, de bandietenleider Perrone. Met hem wordt afgesproken dat hij de leider van de opstand zal vermoorden.

Die samenzwering wordt echter ontdekt en werkt als olie op het vuur van het verzet. De aartsbisschop, die nietsvermoedend een brief van de onderkoning komt afleveren, bereikt niets bij de geagiteerde opstandelingen. De opstand woedt door. Perrone wordt gegrepen en bekent zijn verraad; de bezittingen van de bij de samenzwering betrokken edelen worden verwoest en een hunner, die er niet

Op- en Ondergang
 van
MAS ANJELLO,
 of
Napelse Beroerte,

(voorgevallen in 't jaar 1647,)

T R E U R S P E L ;

Door T. A. *(Asselijn)*

Gespeelt op d' Amsterdamsche Scheunburg.

t' A M S T E R D A M,

By *Jacob Lescailje*, Boekverkooper op de Middeldam,
 naast de Vismarkt, in 't jaar 1668.

in slaagt te vluchten, wordt onthoofd. Opnieuw brengt de aartsbisschop een verzoeningsboodschap: een verzoek aan Anjello om met zijn familieleden aan het hof te komen onderhandelen. Dit voorstel wordt aanvaard en in het paleis ontvangt Anjello vervolgens uit handen van de onderkoning de waardigheden die bij de hoogste gezagsdrager van Napels behoren. Onder het volk heerst vreugde, maar de paar edelen die de opstand overleefd hebben, zijn hoogst verontwaardigd en zinnen op een middel om de leider van het volk uit te schakelen. Al spoedig blijkt dat Anjello's verheffing een verschrikkelijke uitwerking op hem heeft. De nieuwe machthebber tiranniseert iedereen, is wispelturig en heeft aanvallen van razernij. Uiteindelijk komen zijn vroegere vrienden zich bij de Spaanse onderkoning beklagen en dat is voor de edelen het sein Anjello te vermoorden.

Tot zover het inhoudsoverzicht. Gaan we terug naar het begin van het stuk, dan valt op dat de mensen uit het volk (Anjello en de zich verzamelende volgelingen) gedurende het eerste bedrijf lange tijd alleen aan het woord zijn en zo de gelegenheid krijgen het oproer ongehinderd te rechtvaardigen. Daarbij wordt Anjello herhaaldelijk voorgesteld als iemand die zonder egoïstische bijbedoelingen het volk van de niet langer duldbare tirannie wil bevrijden (zie b.v. 194-211). De argumenten die hij naar voren brengt, komen we verderop in het stuk opnieuw tegen en niet alleen bij de oproerlingen. Aan het hof bevindt zich een overheidsfactie die, ofschoon zij het geweld van het oproer afkeurt, er in andere opzichten wel begrip voor kan opbrengen.

Hoe rechtvaardigen Anjello c.s. het oproer? In de eerste plaats benadrukken zij het defensieve karakter van hun actie. Oproer stichten is verkeerd en bij de wet zelfs verboden, dit besef is bij het volk duidelijk aanwezig (100, 181). Maar, zo wordt bij monde van Anjello betoogd, de rechtsorde is al verstoord door de tirannieke overheid. Door toedoen van de regerende adel, die, zogenaamd uit naam van de koning, veel te zware belastingen heeft opgelegd en die eenieder die daartegen verzet aantekende tot ballingschap heeft gedwongen (101-109; 121-125), heeft 'onordre' in Napels de overhand gekregen (191). Aan deze chaotische situatie moet volgens het volk een einde komen. Men wil dus, na de onderdrukking lange tijd geduld te hebben (85, 88), niets anders dan de vroegere orde herstellen. Daarbij beroepen de opstandigen zich op bestaande privileges (aangeduid als 'rechten', 'recht des volks', 'recht der volkren' e.d.: 10, 112, 302, 306, 736 etc.) en in het bijzonder op het inhuldigingsprivilege van een vroegere Spaanse koning van Napels, Ferdinand van Aragon (738-742). Een ander, hiermee samenhangend argument is dat het oproer niet gericht is tegen de vorst, maar slechts tegen die gezagsdragers aan het Napolitaanse hof die de tirannie veroorzaken en zodoende het aanzien van de vorst schaden (734-737). Dit komt ook tot uitdrukking in de - voor het overige uiterst agressieve - leuze van de opstandelingen (zie b.v. 89-92).

Aan het hof kan het oproer op een zeker begrip rekenen. Ieder van de daar aanwezigen is verre van gelukkig met het 'onheyl' (375) dat over hen komt, maar anders dan de adel, die het oproer radicaal veroordeelt en gewapenderhand wil onderdrukken, streven de volksvertegenwoordigers, de kardinaal en de aanvankelijk aarzelende onderkoning naar matiging van het beleid en daarmee naar het herstel van de vroegere rechtsorde. Die politiek van matiging en herstel plaatst hen met het volk, dat immers hetzelfde beoogt, tegenover de adel. Maar er is meer dat de voorstanders van matiging met het volk verenigt. Ook bij hen bestaat geen enkel

begrip voor de motieven van de adel. De naam van de koning misbruikend, handelen de edelen puur uit egoïsme, zegt de aartshertogin in een vertrouwelijk gesprek met haar echtgenoot (963-979). Het volk lijdt buitensporig onder de, op instigatie van de edelen opgelegde, 'onverdraagelijk' zware belastingen (448, 449; 970-979) en het kan niet langs wettige

wegen protesteren omdat het geen toegang meer heeft tot de gerechtelijke instanties die klachten behandelen, zeggen de volksvertegenwoordigers (450-452). Aldus discussiërend met de edelen roepen zij net als het volk ook het oude inhuldigingsprivilege van Ferdinand van Aragon in herinnering (504-509). Zij betogen dan zelfs dat het volk blijkens dit privilege ‘nimmer’ hoeft te ‘gedogen’ dat zware belastingen als machtsmiddel aangewend worden.³ Kortom, in de optiek van de gematigde factie aan het hof blijkt het oproer op zijn minst een begrijpelijke reactie op het harde beleid te zijn.

Hier tegenover staan dan wel de hevige verschrikkingen van het oproer. Het begint er eigenlijk al mee dat Anjello een verbond sluit met bandietenleider Perrone, die zijn veelkoppige gevolg omschrijft als ‘rauw en rappich volk tot muyten opgewassen’ (54). Daarmee heeft Anjello bepaald onguere makkers uitgekozen. In het vervolg neemt hij de moeite het verbond met Perrone te rechtvaardigen, wat impliceert dat ook hij het discutabel vindt. Tijdens zijn toespraak tot de Napolitanen betoogt hij dat ‘een geregte wraak’ het mobiliseren van ‘een ruwen hoop van stropers en geboeft’ onder de gegeven omstandigheden nu eenmaal noodzakelijk maakt, wil het ‘vrye volk’ gered worden van de tirannie (155-159).

Na dit onheilspellende begin laten plundering, verwoesting, moord en doodslag niet lang meer op zich wachten. Van de terreur wordt in het vervolg uitgebreid verslag gedaan of er worden staaltjes van vertoond. Dat de toeschouwer geschokt en afwijzend dient te reageren, wordt wel heel duidelijk als de opstandelingen zelf verslag doen van wat ze zoal aanrichten. Een van hen krijgt dan van afkeuring getuigende formuleringen in de mond gelegd als ‘afgrijselijk mishandelt en geschonden’ (652) en ‘Ik ys’ er van al eens als of ‘t my selven smarten’ (691). En in zijn opvallend positieve beschrijvingen van de verwoeste bezittingen der adel, zoals ‘Felices huys, de praal der Napelse gebouwen’ (648) en ‘dat van Don Steffan, vermaardt in kostlykheydt./ En beeldtwerk uytgevoerd door konst van menschen vonden’ (650, 651) klinkt eveneens door dat het hier gaat om niets ontziend barbaars geweld.

Ook de extreme wreedheid waaraan Anjello zich bij tijd en wijle schuldig maakt, wordt breed uitgemeten. Een voorbeeld hiervan, dat tegelijk demonstreert hoe redeloos zijn gedrag kan zijn, vinden we in het vierde bedrijf. De aartsbisschop is de opstandelingen net komen vertellen dat het hof aan alle eisen van het volk tegemoet zal komen. Toch laat Anjello de executie van een edele die zich in een klooster verstoppt heeft, doorgaan om vervolgens met diens afgehouden hoofd te sollen (‘Hy trapt het hoofd van Caraffa met voeten’, luidt de regie-aanwijzing na 1786). En nadat hij in het laatste bedrijf eenmaal officieel tot hoogste machthebber is verheven, gaat het helemaal mis. Zo dreigt hij zijn eigen medewerkers te ‘doorschieten’ (regie-aanwijzing bij 2238), vertrappt hij zijn staatsiekleed (2304) en verschijnt hij in de volgende scène ‘zonder hoedt, met een schoen, en blooten [= getrokken] degen

3 Het zich beroepen op oude rechten en in het bijzonder op een inhuldigingsprivilege herinnert sterk aan de positief-rechtelijke argumentatie waarmee de Nederlandse Opstand tegen Spanje gemotiveerd werd. Nu werd tijdens deze Opstand het volk in de zin van de volksmassa geen enkel recht van opstand toegekend, althans zo dachten de leiders erover. In hun ogen hadden alleen volksvertegenwoordigende instanties het recht zich daadwerkelijk tegen een tiran te verzetten. Dat was evenwel de theorie. In de uiteraard veel complexere praktijk van de Opstand, die enigszins zichtbaar wordt in pamfletten en geuzenliederen, werd deelname van de volksmassa lang niet altijd uitgesloten (zie Meijer Drees 1989, p. 72-77).

uyt' op het toneel. Van Anjello's vroegere idealisme is dan geen spoor meer te bekennen en zijn zinloze gedrag isoleert hem volkomen. In het licht van zijn tirannie is het alleszins begrijpelijk dat

de aartsbisschop Anjello's executie door de edelen als een 'geregte wraak' beschouwt en er de hemel voor dankt.

Maar met die rechtvaardige wraak zijn we weer terug bij wat voorafging: het oproer. Dat was net zo goed een rechtvaardige reactie op tirannie of een 'geregte wraak'. Niet alleen volgens Anjello en de zijnen (zie b.v. 157, 561 en 922), zelfs de gematigde factie aan het hof is van mening dat het onheil van het oproer 'regtvaardighlijk' over de edelen is gekomen (2008). En lezen we Asselijns eigen woorden in de opdracht bij het treurspel, dan redeneert hij in wezen precies hetzelfde als hij, doelend op het vermoorden van inhalige edelen, schrijft dat deze slachtoffers 'door een geregte wraak, over het uytputzen der arme Gemeente, zijn omgekomen' (regels 66-67).

Concluderend: een rechtlijnige interpretatie van Asselijns treurspel is niet mogelijk, omdat het geen eenduidig beeld geeft van het volksoproer. Die eenduidigheid wordt overigens wel geboden in de twee oudere drama's over volksoproeren, waarvan in de vorige paragraaf al even sprake was. In het oudste van deze stukken, *Herdoopers anslag op Amsterdam. Den x. May, 1535* (1641), vertelt een 'Boose-Geest' in de expositiemonoloog dat hij zijn duivelse volgelingen, de wederdopers,⁴ naar Amsterdam gevoerd heeft om er dood en verderf te zaaien. Daar komt verder niets positiefs tegenover te staan en zo is al direct duidelijk dat de oproerlingen veroordeeld moeten worden. In *Jan van Leiden en Barent Knipperdolling; of oproer binnen Munster* (1660) blijft een expliciete veroordeling aanvankelijk uit, maar het oproer krijgt men uitsluitend als iets afschrikwekkends gepresenteerd en in de slotscène houdt de stervende leider zijn gehoor de spiegel voor van zijn eigen wangedrag: 'Verdoolde, laat ik u tot een spiegel zijn. Ik krijg mijn loon, en heb u valschelijk bedrogen. [...] 'k heb u door schijn van deught, verleit en blint doen dwalen [...]'. Ondeugd is bestraft, een morele wetmatigheid is ondubbelzinnig bevestigd. Asselijns treurspel laat zien dat zo'n eenvoudig denkpatroon niet door iedere toneelschrijver werd gevolgd.

Een kwestie van tactiek

Asselijjn heeft: zich ingedekt tegen eventuele afkeurende reacties op zijn treurspel. In de opdracht, gericht tot Joan van Vlooswijk, stadssecretaris van Amsterdam en de zoon van een Amsterdamse burgemeester, zegt hij op zeker moment 'Dat wy, Achtbaare Here, dit ten Tooneele hebben gevoerd en is niet om de gemoederen des volks te verrukken tot zoodanige driften als wy U.E.A. [= uwe edelachtbaarheid] alhier vertoonen' (regels 52-54). De aangesprokene, en met hem de hele Amsterdamse overheid, moest er blijkbaar van overtuigd worden dat *Op- en ondergang van Mas Anjello* geenszins bedoeld was om opstandige gevoelens bij het publiek los te maken. De reden waarom die ontkenning noodzakelijk was, ligt voor de hand. Kon Asselijjn in de toneeltekst het oproer vanuit een meervoudig perspectief belichten zonder

4 Wederdopers of anabaptisten vormden in de zestiende-eeuwse Nederlanden aanvankelijk de hoofdstroom van de Reformatie, maar naderhand werden zij hevig vervolgd om hun revolutionaire maatschappelijke en godsdienstige denkbeelden.

daarbij een dwingend interpretatiekader aan te brengen, in de opdracht moest hij duidelijker zijn. Het diende hier zo krachtig mogelijk veroordeeld te worden. De welwillendheid van de adressaat stond op het spel en uiteraard moest Van Vlooswijk, per slot van

rekening een regentzoon, niets hebben van volksoproeren. Welke tactiek Asselijn gevolgd heeft om zijn stuk acceptabel te maken voor een lezer uit de Amsterdamse elite, zal in deze paragraaf blijken. Ook zal aandacht geschonken worden aan een anoniem lofdicht dat bij de tweede druk van *Mas Anjello* werd uitgegeven (1669) en waarin Asselijn met zoveel woorden vrijgepleit wordt van een subversieve bedoeling met zijn treurspel. Deze paragraaf besluit met de kritiek van Andries Pels, Asselijns felste tegenstander uit het genootschap Nil Volentibus Arduum.

De opdracht verloopt als volgt. Asselijn betoogt in de eerste plaats dat zijn treurspel een algemeen bekend gerechtigheidsprincipe demonstreert: ‘staatzucht’ (= heerszucht) of tirannie wordt bestraft. De geschiedenis der mensheid levert vele voorbeelden van bestrafte staatzuchtigen, waarvan Asselijn er enkele wil noemen: Catilina en Julius Caesar uit de Romeinse geschiedenis worden gevolgd door ‘onzen geesel’ Alva en door Philips II. Dat staatzucht altijd tot de ondergang leidt, kan ook het historische voorbeeld van Anjello illustreren. Asselijn introduceert hem als een wel zeer sensationeel geval. Deze dolgedraaide staatzuchtige, die vanuit de laagste diepte was opgeklommen tot het toppunt van absolute macht en vervolgens afgemaakt werd als een hond, zal iedereen versted doen staan (regels 40-51). Iets vergelijkbaars had Van Vlooswijck overigens, zij het iets anders geformuleerd, ook al kunnen lezen in een anoniem zesregelig gedichtje onder de afbeelding van Mas Anjello (in de uitgave direct volgend op de titelpagina, zie de reproductie op p. 17).⁵

En zo wekt Asselijn inderdaad de indruk niets onrustbarends te melden te hebben. Hij illustreert een gerechtigheidsprincipe dat voor zijn adressaat niets bedreigends heeft en waarmee deze als toneelliefhebber vertrouwd is uit andere treurspelen. Had Vondel bijvoorbeeld niet al laten zien hoe slecht het afliep met de staatzuchtige Lucifer? Als waarschuwend voorbeeld ‘van alle ondankbare staatzuchtigen, die zich stoutelijk tegen [...] de wettige overheden durven verheffen’ belandde deze opstandige engel uiteindelijk in de hel (aldus het voorwoord van *Lucifer* (1654)). Maar zo’n ondubbelzinnige afwijzing kan Asselijn toch niet uit zijn pen krijgen. In heel terloopse, meestal tussen haakjes geplaatste opmerkingen laat hij doorklinken dat de bestraffing van staatzuchtigen niet zelden met in principe rechtvaardige, zij het verschrikkelijke opstanden gepaard is gegaan. Die opstanden richtten zich dan tegen schendingen van bestaande rechten door de overheid. Zo was de samenzwerende Catilina weliswaar een op macht beluste schurk, maar hij kon het op een staatsgreep aansturen omdat het Romeinse volk gebukt ging onder ‘onverdraaglijke tyrannie’ (regels 5-7). En wanneer Asselijn de staatzuchtige Alva in herinnering brengt, dan vestigt hij opnieuw de aandacht op de schending van oude rechten en de daaruit voortgekomen opstand in de Nederlanden (regels 26-35). In Napels ten slotte, heeft een opstand weliswaar de staatzuchtige Anjello aan het bewind gebracht, maar diezelfde opstand was tegelijk een rechtvaardige reactie op tirannieke machthebbers: ‘een geregte wraak, over het uytputzen der arme Gemeente’ (regel 66).

5 Opvallend is dat niet het tekstje is overgenomen dat Vondel bij deze afbeelding schreef: ‘SIE MAS' ANJELLO hier in Print voor elk ten toon,/ Die van de Vischbanck klom op 's Konings hoogen troon,/ Het kitteloorigh Paert van Napels help aen 't hollen,/ En, op zijn Faiëttons, geraekt aen 'tzuizebollen,/ In eenen oogenblik gingh plotselingh te grondt,/ Gehoorzaemt als een Vorst, doorschoten als een Hont.’ (*De werken van Vondel*, deel v, p. 600). De anonieme schrijver van het gedichtje voor Asselijns treurspel lijkt Anjello's staatzucht en sensationele op- en ondergang iets sterker te benadrukken dan Vondel.

Een oproer is voor Asselijn dus niet alleen een vals en verschrikkelijk voorwendsel waarmee staatzuchtigen aan de macht komen, óók is het een begrijpelijke reactie op tirannie, een instrument zelfs

waarmee tirannen of staatzuchtigen rechtvaardig bestraft kunnen worden. Maar uiteraard krijgt dit laatste in de opdracht veel minder aandacht, want de aangezochte beschermer mocht vooral niet verstoord raken. Om dezelfde reden stelt Asselijn hem expliciet gerust over de teneur van zijn treurspel en prijst hij ook nog eens uitbundig het politieke beleid in de Republiek. Lof krijgt vooral de besteding van de belastinggelden ('gemeene middelen') door de overheid, wat gelet op het onderwerp van *Mas Anjello*, een grootscheeps belastingoproer, begrijpelijk is. Maar noodzakelijk was het ook, want Asselijn publiceerde zijn treurspel een maand nadat er in Holland een nieuwe belastingmaatregel van kracht was geworden, waartoe de Staten van dat gewest in 1667 hadden besloten.⁶ Lof krijgt ten slotte ook Van Vlooswijck persoonlijk. Hij is, aldus Asselijn, uit het goede politieke hout gesneden, want zijn voorouders, echte Hollanders als zij waren, hebben zich allen teweergesteld tegen onderdrukking (hier doek Asselijn op de opstand tegen Spanje). Van Vlooswijck kon dus tevreden zijn.⁷

Bij de tweede druk van het treurspel, uit 1669, werd een lofdicht opgenomen dat de strekking van Asselijns treurspel nog eens toelichtte:

Hoe 't volck te seer verdruckt, kan t'onderst boven keeren
 Een torsche Heerschappy, ten kosten van veel heeren
 Haer hoofden, en verdelg van huysen schoon in prael,
 Verbeeldt ons A S S E L Y N [...]
 Hier krijght den Adeldom, die 't volck tot op 't gebeente
 Uytmergelde, haer straf; d'oplopende Gemeente
 Ontsiet noch hoogh noch laegh; hier leert een Vorst sijn plicht,
 En wat het volck vermach: wie muyterye sticht,
 Aensierende Anjelloos endt, sal aerseling vertsagen.
 Als Niet gekomen is tot Iet, is't niet om dragen,
 Wijl het noch rijck, noch arm, noch oudt, noch jong verschoont.
 De muyterye in 't endt met moordt sijn meester loont.
 Soo heerlijck als het is voor 't Vaderlandt te sterven,
 Soo schandelijck een doodt de Rustverstoorders erven.

Het stuk komt neer op de stelling dat niemand een politieke chaos mag veroorzaken, redeneert de dichter die zich achter de initialen N.N. verschuilt. In de eerste plaats ziet men, zegt hij, hoe hoogge-plaatsten die zich aan uitzuigerij van het volk schuldig maken, bestraft worden door datzelfde nietsontziende volk. Maar ook aan hen die tot het volk behoren, wordt geleerd wat hun plicht is. Het negatieve voorbeeld van de leider van het oproer, Mas Anjello, illustreert immers de les die zegt dat 'Niet' als hij tot 'Iet' opgeklommen is, zijn macht niet aankan, een onverdraaglijke tirannie vestigt en

6 Op 5 maart 1667 gaven de Staten van Holland consent voor het heffen van een vermogensbelasting van tweemaal de tweehonderdste penning in 1668. De eerste heffing vond in januari plaats, de tweede in juni van hetzelfde jaar. Zie Meijer Drees 1989, p. 145, n. 8.

7 Het laatste gedeelte van de opdracht (regel 92 e.v.) is al aan de orde geweest in paragraaf 1; het is het gedeelte waarin Asselijn impliciet polemiseert met Lodewijk Meijer, die kort daarna een belangrijke positie in *Nil Volentibus Arduum* zou gaan innemen.

uiteindelijk zijn verdiende straf krijgt. De anonieme dichter herhaalt hier dus in feite wat Asselijn al eerder in de opdracht had betoogd; ook die opdracht werd trouwens ongewijzigd in de tweede druk overgenomen.

Had een onbekende Asselijns treurspel aanbevolen, afgeraden werd het door Andries Pels, de belangrijkste pleitbezorger van het Frans-classicistische toneel en een vooraanstaand lid van Nil Volentibus Arduum. In *Gebruik én Misbruik des tooneels* (1681) verwerpt hij die stukken waaruit het publiek verkeerde dingen zou kunnen leren en in dat verband krijgt *Mas Anjello* harde kritiek:

Ook zouden veele uit Maz' Anjello wél besluiten,
 Als óf 't een' stóf was, om den onderdaan tót muiten
 Te bréngen, én te meer, omdat het wierd vertoon
 Voor de eerste maal, zoals (én 't was nóch geen gewoont')
 Het honderdpénninggéd in Hólland wierd gehéven:
 Maar 't is te onkunstig én te érbarmelyk beschreeven,
 Nóch 's dichters doelwit, die sléchts toeging stout, én los
 Op 's meesters voorbeeld, om, als leerling van Jan Vós,
 Met weidsche opsnijery van woorden, én prullen
 Van ballingskóppen 't oor, én oog des vólks te vullen;
 Zo dat men zéggen mag de Staat te zyn verschoond,
 Ten minsten, dat zy niet opzétlyk is gehoond,
 Om 't vólk tót muitey, én oproer te beweegen;⁸

Pels beschouwt *Mas Anjello* klaarblijkelijk als een voorbeeld van misbruik van het toneel. Vanwege het onderwerp, een belastingoproer, zou het stuk volgens 'veele' naar opruiing tenderen, temeer nog omdat het kon interfereren met een gebeurtenis in de actualiteit: in 1668 zou juist een nieuwe belasting, de honderdste penning, geheven worden. Maar Asselijn heeft die bedoeling helemaal niet gehad, zegt Pels dan. Als leerling van Jan Vos heeft hij de op zichzelf gevaarlijke stof erbarmelijk slecht gepresenteerd door er maar driest en ordeloos op los te schrijven en de toeschouwers slechts hol gezwets en afgehouden koppen van ballingen te verkopen. Pels' eindconclusie is vernietigend: omdat Asselijn maar raak schreef, kan men zeggen dat hij het volk tenminste niet opzettelijk tegen de staat heeft opgestookt. Zijn bijtende kritiek laat ook zien dat er een kloof van onbegrip was ontstaan tussen toneelschrijvers als Asselijn, die hun publiek graag sensationele stukken voorschotelden en het met de vigerende theorie niet zo nauw namen, en Frans-classicistische toneelschrijvers, voor wie de theorie juist prevaleerde.

Pels wist het al toen hij met Asselijn afrekende: een subversieve uitwerking had diens treurspel niet gehad. In 1668 was het gewoon m première gegaan, het was niet verboden en niet uitzonderlijk veel

8 Vss. 493-505. Geciteerd uit: A. Pels, *Gebruik én Misbruik des tooneels*. Met inleiding en commentaar door M.A. Schenkeveld-van der Dussen. Culemborg 1978. De accenttekens in het citaat maken deel uit van het spellingsysteem dat Pels en andere Nil-leden voorstonden.

of weinig opgevoerd en herdrukt⁹, en ook de belasting van de honderdste penning was zonder merkbare problemen geïnd. Pas in 1830 heeft de Napolitaanse opstandsgeschiedenis haar potentieel opruiende kracht bewezen.

Contemporaine verslaggeving van de opstand; Asselijns bron

De opstand in Napels heeft destijds in Italië en daarbuiten enorme indruk gemaakt.¹⁰ De aandacht ging overwegend uit naar de eerste tien dagen van het oproer, de periode waarin Mas Anjello actief was (daarna hield het nog maanden aan). Napels was in 1647 een der grootste steden van Europa, de Spaanse onderkoning zetelde er en de hoge adel had zich er verzameld. Hoe het mogelijk was dat in die stad een gewone vissersjongen alle macht in handen had gekregen, al was het maar voor tijdelijk, was een vraag die velen bezighield. De Amsterdamse regentenzoon Joan Huydecoper, die een educatiereis maakte en ten tijde van het oproer in Genève verbleef, kocht meteen nadat hij het nieuws van een andere Hollandse toerist vernomen had, een boekje over de opstand en schreef erover naar Holland.¹¹ En daar verschenen al spoedig de eerste pamfletten, later gevolgd door complete verslagen van de gebeurtenissen. Het verslag van een zekere Alessandro Giraffi, *Le Rivolutioni di Napoli*, is het bekendst geworden; nadat het in 1647 in Venetië gepubliceerd was, werd het hier te lande begin jaren vijftig twee keer vertaald.

Ongeveer gelijktijdig verscheen van Giraffi's verslag ook een Engelse vertaling (2 dln., Londen 1650, 1652), die een interessant licht werpt op de receptie van het oproer in een buurland waarmee men zich in de Republiek een tijdlang verwant had gevoeld. Het Engelse parlement had namelijk een vergelijkbare strijd tegen zijn vorst gevoerd als destijds de Nederlanders tegen Philips. Maar sinds 1649 konden Cromwell en de zijnen niet meer op Nederlandse sympathie rekenen omdat hun verzet was uitgelopen op de executie van de koning en dat vond men hier een volstrekt ontoelaatbare escalatie. De Engelse vertaler van Giraffi's verslag, James Howell, een geleerde die omstreeks 1620 een paar keer de Nederlanden als toerist bezocht had, geeft in het tweede deel van zijn vertaling zijn eigen visie op de gebeurtenissen te Napels en betreft daarin de opstand van de Nederlanders tegen de Spanjaarden. Hij beschouwt de Napolitaanse opstand als het zoveelste teken van verval van de Spaanse heerschappij en in dat kader legt hij een relatie tussen de revolte in Napels en eerdere opstanden tegen het Spaanse gezag, zoals die in de Nederlanden. Hij zegt dan dat Napels bijna een onafhankelijke 'commonwealth' was geworden, dus een staat die vergelijkbaar was met zijn eigen land en met de Nederlandse Republiek. Dat het in Napels uiteindelijk niet zo'n vaart had gelopen, komt volgens hem niet door de sterkte van het Spaanse gezag aldaar of doordat de politieke kracht van de opstand te gering

9 Opvoeringen: in 1668 op 20/2, 23/2, 27/2, 1/3, 31/5 en 4/10, in 1669 op 31/1, in 1670 op 30/1, in 1688 op 23/2, 24/2, 26/2, 13/3, 11/11 en in 1689 op 15/9. Drukken: 1668, 1669, 1671, 1675, 1685, 1701 en 1725 (Meijer Drees 1989, p. 145, n. 10).

10 Deze paragraaf berust op Meijer Drees 1989 p. 23-27 en P. Burke, 'De Madonna del Carmine en de opstand van Masaniello'; in: P. Burke, *Stadscultuur in Italië tussen Renaissance en Barok*. Amsterdam 1988, p. 236-253.

11 A. Frank-van Westrienen, *De Grootte Tour. Tekening van de educatiereis der Nederlanders in de zeventiende eeuw*. Amsterdam 1983, p. 185, 186.

zou zijn geweest, maar doordat de 'soft Neapolitan was not, it seems, so constant to his ends as

Hollander [...] and other tougher Nations'.¹² De Hollanders waren dus in staat geweest het Spaanse gezag omver te werpen omdat zij, zo suggereert Howell, een volk van doorzetters waren. Het is een aardig staaltje van de toenmalige stereotypering in het denken over Hollanders en andere naties.¹³ Asselijn doet er trouwens net zo hard aan mee wanneer hij in de opdracht bij zijn treurspel memoreert hoe de kleine, vrije Republiek maar liefst drie grote monarchieën de baas is geworden en vervolgens de lofbazuin steekt van de voorouders van Van Vlooswijck, die als echte Hollanders zo tegen de Spanjaarden gestreden hadden voor de vrijheid van het vaderland.

Hoe de twee Nederlandse vertalingen van Giraffi's verslag¹⁴ zich verhouden tot het origineel, is niet onderzocht, maar wat uit deze werken vooral naar voren komt, is de aandacht voor de wonderbaarlijke en sensationele op- en ondergang van Anjello. Wat volslagen ondenkbaar leek, was toch voor even werkelijkheid geworden: een gewone visser had het tot hoogste machthebber van Napels weten te brengen. Welke van de twee vertalingen Asselijn gebruikt zal hebben is moeilijk uit te maken; eigenlijk doet het er ook niet zoveel toe omdat ze nauwelijks van elkaar afwijken. Het werk van de Amsterdamse auteur Lambert van den Bosch zal het meest bereikbaar voor hem geweest zijn. Blijkens het veel grotere aantal herdrukken is dit beduidend populairder geworden dan de vertaling van de Haarlemse drukker Vincent Casteleyn. In Van den Bosch' vertaling vinden we overigens ook het portretje van Anjello dat in de uitgave van Asselijns treurspel is afgedrukt.

Asselijn heeft aan het vertaalde verslag allerlei feitenmateriaal ontleend, zoals het verloop van de gebeurtenissen en de namen van personen en locaties. Sommige gegevens liet hij echter achterwege of hij gaf ze op een andere manier weer. In zijn treurspel vinden we bijvoorbeeld niets terug van de vele rituele manifestaties van rooms-katholieke volksvroomheid, die zich in Napels met name op Maria richtten en wel in het bijzonder op de maagd van de Santa Maria del Carmine, de kerk van de karmelieten op de hoek van het marktplein waar de opstand inzette. Asselijn vermeldt deze kerk wel een enkele keer (in het vijfde bedrijf; zie de annotaties bij 1766 en 2172-2173), maar dat 'de welheerlijke Lievrouw van Carmine' (Van den Bosch 1652¹⁵ passim) zo'n belangrijk symbool was voor de Napolitanen, brengt hij nergens naar voren. Dat vond hij, begrijpelijk, niet relevant voor lezers in het grotendeels ontkatholiseerde Holland.

Opvallender is evenwel dat Asselijn de opstandelingen, en dan vooral hun leider Anjello, meer politiek inzicht toeschrijft dan in het verslag gebeurt. Anjello krijgt regelmatig uitspraken over verantwoord staatsbestuur in de mond gelegd. Zo houdt hij in het vijfde bedrijf een redevoering tot de hovelingen, een betoog waarin de

12 Geciteerd uit R. Villari, 'Masaniello: contemporary and recent interpretations'. In: *Past and Present* 108 (1985), p. 117-132 (citaat op p. 130).

13 Naar de beeldvorming Nederland-buitenland wordt momenteel onderzoek verricht in het kader van het prioriteitsprogramma van de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek *De Nederlandse cultuur in Europese context* (ijkpunt 1650). De resultaten zullen in 1996 gepubliceerd worden.

14 J. Th. W. Clemens, *Italiaanse boeken in het Nederlands vertaald (tot 1800)*. Bibliografie. Met medewerking van J.W. Steenbeek. Groningen 1964, p. 40-45.

15 Van den Bosch 1652: *Het eerste deel der Napelse beroerte, met de wonderlijke op- en ondergangh van Mas' Aniello. Uyt het Italiaansch vertaalt door L.v.B.. Den tweeden druck*. Amsterdam 1652. Naar deze uitgave zal ook in de woordverklaringen bij de toneeltekst verwezen worden.

argumentatie van de opstandelingen nog eens terugkeert. Hij herinnert de aanwezigen aan tirannie die al geruime tijd bestond en die de opstand heeft veroorzaakt (1926-1935), hij wijst in algemene termen op het onderscheid tussen de vorst die de rechten van het

volk handhaaft en daarmee volgens de wet regeert en de onwettige vorst of tiran (1936-1942) en hij benadrukt het defensieve karakter van de opstand (1950-1954). In de bron is dit betoog niet weergegeven. De tweedracht aan het hof is eveneens van Asselijns eigen vinding. Afwijkend van de bron laat hij de adel niet alleen door het volk maar ook door andere hovelingen van inhaligheid beschuldigen. Passages als die waarin de hertogin de ware, egoïstische motieven van de edelen onthult (derde bedrijf, 969-975), ontbreken in het verslag.

Samenvattend: Asselijn heeft zijn bron op een selectieve manier gebruikt. Hij nam er de belangrijkste feitelijke gegevens uit over, maar liet zaken weg of bracht wijzigingen aan op punten waar het verslag niet overeen kwam met zijn (Hollandse) zienswijze. Een intrigerend toneelstuk was het resultaat.

Hoe verhoudt het zich tot de rest van Asselijns dramatische oeuvre?

Asselijn als toneelschrijver

Dat Asselijn tegenwoordig niet helemaal vergeten is, dankt hij aan een blijspel dat hij op ruim zestigjarige leeftijd publiceerde: *Jan Klaaz, of gewaande dienstmaagt* (1682). Er bestaat een moderne heruitgave van,¹⁶ die geregeld herdrukt wordt en ter gelegenheid van het zevenhonderdjarig bestaan van Amsterdam werd het in 1974, samen met de twee vervolgen die Asselijn erop schreef, door Ton Lutz bewerkt om als *Jan Klaasz in 't Katte-gat; een ongezouten Amsterdamse klucht* in en buiten Amsterdam opgevoerd te worden. Maar in zijn eigen tijd was Asselijn niet alleen bekend als schrijver van komische toneelstukken. Hij begon en eindigde zijn carrière met het genre waarmee voor een zeventiende-eeuwse dichter meer roem te behalen viel: het treurspel.

In 1657 wordt zijn eerste treurspel, *Den grooten Kurieen, of Spaanschen bergsman*, uitgegeven en in de Amsterdamse schouwburg opgevoerd. Het is een bewerking van een Spaans toneelstuk en het handelt over de strijd van Kurieen, de leider van een volk van Spaanse bergbewoners, tegen de Romeinse bezetters van zijn grondgebied. Sensationeel vermaak overweegt in dit stuk, maar ethisch-politieke lessen ontbreken niet. Asselijns debuut was zeker geen bijzondere eenling op het repertoire van de schouwburg. In de repertoireboeken valt een trend in drama's over 'grooten' van Spaanse origine waar te nemen: sinds 1654 staan de titels *Grooten Bellizarius* en *Grooten Sigismundus* meermalen vermeld, in 1657 volgen *Den grooten Tamerlan*¹⁷ en Asselijns *Grooten Kurieen*. Deze 'grooten'-drama's kenmerken zich door een buitenlandse of exotische setting, een veelheid aan opwindende gebeurtenissen, waarvan vooral liefde en/of wraakzucht de drijvende krachten zijn, en door titelhelden

16 Thomas Asselijn, *Jan Klaaz of Gewaande Dienstmaagt*. Met aantekeningen en inleiding van G. Stellinga. Gorinchem 1968 (Tekst en toelichting nr. 8).

17 Een exemplaar van de tweede druk van dit treurspel (uit 1661) is te vinden in *Den grooten Tamerlan (1657) & Mahomet en Irena (1657)*. Timoerdische en Turkse tragedies van Serwouters en Lubaeus (De Oostersche Schouburgh. Nederlandse Oriëntaalse Treurspelen uit de Zeventiende en Achttiende Eeuw II). Uitgegeven door C.G. Brouwer. Amsterdam 1992.

met een hoge status ('grooten'), die zich afwisselend barbaars en goedaardig gedragen.¹⁸

Voor zijn vijf overige treurspelen heeft Asselijn zijn stof gehaald uit wat hij zelf 'de Historien' noemt. De profane geschiedenis geniet zijn voorkeur. Zijn tweede treurspel, *Op- en ondergang van*

18 Voor meer gegevens over deze stukken kan ik verwijzen naar hoofdstuk 4 van Meijer Drees 1989.

Mas Anjello, of Napelse beroerte (voorgevallen in 't jaar 1647) (1668) kennen we inmiddels. In 1671 volgt *De moort tot Luyk door den graaf van Warfusé aan den burgermeester De la Ruelle (voorgevallen in 't jaar 1637)*, dat gaat over een politieke moord op een bij het volk geliefde burgemeester in het prinsbisdom Luik. *De dood van de graaven Egmond en Hoorne* (1685) en *Juliaan de Medicis* (1691) handelen eveneens over politieke moorden: de onthoofding van de twee graven in 1568 te Brussel en de aanslag op de gebroeders De Medici in het vijftiende-eeuwse Florence. Asselijns laatste treurspel, *De belegering en hongersnood van Samaria* (1695), berust op het bijbelverhaal uit 2 Koningen 6:24-7:20; het is een stuk zonder enige politieke connotatie, maar met een overvloed aan tranentrekkende scènes en spectaculaire tableaux vivants. Al deze treurspelen zijn uitgegeven en opgevoerd.¹⁹ *De dood van de graaven Egmond en Hoorne* is het meest succesvol geweest; het beleefde meerdere herdrukken in de zeventiende en achttiende eeuw en bleef lang op het repertoire staan. De destijds gevierde acteur Jan Punt (1711-1779) vertolkte vele malen de rol van Egmond.²⁰

Voor al de twee vroegste treurspelen kenmerken zich door een veelheid en diversiteit van personages en meeslepende gebeurtenissen, door veranderlijke karakters en sensationele effecten - stuk voor stuk zaken waar het Frans-classicistische toneel spoedig afstand van zou nemen. Wat *Op- en ondergang van Mas Anjello* betreft, valt hierbij te denken aan de bonte stoet van vertegenwoordigers uit de diverse standen die Asselijn ten tonele voert (adel, geestelijkheid, volk; zie de lijst met personages bij de toneeltekst), aan spannende gebeurtenissen als Anjello's samenzwering met bandietenleider Perrone (eerste bedrijf) of de aanval van de opstandelingen op het klooster waar een lid van de adel zich verstoopt heeft (vierde bedrijf), aan de wisselvallige gemoedsgesteldheid waar Mas Anjello aan onderhevig is (vooral nadat hij alle macht in handen heeft gekregen, zie het vijfde bedrijf) en aan sensatie-elementen als het tonen van afgehakte hoofden op spiesen, brandende takkenbossen en een 'groote brant' (openingsscène derde bedrijf). Asselijns treurspel biedt kortom opwindend spektakeltoneel dat ook hedendaagse lezers niet onberoerd kan laten.

19 Drukken en opvoeringsdata zijn vermeld in Meijer Drees 1989, p. 153 n. 5, p. 154 n. 12, p. 156 n. 16 en 21.

20 Zie: B. Albach, *Jan Punt en Marten Corver. Nederlandsch tooneellevens in de 18e eeuw*. Amsterdam 1946, p. 67, 136 en 140.

Verantwoording

De tekst van Asselijns treurspel is overgenomen uit een exemplaar van de eerste uitgave uit 1668, dat in de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek onder signatuur 1021 H 3 wordt bewaard. Evidente zetfouten zijn verbeterd met behulp van een uit dezelfde bibliotheek afkomstig exemplaar van de tweede druk (uit 1669; signatuur 694 E 74). De authentieke tekst is gehandhaafd, zij het dat de interpunctie op veel plaatsen gemoderniseerd is. Verder zijn woordverklaringen en korte parafrases van lastig te begrijpen passages toegevoegd.

Het is ook taalkundig gezien geen wonder dat de mannen van Nil Volentibus Arduum voor *Op- en ondergang van Mas Anjello* geen goed woord overhadden. Hun ideaal was orde en regelmaat, en om die reden zullen zij Asselijns taal al net zo ordeloos gevonden hebben als de inhoud van zijn toneelstuk. De spelling is bepaald niet ordelijk, het gebruik van de slot-n bij werkwoorden of bijvoegelijke naamwoorden is grillig en vaak afhankelijk van het rijm. Het rijm zorgt voor wel meer vreemd taalgebruik: als bijvoorbeeld ‘Doorluchtigheid’ op ‘treden’ moet rijmen, maakt Asselijn daar gewoon ‘Doorluchtigheden’ van (723, 724; zo ook ‘treeden’ / ‘Eerweerdigheden’ in 1199, 1200). Ook vormleer en syntaxis vertonen onordentelijkheden: constructies worden niet volgehouden en hebben de onregelmatigheden van spreektaal; een enkelvoudig onderwerp krijgt vaak een meervoudige werkwoordsvorm als dat beter bij de betekenis past; ‘uw’/‘u’ en ‘mij’/‘mijn’ kunnen door elkaar worden gebruikt. Er valt over te twisten of Asselijn zich niet beter kon conformeren aan wat de literaire verwachtingen van zijn tijd waren, of dat hij opzettelijk heeft geprobeerd zijn taal aan te passen bij de volkse sfeer van zijn stuk.

Afgezien van dergelijke onregelmatigheden bevat Asselijns taal ook andere elementen die wel vaker het lezen van zeventiende-eeuws Nederlands bemoeilijken. De meest voorkomende problemen zijn:

- ‘daar’ betekent veelal ‘waar’;
- ‘werdt’ is ‘wordt’;
- ‘en niet’ of ‘niet en’ is vaak ‘niet’;
- ‘nog’ betekent vaak ‘toch’ of ‘nog’;
- ‘straks’ betekent vaak ‘meteen’;
- ‘als dat’ staat vaak voor ‘dat’;
- ‘wijl’ staat meestal voor ‘terwijl’;
- ‘terwijl’ betekent meermalen ‘aangezien’ of ‘omdat’.

Bibliografie

Het onderstaande biedt een eerste handreiking voor wie uitgebreider geïnformeerd wil worden over de opzet en inhoud van zeventiende-eeuwse (politieke) drama's. De hierin opgenomen bibliografieën wijzen de weg naar andere studies.

H. Duits, *Van Bartholomeusnacht tot Bataafse opstand. Studies over de relatie tussen politiek en toneel in het midden van de zeventiende eeuw*. Hilversum 1990.

Marijke Meijer Drees, *De treurspelen van Thomas Asselijn (ca. 1601-1720)*. Enschede 1989.

M.B. Smits-Veldt, *Samuel Coster, ethicus-didacticus. Een onderzoek naar dramatische opzet en morele instructie van Ithys, Polyxena en Iphigeneia*. Groningen 1986.

Mieke B. Smits-Veldt, *Het Nederlandse Renaissancetoneel*. Utrecht 1991.

Thomas Asselijn
Op- en ondergang van Mas Anjello, of Napelse beroerte

*ANJELLO, door de damp van Staatzigt aangedreven,
En door de drift des volks, gesteege in den top
Van hoogheijdt, moordt, en brandt, en werpt zich zelven op
Tot Hooft des Ryks, en werdt gelijk een Vorst verheeven.
Heerst met geweldt, en recht een School van gruwlen an;
Tot dat hij holdt, en sterft op 't laatst als een tijran.*

Myn heer Joan van Vlooswyk,¹ heer van Maare, en sekretaris der Stadt Amsterdam.

MYN HEER,

[1] Veele zijnder, die getracht hebben door heymelijke samen-span-
 [2] ning en inwendige beroerten⁺, te bereyken de hoogheyd der regee-
 [3] ringe; andre door openbaar geweldt en macht van waapenen. Lu-
 [4] cius Catalina en Cajus Manlius² namen de waapenen aan tegens de
 [5] heerschappy met een glimp⁺ om hun vaderlandt ('t welk gedrukt
 [6] wierdt door de Cicerose regeeringe) te zuyveren, en 't volk van
 [7] d'onverdraaghlijke tyrannie, en 't vertreeden hunner voorrechten,
 [8] te bevrijden. En Iulius Cezar³ verkreegh door list, en gunst des
 [9] volks het Opper-Priesterschap, en wist⁺ zich zoo in te wikkelen in 't
 [10] herte der gemeente, dat hy door zijn kuypery bequam, en voor
 [11] geduurigh bezat het Hoogh-Gezach-Hebberschap, door welken
 [12] wegh hy zich zach opgeklommen tot de hooghste Regeering, en
 [13] wist het zelve alzoo te bekrachtigen, dat hy 't erf-vast maakten aan
 [14] zijn bloet⁺ met⁺ Octavius, zijn zusters zoon, tot navolger des Rijks te

⁺*inwendige beroerten:*
interne oproeren

⁺*glimp:* voorwendsel

⁺*en wist [...]*
Hoogh-Gezach-Hebberschap:
en wist op die manier met
zijn geintridgeer het hart van
de bevolking te winnen en
bezat levenslang het
opperbevelhebberschap

⁺*bloet:* familie

⁺*met:* door

- 1 *Joan van Vlooswyk:* Joan van Vlooswijk (1641-1681) was een zoon van de Amsterdamse burgemeester Cornelis van Vlooswijk. In 1666 werd Joan voor het eerst secretaris van Amsterdam en hij bleef dat onafgebroken tot 1677. Stadssecretarissen (Amsterdam had er in de jaren zestig van de zeventiende eeuw vermoedelijk twaalf) waren meestal jong en gelieerd aan leden van de magistraat.
- 2 *Licius Catalina en Cajus Manlius:* Lucius Catilina was lid van de Romeinse volkspartij en zette in 63 v. Chr., na zijn zoveelste nederlaag voor de verkiezingen van het consulaat, een uitgebreide samenzwering op touw met als doel de macht van de senaatspartij te vernietigen. Hij verzekerde zich daarbij van de steun van o.a. Gaius Manlius, een legeraanvoerder. Cicero wist Catilina's plannen echter te verijdelen door de senaat in zijn beroemde Catilinarische redevoeringen tegen Catilina in te nemen. In januari 62 werden de legers van de inmiddels uit Rome weggevluchte Catilina en Manlius in het nauw gedreven en tot de laatste man gedood. Asselijn oordeelt ongunstig over zowel Catilina en Manlius als Cicero, door wiens regering het 'vaderlandt [...] gedrukt wierdt' (regel 5).
- 3 *Iulius Cezar:* Julius Caesar begon zijn carrière in 63 v. Chr. als pontifex maximus (door Asselijn aangeduid als 'het Opper-priesterschap', regel 9). Bijna twintig jaar later - inmiddels had hij zich tot alleenheerser laten uitroepen - stierf hij op gewelddadige wijze door de aanslag van Brutus en Cassius. Typerend voor Asselijns ambivalente opinie over opstanden is dat hij én van Caesar èn van diens moordenaars, die slechts zogenaamd ('onder schijn') om de vrijheid te herstellen opereerden (regel 19), een negatief beeld oproept. Zie de Inleiding p. 7-9).

[15] stellen. Doch wat einde hebben deze gehad? Manlius en de zijne
 [16] wierden verslaagen, Catalinaas hoofd wiert in triomph naar Romem
 [17] gevoert en Cezar, (wijn⁺ hy beezigh was den topsteen zijner groot-
 [18] heydt te leggen) wierdt van Brutus en Cassius (onder schijn om de
 [19] Republijk te herstellen in zijn oude vryheyt) op 't Kapitolium in
 [20] den Raadt vermoordt. Zoo dat wy meenighmaals gezien hebben
 [21] die gene, welke door de damp van Staatzucht⁺ bedwelmdt en tot de
 [22] opperste hoogheyt zijn gesteegeen, dat de zelve weêr plotseling zijn
 [23] komen neder te storten in hun eygen bederf. Wy gaan dan noch
 [24] ontallijke voorbeelden voorby, en komen tot het gene ons eygen
 [25] Vaderlandt gedrukt heeft.

⁺wijn: terwijl

⁺Staatzucht: heerszucht

[26] Toen Alba onzen geesel (aldus noemt hem den Drost Hoofd⁴) de
 [27] Neederlanden bestont te prangen met het invoeren van den thien-
 [28] den penning⁵, scheen den gantschen Staat gedreyght te werden met
 [29] een eeuwichduurige slaverny, alzo hy tegens alle Rechten, en zon-
 [30] der bewilliging der Algemeene Staaten (alleen maar met dien tijtel⁺,
 [31] dat zulks 't gemeene best⁺ vereyste) d'ingezeeten des lants, zooda-
 [32] nigh heeft, gedrukt, dat door 't afparsen der selve, een geduurige
 [33] verwoesting en 't afval der Landen⁶ is gevolght. Min haatelijk had
 [34] het geweest indien hy door die middelen hadt getracht des Landts
 [35] Gerechtigheyt, Hantvesten en Privilegien, te beschermen. Hoe is
 [36] hy omgekomen? Filippus de Tweede, Koning van Spanjen, zijn
 [37] meester, in wiens name hy zulks hadde verricht, stierf in 't zelfde
 [38] Rijk, aan een afschouwelijke ziekte, en Alba in dienst tegens de
 [39] Portugeezen, overleedt aldaar bynaa aan een gelijke quaal.

⁺met dien tijtel: onder het mom

⁺'t gemeene best: het gemeenschappelijke belang

[40] Nu komen wy tot dezen Anjello, dien grooten muytmaaker⁺, waar
 [41] voor alle nakomelingen zullen verzet staan⁺ wanneer hun door ge-
 [42] tuygenis der Historien voor zal komen hoe dezelve, als zijnde een
 [43] der geringste, en verachtste uyt de gemeente, tot zodanige hoog-
 [44] heyt is gesteegeen dat het bestier en bewindt van zoo een vermaarde
 [45] en volkrijke Stadt alleen bestondt onder zijn gezach; op wiens wenk
 [46] meer dan tweemaal hondert duyzent mannen vaardig stonden om
 [47] te volgen zijn bevel, en end'lijk door de onmaatigheyt zijner tyran-
 [48] nye en 't onderbrengen der vermaardste huizen en geslagten des
 [49] Rijks, is komen te vervallen in een raazende dolligheyt, waar door

⁺muytmaaker: muiter, oproerling

⁺waar voor [...] verzet staan: waarvan alle mensen van later tijd versted zullen staan

4 *den Drost Hoofd*: de dichter en geschiedschrijver P.C. Hooft, die drost van Muiden was.

5 *Toen Alba [...] penning*: in 1571 wilde de hertog van Alva de 10de penning laten innen (10% van de waarde van elke handelstransactie in roerende goederen), wat door hevige protesten werd belet. De 10de penning vormde een onderdeel van de belastingenplannen die Alva twee jaar eerder aan de Staten-Generaal had voorgelegd met de bedoeling de sterk variërende en tijdelijke belastingen te vervangen door een systeem van overal gelijke en vaste belastingen.

6 *'t afval der Landen*: in 1581 besloten de Staten-Generaal der opstandige Nederlandse gewesten ('Landen') om Philips II van de heerschappij vervallen te verklaren op grond van zijn tirannieke bewind.

[50] hy (als zijnde van geen stof opgeleyt om te heerschen⁺) in 't midden
 [51] van zijn woeden, veragtelijk als een hondt is doorschooten.

⁺*als zijnde [...] heerschen:*
 omdat hij niet tot het slag der
 heersers behoorde

[52] Dat wy, Achtbaare Heere, dit ten Toonele hebben gevoerd en
 [53] is niet om de gemoederen des volks te verrukken⁺ tot zoodanige
 [54] driften als wy U.E.A. alhier vertoonen, maar in teegendeel om de
 [55] zelve veel vaster noch te doen ankeren in het herte van deze hoogh-
 [56] loffelijke Regeringe. Waar werdt het Gemeene best beeter gevor-
 [57] dert? Het recht der volkeren nauwer gehandhaaft? En 's Lants ge-
 [58] regtigheden en privilegien sterker bekraghtigt als hier? Hier zeggen
 [59] wy. Welke raadtbestieringe andre Nagebuuren en Bontgenooten
 [60] tot een voorbeelt strekken van regeeren. Zien wy op de grootheyd
 [61] van onzen Staat: wat is die? Geen spanbreet te gelijken by⁺ andre
 [62] Vorstendommen. Wat maakt haar dan berugt⁺? Haar maght. En
 [63] waar uyt onstaat haare macht? Uyt d'ordentlijke schikkinge, in 't
 [64] heffen der gemeene middelen. Hoe werden die besteet? Niet op dat
 [65] zich ieder hier door zou verrijken (gelijk wy⁺ in ons Treurspel
 [66] U.E.A. vertoonen, welke door een geregte wraak, over het uytput-
 [67] ten der arme Gemeente, zijn omgekomen), maar tot voorstant en
 [68] bevordringe der gemeene zaaken en tot schrik⁷ van die gene welken
 [69] den geterghden Leeuw mogten komen te ringelooren, die onlangs
 [70] noch door 't schudden zijner maanen het gantsche Christendom
 [71] heeft doen daavren en een der grootste Princen van Euroope (die
 [72] gewoon zijnde in zijn triomf te voeren den tijtel van Koning der
 [73] baaren) door zijn moedigheyt heeft doen nederleggen voor de zee-
 [74] tel van dezen Staat den gaffel⁺ der zee⁸. En dat op dien tijdt, als de
 [75] waapenen door bestieringe des Alderhoogsten zoo wierden gezee-
 [76] gent dat wy gezien hebben tot een eeuwich gedenkteeken onse
 [77] Scheepsmacht zich ankeren in 't ingewandt zijns Rijks, waar door
 [78] op dien tijt dry Koninghrijken al teffens scheenen te siddren en te
 [79] beeven, en endelijk zoo verre wierdt gebracht dat deselve aan de
 [80] snoeren van uwe bontgenootschap wierden gehegt. Tot zulken en
 [81] diergelijke uytbreydinge der paalen van dese vermaarde Republijk

⁺*te verrukken:* mee te slepen;
 U.E.A.: u (uwe
 edelachtbaarheid)

⁺*geen spanbreet te gelijken*
by: qua omvang absoluut niet
 vergelijkbaar met
⁺*berugt:* beroemd

⁺*gelijk wy:* zoals de mensen
 die wij ...

⁺*gaffel:* vork

7 *en tot schrik [...] gehegt:* Asselijn memoreert hier de nederlaag die Karel II van Engeland ('een der grootste Princen van Europa') tijdens de tweede zeeoorlog (1665-'67) tegen de Republiek ('de geterghde Leeuw') had moeten incasseren toen De Ruyter in juni 1667 onverwacht de Theems op voer en een groot deel van de Engelse vloot bij Chatham wist te vernietigen. Deze opzienbarende zegetocht brengt Asselijn in verband met de zgn. Triple Alliantie, het Drievoudige Verbond tussen Engeland, Zweden en de Republiek, dat in januari 1668 was gesloten. Dit werd in de Nederlanden gevierd als een grote diplomatieke overwinning van de Staten, niet alleen op Engeland, maar ook op de Franse koning Lodewijk XIV, die door het Verbond gedwongen werd zijn plan tot verovering van de Zuidelijke Nederlanden op te geven.

8 *gaffel der zee:* de 'gaffel der zee' verwijst naar de vork af drietand van zeegod Neptunus. Hier staat *gaffel* voor de heerschappij over de werelzeeën. Karel II van Engeland, die volgens Asselijn 'den tijtel van Koning der baaren' voerde, had die heerschappij moeten afstaan aan de Republiek ('heeft doen nederleggen, voor den zeetel van dezen Staat, den gaffel der zee').

[82] werdende schatten aangeleyt⁺, als ook om de vryheyt, zoo dierbaar
 [83] een kleinoodt, te behoeden; niet alleen⁺ voor indragt van uytheemse
 [84] magten, maar inwendigh voor die gene welke de zelve door listen
 [85] zoeken te belaagen, als zijnde een soort van menschen verbastert
 [86] van reeden, veraart van de natuur en de liefde tot hun vaderlandt,
 [87] ingenomen met⁺ een zught tot die gene van welken de Vryheyt en
 [88] den Staat ten uystersten is gedreygt geweest, daar U.E. beroemde
 [89] Voorouderen zoo voor hebben gestreeden en geleeden, welken
 [90] allen van oprecht Hollandts bloedt zijn opgeleyt en geen slavernye
 [91] en kunnen gedoogen.

[92] Ontfangt dan, achtbare Heere, dezen Anjello⁺ niet naar den aardt
 [93] als quaatwillige die zoude kunnen duyden, maar naar onze goede
 [94] meening⁺. Ik offer hem⁺ U.E.A. dan gants armeljk en veragt, doch
 [95] in een vry kleet van geen Spanjaardt noch Fransman ontleent⁺, noch
 [96] omswachtelt met Poëtsche droomen, maar alleen naar de waar-
 [97] heyt der zaaken. Wy hebben hier door een spoor trachten te
 [98] maaken voor onze kunst-genooten, want willen wy dat onze vaar-
 [99] zen geroemdt zullen werden en onze Schouwburgh doorlugtigh
 [100] werdt, laat ons dan niet sweeten om door 't overzetten van uyt-
 [101] heemse Tooneelspeelen beroemdt te werden. Schoon gy haar van
 [102] veel gebreeken zuyvert of de zelve zoekt te polijsten met cieraat van
 [103] woorden, ghy en kunt u dezelve doch niet toe eygenen. Wat blokt
 [104] ghy dan? De Schilderkunst gebiedt den genen die zich in de zelfde
 [105] kunst wil oeffenen, gedurigh het leven⁺ te volgen. Door copieeren
 [106] en kunt gy niet opklimmen om vermaardt te werden, alzoo het
 [107] zelve⁺ zoo veel herssens noch begrijp⁺ niet van nooden heeft. Laat ons
 [108] dan tragten eygen vindinge voort te brengen en toegang neemen
 [109] tot de Historien en op alle voorvallen onze bedenkingen laten
 [110] gaan. Wat zoude ons verhindren dat wy niet zoo wel als de Spaanse,
 [111] Franse en Engelse zoude kunnen voortbrengen zoodanige gedach-
 [112] ten⁺ gelijk ons dagelijks van haar op onze Schouburgh werden ver-
 [113] toont? Wy zijn hier dan in voorgegaan, wie my volgt, kan mijn
 [114] gebreeken mijden en verbeteren het gene 't welk⁺ volgens de ge-
 [115] meene keur noch mach deurgaan. Wy hebben dit hier in gevoert⁺
 [116] op dat mijn Heer mach zien onze liefde die wy hebben tot de Poëzy
 [117] en dat wy gaaren zaagen in andre zoodanige driften gelijk wy wens-
 [118] ten dat wy konden bereyken, 't geen strekken mogt tot opbouwing
 [119] van zoo een doorlugtigh werk, niet twijfelende oft het zoude
 [120] U.E.A., die een voesterheer⁺ zijt der zelfder kunste, ten hoogsten
 [121] gevallen. Wy endigen dan, mijn Heer, met de hope dat U.E.A.

⁺*aangeleyt*: besteed

⁺*niet alleen [...] belaagen*:
niet alleen tegen inbreuk van
uitheemse machten, maar
intern tegen degenen die de
Republiek met listen
proberen te belagen

⁺*ingenomen met [...]*

geweest: overmeesterd door
genegenheid voor degenen
door wie de vrijheid en de
staat tot het uiterste bedreigd
zijn geweest (ook dit is een
bepaling bij de 'soort van
menschen')

⁺*dezen Anjello*: dit
toneelstuk over Anjello

⁺*meening*: bedoeling

⁺*hem*: 'dezen Anjello'

⁺*van geen Spanjaardt, noch
Fransman ontleend*: aan
Spaanse noch Franse
toneelschrijvers ontleend
(dus een origineel toneelstuk)

⁺*het leven*: de natuur, de
werkelijkheid

⁺*het zelve*: nl. het kopiëren;

⁺*begrijp*: begripsvermogen

⁺*gedachten*:
geestesprodukten

⁺*t welk [...] deurgaan*: wat
er volgens de gangbare
mening toch mee door kan

⁺*in gevoert*: ter sprake
gebracht

⁺*voesterheer*: beschermer,
beschermer

[122] onze geringe vaarzen zal aanneemen, niet naar de waarde des stijls,
[123] maar naar den aart van dien die altoos is en zal blijven,

M Y N H E E R ,
U.E.A.

Amsterdam den 20 van Sprokkelmaant⁺.
alderootmoedighsten dienaar
T. ASSELIJN.

⁺*Sprokkelmaant*: februari

Personaadjen

<i>Perrone,</i>	Hoofbandit.
<i>Mas Anjello,</i>	Visscher, naarmaals Opperhoofd van Napels.
<i>Pacevino,</i>) Medestanders van Anjello.
<i>Rey van</i>) Medestanders van Anjello.
<i>Napolitanen,</i>) Medestanders van Anjello.
<i>Barandino,</i>) Medestanders van Anjello.
<i>Matth. d'Amalfi,</i>	Broeder van Anjello.
<i>Santinelli,</i>	Overste des Onderkonings.
<i>Duc. d'Arcos,</i>	Onder-koning van Napels.
<i>Anaclerio,</i>) Verkoorne des volks.
<i>Tiberio,</i>) Verkoorne des volks.
<i>Filomarino,</i>	Aartsbisschop van Napels.
<i>Aartshartogin.</i>	
<i>Medina,</i>) Ridders, en Raden des Rijks.
<i>Caraffa,</i>) Ridders, en Raden des Rijks.
<i>Matalone,</i>) Ridders, en Raden des Rijks.
<i>Spinelli,</i>) Ridders, en Raden des Rijks.
<i>Genovino,</i>) Raden van Anjello.
<i>Arapaja,</i>) Raden van Anjello.
<i>Marionet,</i>	Vrouw van Anjello.
<i>Majombe,</i>	Moeder van Anjello.
<i>Rey van gewapende vrouwen.</i>	
<i>P. Lorenzo,</i>	Overste van sanct François klooster.
<i>Caffarelli,</i>	Aartsbisschop in Calabrien.
<i>Elise.</i>	
Swijgende Gevolgh	(van Napolitanen.
Swijgende Gevolgh	(van Munniken.

Swijgende Gevolgh (van Fruytiers.⁺

⁺*Fruytiers*: fruittelers

Swijgende Gevolgh (van Soldaten.

Het Tooneel is in, en rondtom Napels.¹

1 *Het Tooneel*[...] *Napels*: de in zeventiende-eeuwse treurspelen gebruikelijke overkoepelende aanduiding voor dicht bij elkaar gelegen verschillende plaatsen van handeling (hier: op straat, op de markt, aan het hof etc.). Vgl. bv. P.C. Hoofts *Geeraerd van Velsen*: 'Het tooneel is op ende om het Huys te Muyden'.

Op- en ondergang van Mas Anjello

Eerste bedryf

Perrone. Mas Anjello.

PERRONE
1 Anjello, wel wat's dit, dus buyten 's weegs te waaren⁺?

⁺*dus buyten 's weegs te waaren*: zo op een afgelegen plaats rond te dwalen

ANJELLO
Dat hem de blixem schen.

PERRONE
Wat is 'er gaans?

ANJELLO
De haaren
Staan my te bergh.

PERRONE
Hoe dat, is u iet quaats ontmoedt?

ANJELLO
5 Een bloedthondt, jaa een hondt, die zich met sweet en bloedt
En traanen mest, heeft my met schijn van regt te pleegen,
Berooft van al mijn vis en dat van 's Koninks weegen.
Nu geef den hemel, die my dus tot wreeken parst
Dat d'eerste dieze nut daar dadelijk aan barst⁺,
Al waar 't d'Aartshartoch zelfs en andre die de wetten
10 En 't regt des vryen volks vertreden en verpletten.
Dit knaagt my als een worm geduriglijk aan 't hart,
En elk, het zy wie 't zy, heeft deel aan deze smart.
Maar gy mijn vrindt, indien gy my tot hulp wou strekken,
Ik heb iets voor.

⁺*Dat [...] barst*: dat de eerste die de van mij gestolen vis nuttigt, er meteen aan kapot gaat

PERRONE
Wel wat?

ANJELLO

15 Een aanslach u t'ondekken⁺,
Die ons en 't algemeen en uwe vryheydt raakt.

⁺*Een aanslach u t'ontdekken:*
u een onderneming te
onthullen

PERRONE

Iet denk ik dat eer galgt, dan 't Burgemeesters maakt⁺.

⁺*dat [...] maakt:* dat iemand
eerder aan de galg doet
belanden, dan dat het
burgemeesters maakt

ANJELLO

Een zaak, indien 't my lukt, die elk tot heyl kon dyen.

PERRONE

Wel wat?

ANJELLO

Het volk van al hun lasten te bevryen
En schattinge⁺, zoo lang gedraagen tot hun leet.

⁺*schattinge:* belastingen

PERRONE

20 Hoe! Gy?

ANJELLO

Iaa ik.

PERRONE

Door wat voor midd'len toch?

ANJELLO

25 Dat weet
Anjello best, kon ik maar slegs een makker vinden,
Die neffens my het stuk dorst moedigh onderwinden⁺,
Zoo stondt ik stout⁺, en gy Perrone waardt de man
Recht dien ik zegt, indien gy met my staat, men kan
Door klene magt gestijft dien hoek nu boven raaken⁺.

⁺*het stuk [...] onderwinden:*
de zaak moedig durfde te
ondernemen
⁺*Zoo [...] stoudt:* dan kon ik
dapper standhouden
⁺*dien hoek [...] raaken:* nu
aan die moeilijkheid
ontkomen

PERRONE

Daar is te veel aan vast.

ANJELLO

Wie d'algemeene zaaken
Verdeedigt, strekt⁺ een stijl en stut voor 't Vaderlandt.

⁺*strekt:* dient als

PERRONE

En of ik 't met u stont⁺, wat hebt gy voor de handt?
Wat macht, wat waapenen om dit dan uyt te voeren?

⁺*En of ik 't met u stont*: en als ik het samen met u verdedigde

ANJELLO

30 Men hoeft om deze twee trompet noch trom te roeren.
De meenigte is al ree ontelbaar in getal,
En ieder is vol wraak en bitterheydt; men zal,
Indien gy ons slegs met u aanhang zoekt te stijven,
Haast zien dat wy in 't kort ver boven zullen drijven,
35 Bestemdt gy dit⁺, zoo krijgt de zaak zijn volle kragt.

⁺*Bestemdt gy dit*: stemt ge hiermee in

PERRONE

Wie leyt dan d'eerste steen?

ANJELLO

Die is⁺ van deze nacht
Geleyt om 't volk hun recht en vryheyt op te bouwen.

⁺*is*: wordt

PERRONE

Maar meendt gy 't geen ge zegt?

ANJELLO

Men doe my stukken⁺ houwen,
Indien ik niet en blijf by 't gene dat ik zegh.

⁺*stukken*: in stukken

PERRONE

40 De zaak, naar ik bespeur, vereyst wat overlegh.

ANJELLO

't Lang overleggen kan een braven aanslach krenken.

PERRONE

Het steeckt te vol gevaar.

ANJELLO

't Gevaar heeft geen bedenken⁺.

⁺*'t Gevaar heeft geen bedenken*: het gevaar is niet bezwaarlijk

PERRONE

Gy hebt u eygen zelfs ligt wat te veel belooft.

ANJELLO

Dat gaa zoo 't wil, men praat my dat niet uyt het hoofd.

PERRONE

45 Men kan zich in zijn hoop wel ligt bedrogen vinden.

ANJELLO

't Gaat vast⁺ indien wy ons slegts met dien bandt verbinden.

⁺*vast*: zeker, zonder twijfel

PERRONE

Maar mach⁺ men veylig zich verlaaten op uw woordt?

⁺*mach*: kan

ANJELLO

Ik zweer 't u heyliglijk.

PERRONE

Verhardt⁺ dan en vaar voort

50 Ik zal u hulpzaam zijn, mits dat men't zoo besteeke⁺
- Want wie iet groots begrijpt, moet zich bedektlijk wreken -
Dat d'een noch d'andre zich afzonderlijk bekladt⁺.
Mijn macht bestaat, zoo in als buyten dese stadt,
In zeven duyzendt die vast op een aanslach passen⁺,
55 Al rauw en rappich volk tot muyten opgewassen,
Die hier in dit gebergt vast swieren om en t'om.
Dees zal ik, als hun hoofd, bedekt met stillen trom
Ontrent ter middernacht doen heymelijk vergaaren
By 't oude slot¹, op dat zy alle zich verklaaren
Tot uwen dienst en hulp, hier op verlaat u vry,
60 Verzeekert van mijn trouw.

⁺*Verhardt*: volhard, ga door
⁺*mits [...] besteeke*: als men het tenminste zo zal regelen
⁺*Ik zal [...] bekladt*: ik zal u behulpzaam zijn als we het tenminste zo regelen - want wie iets groots aanpakt, moet zich heimelijk wreken - dat de ene noch de ander verdenking op zich vestigt
⁺*vast [...] passen*: steeds alert zijn op een aanslag

ANJELLO

Wel aan, belooft gy my
Dit alles heyliglijk getrouw en stant te houwen?

PERRONE

Zijt maar gerust, gy moogt by eeden my vertrouwen.
En tot bevesting van zoo nauw en vaste bandt,
Hou daar⁺, kom, reyk my ook nu t'effens uwe handt.

⁺*Hou daar*: pak aan

Zy geven den anderen de handt.

1 't oude slot: welk oud kasteel hier bedoeld wordt, is niet uit te maken; in 237 komt deze locatie terug als 't oud vervalte slot'.

- 65 Ik zweer benefens u die pesten te verdelgen,
Of anders dat my d'aard vry levendigh verswelge⁺.

⁺*Of [...]* verswelge: of anders (dus als 'die pesten' niet verdelgd worden) moet de aarde mij maar levend verzwelgen

A N J E L L O

- Zoo moedt den hemel my met zijne blixem slaan,
Indien ik niet, als hoofd, u moedigh voor zal gaan.
En hier op zullen wy, als scherper aan gedreven
70 Op uw beloften ons zoo naar de markt begeven.²
Ruk alles wat gy kunt slegs onderwijl by een,
Ik wagt u daar, vaar wel, en spoey my derwaarts heen.

*bin.*³

Pacevino. Rey van Napolitanen, met gevolgh van Fruytiers.

P A C E V I N O

Men zoek⁺ op deze wijs de voet hun dwars te zetten.

⁺*zoek*: moet proberen

R E Y

Dat hun de blixem schen.

P A C E V I N O

- De donder moetze pletten
75 En morzelen tot gruys, dat duyvelse gebroedt,
Zoo vet en glat gemest van tranen, sweet en bloedt
Des armen volks en ons.

R E Y

- Den hemel moet hen schende,⁴
Die 't volk verdrukken en in d'algemeene elende
Zig zelfs verrijken uyt de lasten van 't gemeen,
80 En zulken helschen vondt noch met de naam bekleên
Als quaam 't uyt 's Koninks naam, ten dienst der legertenten
En 's Rijks behoeven voor uytheemse dreygementen
En laagen door den Frank⁺ zoo menighmaal gestut.

⁺*den Frank*: de Fransen (zie ook 512)

P A C E V I N O

- 2 *de markt*: het marktplein of de Piazza del Mercato, de plaats waar de opstand zal beginnen.
3 *bin.*: afkorting van de regie-aanwijzing 'binnen', die aangeeft dat een personage het toneel verlaat.
4 *Den hemel [...]* gestut: de Rey beschuldigt de gezagsdragers ervan dat zij de zware belastingen, die zogenaamd voor defensieve doeleinden geheven worden, in hun eigen zak steken.

85 Met zulken schijn, zo werdt⁺ het volk vast uytgeput
Door lasten dagelijks hun op den hals te laden.

⁺*werdt*: wordt (zo ook in 95,
111, 112, 134 enz.)

REY

Wie brouwt ons dit?

PACEVINO

Het hof en hun vervloekte Raden⁺.
Wy hebben veel te lang die bitterheydt bezuurt.

⁺*Raden*: raadslieden,
adviseurs

REY

Dit duurd vast en dit heeft zoo jaren lang geduurd.

Anjello. Barandino. Math. d'Amalfi. Pacevino. Marionet. Rey van Napolitanen. Gevolg van Fruytiers. Majombe.

ANJELLO

90 *Den hemel spaar de Vorst, dat die zijn Rijk vermeerere,
En sterven die het volk door tyranny regeere⁺.
Slaa doot die honden, weg met dat verduyveltd zaat.
Slaa doot, slaa doot die zelf de hel en afgront haat.*

⁺*sterven [...] regeere*: (en late de hemel hen doen) sterven, die het volk door onderdrukking regeren

D'AMALFI

Hy heeft zigh eens erbarmt om u van druk en lijden,
En zoo veel schattingen nu entlijk te bevrijden.

ANJELLO

95 *Zoo werdt men endelijk gedreven tot de wraak.
Nu is 't het volk hun beurd, nu hangt⁺ alleen de zaak,
O spitsbroêrs, om het stuk maar wakker uyt te voeren.⁵
Wie 't Rijk beroeren wil, moet eerst het volk beroeren.
Al wie stats recht beschermt, voldoet zijn eed en pligt.
100 't Gemene best vereyst dat niemandt oproer stigt,
Maar wie in Staatsbestier poogt dwinglandy te drijven,
En meer zich zelve zoekt dan 's Vorsten eer te stijven,
En zijne achtbaarheydt te heffen op de faam,
Om door een glimp van staat⁺ het volk uyt 's Prinssen naam
105 Te drukken door geweld, en by zich zelve smeden
Een wet om ieder een dus op den nek te treden,
En af te vord'ren meer dan magt en staat vermach,*

⁺*nu hangt [...] uyt te voeren*: nu, o strijdmakkers, is het alleen nog zaak de onderneming bedreven ten uitvoer te brengen

⁺*Om [...] staat*: om onder een staatkundig voorwendsel

5 *Zoo [...] voeren*: Anjello beargumenteert in deze claus dat een opstand onder de gegeven omstandigheden gerechtvaardigd is.

- En d'Opperhoogheydt zelfs te kreuken zijn gezach,
Die mach men in hun doen en moetwil veyligh stuyten.
- 110 En is 't om 't volk hun best, zoo is 't geoorloft muyten,
Zoo werdt den Staat geredt van Statenschendery.
Zoo werdt het regt des volks en d'eer der heerschappy
Verdeedigt met dien hoop en aanhang uyt te roeyen
Die d'alderminst des volks verdoemen en verfoeyen
- 115 Als oorzaak van al 't quaat en stigters van hun leet,
Die daaglijks zijn gewoon het bloed, gemengt met zweet,
D'onnoozele door dwang ten aad'ren uyt te parssen.
Dit voerd ons aan, dit doet my op den tanden knarssen
Van spijt⁺: het Hof te zien vol monsters uytgebroedt
- 120 En 's volks geregtigheên vertreeden met de voet,
Hun oude handtvest en beschreven keur⁺ en wetten
Vernietigt, en wie zich hier tegens poogt te zetten
Als ballingen te zien, het Rijk en Stadt ontzeydt⁺,
Alleen om hun gezach en magt en achtbaarheidt
- 125 En schatkist door geweld met schatten op te hoopen.
Dit klimt nu endlich op⁺ en breekt de hemel oopen
En wagt van 's hemels troon een dubble wee en wraak.
Al wat hun bloedtdorst drijft, ten smaat des Rijks, dat braak
Den afgrondt uyt om dus op 't arme volk te woeden.
- 130 Maar om het Vaderlandt van dit gedroght te hoeden,
En hun⁺ vervloekte drift te stuyten door geweldt,
Vereyst nu dapperheydt. Wie zich met moedt verzeldt,
Zal door een kleene magt zijn vyanden verduuren⁺.
Al wie een lantplaagh delgt, werdt van zijn nagebuuren
- 135 En bontgenooten voor onsterfelijk geroemt.
De grijns van Staat, die 't al met 's Koninks naam verbloemt⁺,
Die moet men nu met magt tot morslen zien te breeken.
En zoo men 't met my staat, nu is het tijt van wreeken,
Om zich te redden van 't verderf dat ieder drukt.
- 140 Dit heb ik voor en zoo dien aanslach my gelukt,
Zoo zult gy in der yl den gantschen Staat zien keeren.

⁺*spijt*: verbittering

⁺*keur*: privilege

⁺*het Rijk en Stadt ontzeydt*:
(aan wie de toegang tot) het
koninkrijk Napels en de
gelijknamige hoofdstad
ontzegd is

⁺*Dit [...] op*: dit neemt nu
schielijk toe

⁺*hun*: nl. van de
onderdrukkers (in 130
aangeduid als 'dit gedroght')

⁺*verduuren*: weerstand
bieden

⁺*De grijns [...] verbloemt*: de
dekmantel van staat, die alles
uit naam van de koning
verhult (zie ook 104)

PACEVINO

Wat aanslach?

ANJELLO

Om met magt den Adel af te zweeren,
En 's Koninks hofgezin, als hoofden van den Staat,
Te dempen hun gezach, en alle wie met raadt

- 145 Hanthaven hun bedrijf ten smaat der heerschappye,
Te delgen tot de grondt. Zoo werdt⁺ de tyrannye
En 's Rijks verderf met macht ten Rijke uytgeschopt.
Wy zien vast⁺ ieder een met ampten opgepropt⁺
D'onnoozele gemeent belasten en beswaaren,
- 150 Een ieder klaagt vergeefs, de kerken en autaaen
Ontzeggen ons hun hulp, wy zien van dagh tot dagh
Ons recht vermindren en vermeerden hun gezagh.
Men zoekt ons nu en dan met ydle hoop te payen.
Dies⁺ ruk ik 't al by een die brandt en oproer krayen
- 155 Om met een ruwen hoop van stropers en geboeft
Te reddden 't vrye volk en dese stadt. Men hoeft
Om een geregte wraak geen uytgekeurde bende.
De noodt rukt al by een om moedwil en ellende
Te stuyten, 't zy door list of krijgsvolk kleen van tal.
- 160 Een die zich wreken wil, die dient zich van 't geval⁺.
Men laat zich niet te licht door dreygement vertzaagen.
Wie vry wil zijn die moedt het alderuyterst waagen.
Zijt moedigh dan, hou stant, en aarzel niet, ik zal
Dien aanslagh brouwen of vervordren zelfs mijn val.
- 165 Men⁺ roey die pesten uyt, die zonder eer en schaamte
Het volk, dat als een lijk en uytgeteert geraamte,
Verdrukken dagelijks, dat ieder kermt en steent.
Dus roept de gansche stadt en klagende gemeent,
Die onder zoo veel last nu leggen neêrgeboogen,
- 170 Dat ieder nauwlijks lucht of adem scheppen moogen.
Wie ziet dit aan die zich in 't harte niet erbarmt?
Wy sloven nacht en dagh en ieder blijft verarmt.
Al⁺ wat mijn daaglijks doen of visbank op mach haalen
Is niet dan om 't verloop der lasten te betaalen.
- 175 Dit kost my vlees en bloedt, zoo doet het elk in 't zijn,
En lijdt men dit, zoo zal dat doodlijk Rijksfenijn
Het arme volk op 't laast noch op 't gebeente knaagen.

⁺werdt: wordt

⁺vast: voortdurend
⁺ieder [...] opgepropt: een ieder die overladen is met bevoegdheden

⁺Dies: daarom

⁺t geval: het toeval

⁺Men [...] steent: men moet die pesten uitroeien, die eer- en schaamteloos het uitgemergelde volk dagelijks zo onderdrukken dat iedereen kreunt en steunt

⁺Al [...] betaalen: alles dat mijn dagelijkse werk en vishandel op kan leveren, is niet meer dan wat nodig is om de belastingen te kunnen betalen.

PACEVINO

Wy stemden 't al met u, indien wy uytkomst zaagen.

REY

Zy zijn te veel in macht te stijven hunne zaak⁺.

⁺Zy [...] zaak: zij (degezagsdragers en hun volgelingen) zijn te machtig (om niet in) hun zaak te volharden

D'AMALFI

- 180 Veel meerder zijn zy, die niet wagten dan naar wraak⁺.

⁺niet [...] wraak: niets liever willen dan zich wreken

P A C E V I N O

De wet des Rijks verbiedt ons met u aan te spannen.

A N J E L L O

Natuur gebiedt u weer te wreken aan tyrannen.

P A C E V I N O

Het muyten valt te dier, d'onnoosle kost het bloedt⁺.

⁺*Het [...] bloedt*: muiten eist te veel, het kost levens van onschuldigen

B A R A N D I N O

185 Hoe muyten? Keurdt gy dan hun handeling voor goet,
Soo laat u dan vry voorts dus knevelen en doeken.

P A C E V I N O

Wy keuren 't dat het Godt ten afgrondt toe vervloeken.

D ' A M A L F I

Zoo handthaaft neffens ons dan 's volks geregtigheên.

P A C E V I N O

Wie scheuring wekt in 't rijk, is vyandt van 't gemeen.

A N J E L L O

Men mach 't gemeene best door middlen wel bevordren.

P A C E V I N O

190 Door middlen, dat staat vast, maar nimmer door onordre.

D ' A M A L F I

Onord're heeft alree in 't Rijk nu d'overhandt.

B A R A N D I N O

't Is billik dan dat elk in tijts hier tegens kant.
Of niet, zoo⁺ gaat het regt des volks en al verlooren.

⁺*Of niet, zoo*: gebeurt dat niet, dan...

A N J E L L O

195 Dat lijdt ik niet, ik heb met eeden dier geswooren
En zweer noch andermaal, jaa by dit visschers tuygh,
Het gaa hoe 't wil, eer ik my voor het autaar buygh
En 't heylighdom genaak die dappre daat te waagen.
Haast zult gy zien hoe dan Anjello zich zal draagen.
Gy lagt misschien en denkt, zal dezen slegten gast⁺,

⁺*slegten gast*: eenvoudige kerel

- 200 Zoo arm, zoo naakt, zoo bloot⁺, het volk van d'overlast
 Bevrijden, die gewoon de Stadt is deur te loopen,
 Om zijne vis by elk tot nootdruft te verkoopen,
 Die noch van eed'len stam, noch huys is opgevoedt,
 Maar van zijn daaglijks doen en visbank leven moedt.
- 205 Is hy 't? Ja dezen is 't, die 't volk van slavernye
 Verlossen zal en al die wreede Staatsharpye⁶
 Zal delgen, 't zy dan Raadt of Staat of Amptgenoot⁺.
 Ik weet: my naakt⁺ niet dan een smaadelijke dootd,
 Men rabraak my⁺, men doe van lit tot lit my kerven,
- 210 Geen eerlijker⁺ dootd dan voor het volk te sterven.
 Dit 's al mijn overlegh en daar op gaa ik aan⁺.
- ⁺*naakt, bloot*: synoniemen van 'arm'
- ⁺*Staatsharpye*: monsterlijke regeerders
- ⁺*t zy [...] Amptgenoot*: adviseur, regent of hoveling - het maakt niet uit wie (al die monsterlijke regeerders zal ik onschadelijk maken)
- ⁺*naakt*: staat te wachten
- ⁺*Men rabraak my*: al zal men mij doen radbraken
- ⁺*eerlijker*: eervoller
- ⁺*Dit [...] aan*: dit is wat ik van plan ben, die koers houd ik aan

PACEVINO

't Waar noodigh ons hier op een weynigh te beraân.
 Een luttel uytstel kan ons hinderen noch schaden

MARIONET

- Wat uytstel nu? Men heeft zich lang genoeg beraden.
- 215 De mompling⁺ is alree, ja zelfs by 't hofgezin.
 En aarzeldt gy, ik zal gelijk een krijgshsheldin,
 Gemoedigt met een troep van mijns gelijke scharen,
 De gansche stadt nu door, straat in, straat uyt, gaan waren,
 En hitsen ieder aan tot scheuring en tot wraak,
- 220 En stigten zelfs⁺ den brandt, dat alles brand en blaak,
 En Napels op en neêr met moordtgeschreeuw beroeren.
- ⁺*mompling*: gerucht
- ⁺*zelfs*: eigenhandig, zelf

MAJOMBE

- Zoo dat gaat wel, mijn kint, en om dit uyt te voeren
 Zal ik u hulpzaam zijn, en is hier noch een man
 Die aarzelt, kom, men gordt my slegs den deegen an,
- 225 Ik zal uw voor gaan om die schelmen uyt te roeyen,
 Die ons zoo goddeloos bekneevlen en besnoeyen,
 Dat ieder zich erbarmdt die ons elende kendt.

PACEVINO

Wy alle zijn met u, maar hoe men 't keert of wendt,
 Ik zie geen middel om iet heylzaams uyt te rechten.
 Wy zijn te klein van macht.

6 *Staatsharpye*: een harpij is een monster uit de klassieke mythologie; het is roof- en vrazuchtig en heeft het uiterlijk van een vrouw met de vlerken en klauwen van een roofvogel.

ANJELLO

- 230 Om dit verschil te slegten
 Zoo weet dat ik alree door heymelijk verstant⁺
 Veel duyzenen vast heb gekreegen op mijn handt,
 Die zich van hier en daar staan herwaarts aan te wende.
 Perrone, hoofd Bandit, gestijft met zijne bende
- 235 En ballingen, ontrent ses duizent in 't getal,
 Die leggen vast verdeelt by d'omgesloopte wal
 En 't oudt vervalle slot om op 't bekende teeken
 Met magt Stats vestinge tot bystant in te breeken.
 Dees heeft zich dezen dach met eeden dier verpligt
- 240 En aan mijn handt zijn trouw bevestigt, dat, eer 't ligt
 Des hemels weer op nieuw ter kimme op zou dagen,
 Hy neffens my gezint was 't uysterste te waagen.
 Zoo wel is alles vast bezet en overleyt.

⁺*verstant*: contact

PACEVINO

- Wy hopen dan iet goedts om door u moedigheyt
 245 Te hebben deel aan 't geen gy u hebt onderwonden.

Perrone uyt.

- Door scherp bezette wagt en 't zwieren van de ronden
 Koom ik al heymelijk gelooopen straadt op straadt.
 Anjello, zijt gy hier? Hoe is 't, wat houdt den raad⁺?
 Wat hebt gy onderling te zamen hier beslooten?
- 250 De zaak die gaat naar wens, een deel der Amptgenooten⁺
 Die hebben zich alree begeven op de vlugt.
 Men zoekt u, zie wel toe, gy zijt alom berugt.
 Dry duizendt ballingen, daar op gy vast meugt hoopen,
 Zijn heymlijk al in Stadt bedektlijk ingesloopen
- 255 En hebben zich verdeelt by troepen klein van tal.
 Zy wagten naar mijn komst en u bevel; ik zal,
 Terwijl gy beezich zijt het alles te beroeren,
 Hun onder u gezach ter sluyk doen binne voeren.
 Maar 't zamlen geldt hier niet, de zaak vereyst nu spoet⁺.
- 260 Het gaat tot noch toe wel, maar dit 's 'er af, men moet
 Dien wegh nu kiezen, dien die ons 't geluk doet banen.
 Een deel der burglary, Fruytiers en Peutzolaane⁺,

⁺*raad*: het overleg; de instantie die de stad bestuurt (vgl. de tegenwoordige gemeenteraad). Dat deze laatste betekenis ook in het spel is, blijkt in 289 en 291 ('raad des volks')

⁺*Amptgenooten*: hovelingen

⁺*Maar [...] spoet*: maar het hier bij elkaar staan haalt niets uit, de zaak vereist dat er nu vaart gemaakt wordt
⁺*Fruytiers en Peutzolaane*: fruittelers en inwoners van Pozzuoli

7 *Peutzolaane*: Pozzuoli is een kustplaatsje even buiten Napels.

- Die hebben onder een gesworen desen dach,
 Al quaam d'Aartshartogh zelfs of and're van 't gezach,
 265 Geen lasten, cijns of tol der vrugten te betaalen,
 Al zou men die door dwang of dreygementen haalen.
 Zoo zeer is elk verhit, terwijl hun macht vast⁺ groeyt,
 En zoo men hier in tijts niet dapper onder roeyt⁺
 Om hunne magt door hulp of bystant t' onderschraagen,
 270 Het zal gevaarlijk zijn dit heylzaam stuk te waagen.
 Want al den Adeldom en Hoofden van den Staat,
 Die hebben onderling beslooten in den Raad,
 Om 't Graau⁺ (zoo noemt men ons) door waapenen te dwingen.
 Wy zijn alree verklaart voor wederspannelingen,
 275 Als vyanden van 't Rijk en van 't gemene best.
 Wat toeft men dan? Roey uyt, roey uyt dat wolvenest!
 Het staat ons schoon, indien wy moedig t'zamen spannen.
 Geen zoeter wraak dan zich te wreken aan tyrannen.
 't Is togh vergeefs gehoopt op middlen van verdragh⁺.
 Men dreygt ons...

⁺vast: voortdurend
⁺zoo [...] roeyt: als men dit
niet tijdig flink aanwakkert

⁺Graau: gepeupel

⁺verdragh: bemiddeling

ANJELLO

- 280 't Is dan best te dreygen met den slag⁺.
 Dat 's regt den aart om eerst zijn vyandt te braveeren.
 Wie dreygt in plaats van slaan, die moet door slagen leeren,
 Dus doende⁺ heeft men vaak met dubble winst gestreên.

⁺'t Is [...] slag: goed, dan
dreigen wij door meteen een
klap uit te delen

⁺Dus doende: door als eerste
te slaan

Santinelli. Spinelli. Anjello. Math. d'Amalfi. Barandino. Perrone. Pacevino. Rey van Napolitanen.

SANTINELLI

- 285 Wie raadt u hier zoo stoudt⁺ te rotten dus by een
 En elk tot scheuring, twist en oproer op te wekken?
 Vertrek van hier, of niet, men zal u doen vertrekken,
 En dat zich ieder een begeeve voorts van straat.

⁺stoudt: brutaal,
aanmatigend (ook in 289)

ANJELLO

Wie raadt u hier zoo stout te komen, daar den raadt
 Des volks vast beezigh is iet heylzaams te beramen?

SANTINELLI

- 290 Den raadt des volks? Een hoop gekoppeldt om te
 zamen

Een welgestelden Staat door plondering en roof
Te stellen in gevaar.

ANJELLO

Wat zegt gy?

SANTINELLI

Dat ten hoof

Beslooten is om met de schatting voort te vaaren.

ANJELLO

295 En ons besluyt is dit: (meldt dat) die Rijks-Barbaren
Geen lasten, schattingen te geven desen dagh.

SPINELLI

Zoo krenkt men 't wettigh regt en 't opperste gezagh
En 't geen der is beraamdt by Ridderschap en Raden.

ANJELLO

300 Zegh reekels om hier door hun hollen balgh te laden⁺.
Wat wettigh regt, weet gy wel bloedthondt wat gy zegt
En waar gy spreekt of wien gy dit ten lasten legt?
Derft gy dus onbeschaamt ons dit in 't aanzigt vrijven?
Daar d'alderminst niet tragt dan 't regt des volks te stijven⁺,
Maar⁺ slegs de schattingen te weren van hun hals,
Dien gy zoo reukeloos, zoo onbedagt en vals,
305 Quanzuys⁺ ten dienst van 't hof, ons hier komt af te vordren,
Regt tegens 't wettigh regt des volks en 's Koninks ordren?
En dat om zoo een hoop als gy en uws gelijk,
Te mesten met het bloedt der burgeren en 't Rijk
Door zulke vonden slegs ten gront toe uyt te putten?

⁺Zegh [...] laden: zeg maar rekels, die erop uit zijn hun holle buik vol te laden (d.w.z. zichzelf zoveel mogelijk te verrijken)

⁺Daar [...] stijven: en dat terwijl de allerminste niets anders probeert dan...

⁺Maar: (lees:) en

⁺Quanzuys: zogenaamd

SPINELLI

310 Om⁺ 't rijk voor ongeval en oproer te beschutten
En 't ongereegelt grauw te brengen tot ontzagh.

⁺Om [etc.]: (lees:) nee, die belastingen zijn bedoeld om...

D'AMALFI

En⁺ wy om 't heyллоos hof te brengen tot verdragh
En afstant van zoo opgehoopte schelmerye.

⁺En [etc.]: (lees:) en wij hebben besloten...

SPINELLI

Wy zijn u schelden moe.

ANJELLO

En wy de slavernye.

SPINELLI

- 315 Wijdt dat den Raadt, dat die van alles u ontslaat,
Maar niet aan hun die slegs by keuren van den Staat
Gerechtigd zijn om dit te vord'ren van u allen.

ANJELLO

Zy⁺ doen 't aan hun, maar hoe als schelmen te gevallen,
En medestanders, die deel hebben aan den buyt.

⁺Zy [...] buyt: (lees:) zij doen het voor zichzelf, maar dan wel als schelmen

SPINELLI

- 320 Aan die⁺, die jarelijks miljoenen keuren uyt
Om 's Koninks pagten en 's Rijks tolln te betaalen.

⁺Aan die [etc.]: verwijt het dan aan hen die jaarlijks miljoenen aan belastingen betalen etc. (Spinelli vervolgt zijn eigen betoog v.a. 315)

ANJELLO

- Om hunne magt en pragt en staat in top te haalen
En 't volk te trotsen tot vermeerdring van hun smart.
Daar ieder woordt ons is gelijk een mes in 't hart,
325 Vertrek dan, en om hier geen reeden meer te spillen,
Zoo zegt den Raadt dat wy geen schatting geven willen.
Gaa, boodschap dit, en maak u voorts uyt mijn gezigt.

SANTINELLI

Wy hebben last om u te dwingen tot uw pligt.

ANJELLO

- Te dwingen, booswigt, derft gy hier die woorden spreken?
330 Zoo hebben wy dan last om u den hals te breeken.
Slaa dood dien schelm, slaa dood, dat hy ter neder stort!

BARANDINO

- Zoo moedt het gaan daar 't regt des volks gehanthaaft wordt.
Dat's 't eerste proefstuk en een tweede staat te hoopen.
Nu staat, o spitsbroers⁺, ons een brave toegang oopen
335 Om haast een eindt te zien van alle ons verdriet.

⁺spitsbroers: strijdmakers

D'AMALFI

Nu werdt⁺ vereyst dat elk van waap'nen zich verziat.
En om hier inder yl en spoedigh toe te raaken,
Is 't nodigh dat wy ons zoo voort gaan meester maaken

⁺werdt: wordt

340 Van Sant Laurens⁸, verzien met bussen, kruydt en loot,
 Wel eer 's Rijks magezijn gekeurd in tijt van noodt.
 Hier door zoo zal men hun de wicken dapper fnuyken.
 Wie 't rijk verdeedigt, mach 's rijks wapenen gebruyken.
 Komt dit in ons geweldt, zoo zal de rest wel gaan.

A N J E L L O

345 Noch is 'er iet, het geen dat⁺ nodigh dient gedaan:
 Don Genovino - die wel eer den staat bekleeden
 Van 's volks verkoren Raadt en veele heeft geleden
 Om 's Rijks gemene beste - dees⁺ moedt door ons geweldt
 Uyt zijnen kerker voort in vryheyd zijn hersteldt,
 Op dat hy ons ten dienst meer opening verklare,
 350 Als zijnde in stadts regte en keuren best ervaren.
 Het is een man vermaardt in oefening van staat.
 Een trouwe raadtsman is een zeeker toeverlaat.
 Gy, Barandino, zijt bequaam dien wegh te banen.
 Voegh u dan derwaarts met Fruytiers en Peutzalanen,
 355 Banditen, burglary om met gelijke magt
 En onderling verdragh gezamentlijk te naght
 (Wanneer dat ieder is te rust van straat geweeken)
 Sint Jacobs Klooster (nu stats kerker)⁹ op te breeken,
 Waar in dien vromen heer beslooten wert zoo vals.
 360 Vermoord de slotvoogt, brengt vry alles om den hals
 En al wat willens zoekt u macht te wederstreven.
 Maar wie ons zijde kiest, dien zult gy vryheydt geven.
 Gaa heen, den hemel stort u allen moed in 't hart,
 Dat alles in der yl door u gehandthaaft werdt.
 365 Ik zal my onderwijl met d'andre rest verpligten
 De brandt ontrent de markt in 't naaste hof⁺ te stigten
 Van Don Steffan, dien schelm die, naar 't by ieder blijkt,
 Zigh door 's stats pachten heeft in 't korte zoo verrijkt
 Dat hy, ten trots van elk, een Ridders staat kan voeren.
 370 Dees, wel de snootste plaagh van borgery en boeren
 En als de pest gehaat, die moet voor eerst van kant.

⁺*Noch [...]* dat: er is nog iets dat...

⁺*dees*: deze Genovino

⁺*t naaste hof*: het nabijgelegen paleis

8 *Sant Laurens*: de San Lorenzo Maggiore, een van Napels' oudste kerken; ten tijde van het oproer werden wapens en munitie van de stad in de toren bewaard.

9 *Sint Jacobs Klooster (nu stats kerker)*: bedoeld wordt 'de ghevangenis van S. Jacob van Spanjen' (Van den Bosch 1652, p. 67), d.i. de San Giacomo degli Spagnoli, die ten tijde van het oproer blijkbaar als gevangenis dienstdeed.

BARANDINO

Wy gaan.

ANJELLO

Elk voeght zigh weer op 't spoedigst by der handt⁺.

⁺*Elk voeght [...] handt:*
iedereen komt hier weer zo
spoedig mogelijk terug

Alle binnen.

Tweede bedrijf

Arcos. Medina. Caraffa. Spinelli. Mataloni. Anaclerio. Tiberio.

ARCOS

- D'Aartsbisschop, vol van zorg en Staatbekommeringe,
 Heeft ons van tijt tot tijt uyt vremde mompeling⁺
- 375 Dit onheyl voorgespeldt en voorts van dach tot dach
 Ons aangepordt om eens by midd'len van verdrach
 D'oproerige gemeent met iver neer te zetten⁺
 Door 't vieren van wat bot en 't matigen der wetten
 En lasten, daaglijks hun zoo lastigh op geleyt.
- 380 Het welk hy keurde goedt; maar 's Princen agtbaarheid⁺
 Te kreuken en het volk zoo ruym den toom te geven,
 Is zorglijk voor een Vorst ten Rijkstroon toe verheven
 Om ligtlijk door die smet te raaken tot een val⁺.
- Zoo zach men voor een wijl 't meinedigh Portugal¹
- 385 Afvallen van hun trouw, en andre uytheemsche stranden
 - 't Gescheurde Engelandt² en 's Koninks Nederlanden -
 Die geven van hun doen ons dagelijks blijk op blijk.
 Dat ik, ô Ridderen en Eedelen des Rijks,
 U in der yl alhier zoo spoedigh heb doen komen,
- 390 Is om het volk hun drift en moedwil in te tomen,
 Of iet door reuklijckheydt tot vordring van hun werk
 Te ramen tot verdrach het Rijk, het Volk, de Kerk:
 Dry magten magtig om een Vorst zijn kroon te stutten.
 Om desen elk in stant voor 't vallen te beschutten
- 395 Vereyst voorzigtigheydt, kloekmoedigheydt en raadt.
 Gy die in 's Koninks naam als stijlen van den Staat
 Verbonden zijt om 't best der heerschappy te vordren,
 Wat midd'len raamt gy best om ordre en onordre
 Te stuyten, wijl 't gevaar ons dreygt van desen kant?

⁺*vremde mompeling*:
geruchten van onbekende
herkomst

⁺*met iver neer te zetten*: met
toewijding te kalmeren

⁺*agtbaarheid*: aanzien,
prestige

⁺*Om [...] val*: omdat hij (de
vorst) door die aantasting van
zijn prestige gemakkelijk ten
val zou kunnen komen

1 *'t meinedigh Portugal*: in 1644 had Spanje Portugal als onafhankelijke staat moeten erkennen nadat daar in 1640 het Spaanse bewind omver was geworpen.

2 *'t Gescheurde Engelandt*: sedert 1642 werd Engeland geteistred door een burgeroorlog tussen de aanhangers van de Engelse koning (Karel Stuart) en van de parlamentspartij; *'s Koninks Nederlanden*: in 1647 (het jaar waarin het stuk speelt) had Spanje de Noordelijke Nederlanden nog steeds niet officieel erkend als zelfstandige staat. Dat gebeurde pas in 1648 met de Vrede van Munster. Hier wordt de lezer overigens expliciet geattendeerd op de parallel tussen de Nederlandse Opstand tegen Spanje en het oproer van de Napolitanen tegen hun Spaanse overheersers.

MEDINA

400 Het volk door waapenen te houden in de bandt.

ANA CLERIO

Indien dit onweer ons dan over 't hoofd wou drijven.

CARAFFA

Men straftze aan den hals, die 't volk in oproer stijven.
Zoo zuyvert men den Staat en vordert 's Koninks regt.

TIBERIO

405 Hy vorderdt heyls genoegh, die 't Rijk van oproer slegt,
Men maatigt slegts hun last tot veyligheyt van alle.

MATALONI

Hoe matigen en dat oproer'ge te gevalle?

TIBERIO

D'Aartsbisschop keurdt dit goedt.

CARAFFA

Men keur het hier voor quaat
En zullen nimmer dit noch nut, noch oorbaar⁺ vinden.

⁺oorbaar: toelaatbaar

ANA CLERIO

410 Wy zien vast dagelijks hoe 's Koninks hofgezinde
Zich moedigen ten trots te dempen hunne zaak⁺.

⁺Zich [...] zaak: in wedijver met elkaar moed scheppen om de zaak van het volk te onderdrukken

SPINELLI

Zoo houdt men 't volk in toom.

TIBERIO

Zoo drijft men hun tot wraak,
Die, als Palermo³, 't Rijk dan 't onderst boven keeren.

MATALONI

415 En of⁺ Palermo zich wouw laten overheeren,
Stelt Napels dit een wet te volgen hunne trant?

⁺En of: en als...

3 *Palermo*: plaats op het eiland Sicilië, dat evenals Napels onder Spaans bewind viel. In 1647 braken er eveneens volksopstanden uit.

TIBERIO

Men volgden dan u raadt en 't volk kreeg d'overhandt.
Hoe dan om hun gezach en moedwil hier te stuyten?

SPINELLI

Nooyt is 'er heyl gevolgt uyt ongeregelt muyten.

Filomarino Aartsbisschop van Napels. Arcos. Mataloni. Caraffa. Anaclerio. Tiberio. Medino. Spinelli.

FILOMARINO

Den hemel spaar u en behoede deze Stadt.
Dat elk zich wapene.

ARCOS

420 Hoe wapenen, wat 's dat?
Godtvrugte Vader, zeg, wat doet u herwaarts spoeden?

FILOMARINO

Om u en ons en 't Rijk al t'zamen te behoeden.
Dat alles in der yl nu werdt by een geprest,
Het onheyl nadert ons; wie nu 't gemene best
425 En 's Koninks agtbaarheyt zoek in zijn stant te houwe,
Die wapen zich en doe nu proef van zijne trouwe.
Wy zijn verpligt het Rijk te vryden voor dit quaat.
Wie zorgh draagt voor 't gemeen, draagt zorge voor den Staat.
Het regt der volkren naar den aardt des volks te stieren,
430 Is matelijk den toom wat ruymmer uyt te vieren,
Dat niet zoo korzlen beest door al te nauwen trek
Op hollen raakt en werpt den toom eens uyt de nek.⁴
't Waar nodigh dan zoo voorts een middel te beramen,
Eer and're Vorsten en naaburen ons beschaamen,
435 Die d'achtbaarheyt des Rijks en d'eer der heerschappy
Beledigen ten smaat der Spaanse Monarchy,
Zoo hoogh nu hemelwaarts gereezen aan de starren.
De magt des volks en 't Rijk dus onder een te warren,
Bragt zomtijts wel een staat in 't uysterste gevaar.

4 *matelijk [...] uyt de nek*: een destijds bekende omschrijving voor gematigd regeren; zie b.v. *Geeraerd van Velsen* 1734 e.v.: 'Houdt vry der volcken toom wel staedich inder handt [...]'. Wijs regeren wordt vergeleken met paardrijden: het volk, een wild paard, dient losjes ingetoomd te worden omdat het anders op hol slaat. De vergelijking is hier overigens des te toepasselijker omdat Napels een paard in zijn banier voerde (afgebeeld op de titelpagina van Van den Bosch 1652).

ARCOS

Wat wil d'Aertsbisschop dan?

FILOMARINO

440 De lasten, grof en swaar,
Te matigen.

ARCOS

Dit strekt tot nadeel aller Grooten.

FILOMARINO

Men volgh dien eygen voet van andre bontgenoten,
Die d'algemene rust bevordren in hun Rijk.

MATALONI

445 Het grau te koestren in hun drift en ongelijk
Heeft menighmaal een Staat doen spoedigh omme keeren.

CARAFFA

Ia zoo, dat zigh een vorst van 't volk hem liet braveren⁺
Ten schantvlek van die geen aan Koninks trouw verlooft.

⁺*hem liet braveren*: zich liet trotseren

FILOMARINO

Men vloekt den Adeldom en lasten op het ooft⁺
Hun onverdraagelijk dus op den hals te laden.

⁺*lasten op het ooft*: belasting op fruit

MEDINA

450 Zy stellen hun geschil aan 's Koninks bank en raden⁺,
Dat staatsgewijs hun zaak beslegt werdt en bepleyt.

⁺*'s Koninks bank en raden*: de koninklijke rechtbank en andere (vergelijkbare officiële) gerechtelijke instanties

TIBERIO

Men stel dan vast⁺ dat hun geen toegang werdt ontzeyt.

⁺*Men stel dan vast*: men bepale dan

ANACLERIO

't Waar nutter eenige der lasten af te schaffen.

CARAFFA

455 't Waar nutter eenige der schellemen te straffen,
Die dus bedektelijk doen voeden dit gerugt.

Aertshartogin, Caraffa, Anaclerio, Tiberio, Medina, Arcos, Spinelli, Filomarino Aertsbisschop van Napels.

Van binnen gerugt door 't kleppen van klokken.

AERTSHARTOGIN

Helaas! Mijn lief, wat 's dit, dat elk verbaast⁺ dus vlugt?

En ieder in der yl zich tot den oproer reppen?

⁺*verbaast: ontsteld*

Al 't volk is op de been en al de Kloosters kleppen

En 't rot zich vast by een digt langs de waterkant

460 En 's Koninks hogetol staat in den ligten brandt.⁵

Wy hooren door 't gedruys om hulp van waap'nen roepen.

Zy rukken herwaarts aan met hun verdeelde troepen.

Wat is 'er gaans mijn lief, dat elk dus kermt en zugt?

Of is het best geraân te vlugten? Dat men vlugt.

465 Waar bergt men ons, och, och, och, gy, doorlugte heeren,

Verdeedigt doch dit slot met hun geweld te keeren.

Wat wil dien oproer doch? Wat is het volk hun eys?

CARAFFA

Te heerschen naar hun drift ten trots van u paleys

En stadt en adeldom hun regten te belagen.

ANACLERIO

470 Om matigheyt in 't geen onmooglijk is te draagen⁺.

't Waar Koninks best het volk te houden aan zijn handt.

⁺*Om [...] draagen: sluit inhoudelijk aan op de vraag van de hertogin in 467, m.a.w. (het volk vraagt) om matiging van datgene wat niet meer te dragen is*

MEDINA

't Waar Koninks best het volk slegs in zijn ouden stant

Te houden en hun drift te stuyten door u ordre.

ARCOS

Ontstelt u niet, hier is met tranen niet te vordren.

475 't Gevaar is klein, wy zijn noch veylich op dit slot.

AERTSHARTOGIN

Zoo⁺ veylich niet, of ligt ten waar de goede Godt

Ons redde van hun magt al t'effens overvallen.

⁺*Zoo [etc.]: niet zo veilig, tenzij als de goede God ons zou redden van een overval door hun totale macht*

5 's Koninks hogetol [...] brandt: in Van den Bosch 1652 wordt verteld dat de opstandelingen eerst het 'Accijns-huys' op de markt in brand staken en vervolgens 'd'overighe Accijnshuysen' leegplunderden en alles wat zij aantreffen verbrandden (p. 26, 27). Asselijn heeft hier korthedshalve één grote brand van gemaakt.

MEDINA

Wat uytslaghe keurdt men dan?

ARCOS

't Waar nodigh een van allen
Zigh spoede derwaarts aan en hoorden hun geschil.

TIBERIO

480 Dat weeten wy. Zoo men d'oproer stuyten wil,
Men spoede zich alleen in 't matigen der wetten.

ARCOS

't Gezach der hoofden zal hun moetwil nederzetten⁺.

⁺*nederzetten*: doen bedaren

ANACLERIO

't Gezach der hoofden zal hun moetwil drijven aan.

TIBERIO

Wie kan de magt des volks alleen toch wederstaan?

ARCOS

485 Men paayt hun dat men zich zal op hun zaak beraden.

SPINELLI

Zoo werpt g'u zelfs ter neêr en dat op 's volks genaden.

ARCOS

Men dwing haar dan door magt van wapenen tot vree.

AERTSHARTOGIN

Begeef u doch in zulk een onweer niet in zee.
Ligt of dien donkren wolk den hemel op dee klaren.
490 Wie d'eer des Rijks en 't regt des Koninks wil bewaren,
Die houde stant en wijk niet eene voet te rugh.

ANACLERIO

Ziet toe, zie toe, gy werdt noch zelfs wel ligt de brugh
En toegang naar 't verderf van d'al gemeen elenden.

CARAFFA

Des Vorsten achtbaarheyt en tytelen te schenden,
495 Te zien dat elk zich vast aan muytery verbindt

En 't ongebonde grauw zoo reukeloos en blindt
Te stijven in hun doen, daar elk van 't spoor gedreven⁺,
En aan zoo ruwen hoop den toom zoo ruym te geven,
En spelt niets goet voor ons, noch voor den ganschen staat.

⁺*daar [...] gedreven*: terwijl iedereen ontspoord is

TIBERIO

500 En zoo men, naar gy 't drijft, dit beest⁺ dus hollen laat,
Zoo heeft men 't uysterste des Rijks verderf te wagten.

⁺*dit beest*: zie 430-432

MATALONI

De wetten eyschen zulks.

TIBERIO

Die moet men hier verzagten.

MATALONI

Zoo kreukt⁺ men 't geen het hof des Koninks zelfs gebiet.

⁺*kreukt*: krenkt

ANA CLERIO

Zoo luyt hun eerste keur noch oude handtvest niet.

505 Die tuygen tot hun best van nimmer te gedogen
Dat Princen van het Rijk zoo veel gezags vermogen
Om 't volk door schattingen te houden in den bandt.
Zoo spreekt hun voorregt zelfs, die d'eerste Ferdinandt⁶
Op zijne hulding heeft den volkeren opgedragen.

ARCOS

510 En of uytheemse macht den Staat dan quaam belagen,
Gelijk men dagelijks van 't Franse Rijk verwacht,
Wijl Guise⁷ vast op reys met al zijn oorlogsmacht
En scheepen vol gepropt dit Rijk vast komt genaaken?
En⁺ 't volk in tijt van noodt van schattinge t'ontslaaken
515 En is om 's Koninks best in 't minste niet geraân.

⁺*En [etc.]*: (lees:) het volk in tijt van gevaar (voor invallen van buitenaf, zie 512) van belastingen vrij te stellen, is absoluut niet in het belang van de koning

TIBERIO

De lasten lang voor heen op hunnen hals gelaân
Behoorden ruym zoo veel gewelts en macht te stuyten.
Wy zaten lang in rust.

6 *d'eerste Ferdinandt*: de Spaanse vorst Ferdinand van Aragon (gestorven 1516), grootvader van Karel v. Zie voor het argument van het bewuste inhuldigingsprivilege ('voorregt [...] Op zijne hulding [...] opgedragen') Inleiding, p. 5.

7 *Guise*: de Franse hertog Henri de Guise (1614-1664) probeerde Napels te veroveren.

CARAFFA

Nu dreygt men ons van buyten,
En zien van verre vast dit naakende geweldt.

MATALONI

520 Des Koninks schatkist, die vast ledigh is van geldt,
Vereyst geen mindering maar meerdering van lasten.

TIBERIO

Zoo, nijp de keel voort toe, zoo moogens' eeuwigh vasten.

CARAFFA

Dat ga zoo 't wil, 't gedy ten besten 's Koninks naam.

ANACLERIO

525 Dat gaa zoo 't wil? Het gaa dat ik (en elk) my schaam,
En voel door al u doen en dit onmenschlijk woeden,
De wond alree in 't hart, en raakt die eens aan 't bloeden,
Ziet toe dan dat men niet door al te strengen wet
Zich zelfs te reukeloos en 't Rijk met bloedt besmet.
Misduyt dit vry, ik hou u raden ongeraaden.

MATALONI

530 Zoo opendt gy den wegh tot 's Rijks verderf en schade.

ANACLERIO

En gy van scheuring, moordt, geweldt en dwinglandy.

AERTSHARTOGIN

535 Ach, of⁺ d'Aartsbisschop zich tot heyl der heerschappy
Beleedigden om 't volk, moetwilligh opgesteegeen,
Door eenigh middel wist tot stilstand te beweegen...
Gezach en achtbaarheid vermach wel somtijts veel.

⁺of [...] beweegen: wil de aartsbisschop zich tot heil van de heerschappij maar vrijmaken om het moedwillig in opstand gekomen volk door een of ander middel tot staan te brengen...

FILOMARINO

Het volk oproerig en de hoofden in krakeel⁺...
Een voorspook⁺ 't geen ons schijnt met meerder quaat te dreygen.

⁺Het [...] krakeel: het volk oproerig en het gezag in onenigheid...

⁺voorspook: voorteken

AERTSHARTOGIN

Zy zullen alle zich gewilligh tot u neygen.

FILOMARINO

Indien dit vordren kon, ik nam dien last op my,
540 Maar met wat voorslag best zoo paayt men hun?

ARCOS

Dat wy
Hun zullen op hun eys ten deele vergenoegen.

ANACLERIO

Wy zijn gezint met u ons derwaarts ook te voegen.

AERTSHARTOGIN

D'aarts-engel hoed u en verzelschap u op reys
En voer u wederom met lief in u paleys.

Alle binnen.

Math. d'Amalfi. Anjello. Arapaia. Genovino. Perrone. Pacevino. Rey van Napolitanen.

D'AMALFI

545 Zoo kreegh de vlam in 't eindt door d'onze d'overhandt.

ANJELLO

Volhard nu, dat gaat wel, zoo moet die zelfde brant
Die godtvergeetenen ten grontvest toe verteeren.

ARAPAJA

Verdelgtze die het volk dus trotsen en braveeren
Te zetten hunne voet tot meerdering van smart
550 Den enen op de nek den andren op het hart,
En lasten, cijns en tol te heffen en te hogen,
En alle die in 't Rijk hun tyranny gedogen -
Die zy van ons en elk tot stervens toe gehaat.

ANJELLO

Nu zien wy eerst een wegh die veyligh open staat
555 Om ons op 't alderfelst aan dezen hoop te wreken.
En gy, mijn Heer, dien ik als voor mijn vader reeken,
Ter goeder uur zien ik u hier in dezen stant⁺
Om neffens ons den Staat, het volk en 't vaderlandt
Te redden van zoo opgehoopte tyrannye.

⁺*dezen stant*: deze staat van vrijheid (Genovino is inmiddels uit de stadsgevangenis bevrijd, zie 345-352)

GENOVINO

560 Niets dat my meerder drukt dan 't volk hun slavernye.
Ik zelfs, voorheen gepordt door een geregte wraak,
Heb neffens andren ook gehandthaaft deze zaak,
Doch niet naar mijne wens ten besten uytgevallen.
Maar wijl ik u dus zie gemoedigt met u allen,

565 Zien ik in al u doen iet heylzaams te gemoedt.
Terwijl⁺ gy 't hebt gebragt alree op zulken voet,
Dat het noodtzaaklijk is daar in ook te volharden,
En op dat gy van ons ook zoud gehanthaaft werden⁺,
Zoo heb ik by my zelfs als in een lijst gesteldt
570 Een deel van dezen hoop die daaglijks door geweldt
Het volk verdrukken door hun vuyl vervloekte vonden,
Doch meest al Eedelen.

⁺*Terwijl*: aangezien

⁺*van [...] werden*: (en opdat
gij) door mij ook geholpen
zal kunnen worden... (heb ik
zelf een lijst opgesteld)

ANJELLO

Wat Eedelen? Zeg honden,
Bloedtzuigers, knevelaars en ander heyloos zaat.

PERRONE

Tyrannen, opgepropt met ampten eer en staat
575 En tytels hoogh van naam door 't zweet des volks verkregen.

ANJELLO

Wiens bloedt wy zijn gezindt hier tegens op te weegen.
Nu maak begin, lees op, elk voeg zich by der handt⁺.

Genovino leest

Cayvano.

⁺*elk [...] handt*: laat iedereen
naderbij komen (om te horen
wat Genovino voorleest)

ANJELLO

Dat 's voor eerst de grootste schelm van 't landt.

GENOVINO

580 Medina, Garcio, Spinelli, bey de zoonen
Van Karlo, don Steffan, Caraffe en Matalone,
D'Aquina, wien 't vergif als uyt zijn oogen blaakt.

ANJELLO

Thien monsters die de hel voor schuym heeft uytgebraakt.

GENOVINO

Siano, don Rocel en Genomino, vader
Van Prins Andrea.

ANJELLO

- 585 Zeg dien grooten landverrader
Die noch by 't Spaanse hof meinedigh is verdacht,
Die om zijn gierigheyt⁺ en overhelsche pracht
Zich door het Franse goudt zoo heyloos liet bekoren.

⁺*gierigheyt*: hebzucht

GENOVINO

De Bellis, Palma.

ANJELLO

Dat zijn schellemen gebooren.

GENOVINO

- 590 Dees en al d'andre rest tot zestig in 't getal
Die volgen voorts, waar af dat d'allerminst van al
Door snode praggery⁺ en vuyl vervloekte weegen⁺
In 't kort zoo schielijk zijn tot ampt en staat gesteegeen,
Dat elk kan leeven trots⁺ de braafste⁺ Prins van 't Rijk.

⁺*praggery*: gevlei
⁺*weegen*: middelen
⁺*trots*: niet onderdoend voor
⁺*braafste*: aanzienlijkste

ANJELLO

- 595 Dat's uyt, die glory leyt, men trap die kroon in 't slijk
Tot elks verwondering hoe dezen met hun allen
Zoo schielijk zijn tot staat gereezen en gevallen.
Nu elk pas op zijn pligt tot vordring van dit werk.
Gy, Pacevino en mijn broeder, gaa, versterk
De poort van Sint Andree⁸ en toegang van die oorden
600 En valt al t'effens daar aan 't plondren, branden, moorden
En al wat strekken kan tot hun gemeen bederf,
Dat regt vry aan. Verschoont geen Ridder, jaa men sterf
Veel liever dan met hun verdragh of pays te maaken.
Men regt tot schrik en vrees nu galgen, raden, staaken,
605 In 't aanzien zelfs van 't hof tot hun verderf, nu op
Om dees verraders 't zy door een verachte strop
Of schandelijk door 't swaardt naar hun verdienst te straffen.
En wie u wederstreeft of hier derft tegens blaffen⁺,

⁺*hier [...] blaffen*: [wie]
hiertegen tekeer durft te gaan

8 *De poort van Sint Andree*: het is niet duidelijk welke locatie hier bedoeld wordt. Uitgesloten is een stadspoort, want het Spaanse Napels had er weliswaar zeven, maar geen Andreaspoort.

- Dien zult gy, 't zy wie 't zy, zoo dadelijk terstont,
 610 Al waar 't d'Aartshartogh zelfs, doorstooten als een hond.
 Elk draag zich mannelijk dit rustigh⁺ uyt te voeren.
 Verdeeldt de ballingen, rukt burglary en boeren
 By een, en ieder volg my naa met zijnen troep
 En vuldt de stadt met dit afgrijselijk geroep:
 615 *Den hemel spaar de Vorst, dat die zijn Rijk vermeere,*
 En sterven die het volk door tyranny regeere.
 Slaa doot die honden, weg met dat verduyveldt zaat.
Slaa doot, slaa doot die zelf de hel en afgront haat.
 Ia roey ten grondt toe uyt, op dat men 't zoo beschrijve
 620 Dat daar noch naam, noch plaats, noch tytlen over blijve.

⁺*rustigh*: onvervaard.

GENOVINO

Zoo elk hier in volhardt, wy zien d'aartstyranny
 Gedempt en 't volk van al hun leer en slaverny
 Geredt, indien men zich maar tot dien optogt reppe.
 Maar zagt ...

ARAPAIA

- My dunkt ik hoor de groote brandtklok kleppe.
 625 Daar is gewis iet gaans, men spoey zich derwaarts aan.

Barandino, met gevolgh. Anjello. Genovino. Math. d'Amalfi. Arapaia. Perrone. Pacevino. Rey van Napolitanen.

BARANDINO

Zoo moet dat heyloos zaat door vuur en vlam vergaan,
 En alle die den stant des vryen volks verpletten.

ANJELLO

Hoe gaat het Barandin?

BARANDINO

- De benden en kornetten⁺
 En 't Spaanse regiment staan vaardigh op 't gebodt
 630 Des Onderkonings om Paleys en Markt en Slot
 En alle toegang naar Sint Elmo⁹ te beletten.

⁺*kornetten*:
 (ruiter)-compagnieën

9 *Sint Elmo*: het kasteel waar de onderkoning huisde totdat hij vluchtte naar een meer aan de kust gelegen verblijf (637), door Asselijn 'Sint Ingnaar' genoemd (zie ook 896) en in de bron 'het nieuwe slot' geheten (Van den Bosch 1652, p. 46), de vertaling van Castel Nuovo.

Heeft⁺ opentlijk voor elk, door tromlen, en trompetten,
 Op lijfstraf scharp verboôn te doen ons onderstant,⁺
 Rukt⁺ alles wat hy mach⁺ op 't spoedigst by der handt
 635 Om of het mooglijk waar de drift des volks te keeren.
 Doch al vergeefs, want hy hem ziende dus braveeren,
 Heeft zich naar Sint Ingnaar⁺ gebergt voor lijfs gevaar.
 d'Aartsbisschop, voor gezant, komt af als middelaar
 Om zich by u (als hoofd des vryen volks) te voegen
 640 En u uyt 's Hartoghs naam in alles te vernoegen.
 Dees⁺ heeft volkomen last om uyt des zelve naam⁺
 Te handlen van verdragh.

⁺*Heeft*: (lees:) de onderkoning heeft...
⁺*te doen ons onderstant*: ons hulp te verlenen
⁺*Rukt*: (lees:) hij rukt
⁺*mach*: vermag, kan
⁺*Sint Ingnaar*: zie 631; (lees:) de onderkoning is naar 'Sint Ingnaar' gevlucht omdat zijn leven gevaar loopt.
⁺*Dees*: de aartsbisschop
⁺*uyt [...] naam*: uit naam van de onderkoning

GENOVINO

Hoe van verdragh? Men raam⁺
 Iet anders eer men zigh hier door in slaap laat wiegen.
 Het hoff is veel te loos en konstigh op bedriegen
 645 En aller schelmery en streekeen afgeregt.
 Dies⁺ sla men 't af.

⁺*Men raam [etc.]*: (lees:) we moeten iets anders bedenken dan ons hierdoor...

⁺*Dies*: daarom

ANJELLO

't Is best iet nutters overlegt.
 Vaart gy maar voort om ons den stant des volks t'ontvouwen.

BARANDINO

Felices huys, de praal der Napelse gebouwen,
 Is deezen dach door ons in d'assche neêrgeleyt.
 650 En dat van Don Steffan, vermaardt in kostlijkheydt
 En beeldtwerk uytgevoerd door konst van menschen vonden,
 Is zoo afgrijselijk mishandelt en geschonden,
 Dat het op 't alderminst naar huys noch hof gelijkt.
 Hy zelfs, uyt schrik gejaagt, bergt zigh ter vlugt en wijkt
 655 Terzijde door een poort uytkomend aan de vesten
 En geeft als magteloos het alles voort ten besten.
 Het volk, als ziende nu noch magt noch wederstant,
 Die stigten neffens dit een tweeden in de brandt.
 Hier zachmen toen gelijk in 't midden van dat blaaken
 660 Veel kostlijkheden, zoo van purper als scharlaaken,
 Behangsels stijf van goudt op 't hoogste gewaardeert,
 Dat door de drift des volks tot assche wierdt verteert.
 Iuweelen, paarden, goudt en meerder van waardye,
 Uytsteekent beeltwerk en vermaarde schilderye
 665 En andre pragt en praal op duyzenden geschat,

- Werdt alles door de vlam en 't volk vernielt. De stad
 Door dit gerugt geraakt al t'effens overende.
 Wy rukken voorts van daar tot naar de markt en wende
 Ter zijden af tot dicht ontrent de waterkant.
- 670 Hier stont Medinaas huys, als noch in ligten brandt,
 Dat nederstorten of het aartrijk scheen te beeven.
 Doch vonden weynigh volks⁺, want elk hadt zich begeven
 Naar Sint Laurens⁺ om dat te krygen in hun macht.
- 675 Wy spoeden ons dan voort, doch werden van de wagt
 Gestuyt door zeecken troep gewaapend Italjanen,
 Doch wy gemoedigt om een opening te banen,
 Staan schrap en raaken door naar weynigh tegenstant.
 Hier zachmen 't Klooster nu alrede schier vermandt.
 Doch zy versterkt door ons, veel meerder dan te voeren,
- 680 Vermeesteren hier op in 't kort Sint Laurens tooren,
 En alles daar ontrent, dat geeft zich daadlijk op⁺.
 Dan een, uyt schrik gejaagt, die bergt zich in den top⁺.
 Dees zijnde een van 't hoff, de wreetste wel en hartste,
 Die raakt van boven neêr en valt zich zelfs te barste,
- 685 Dat brein en bekkeneel⁺ rontsom ons henen spat.
 Dit ziende een van ons, vol moedigheyt, die vat
 Dien afgemartelden noch moedigh by de beenen
 En kneusde het overschot te plettren op de steenen,
 Dat ieder aarzelden⁺. Een ander voort terstont,
- 690 Die sleept het langs de straat gelijk een dooden hondt.
 Ik ys 'er van al eens als of't my zelven smarten.
- A N J E L L O**
 Hoe gaat u dan de doodt van zoo een schelm ter harten?
 'k Verheugh my over zoo een kloeke heldendaad.
 Nu wil ik, eer men noch in 't plondren vorder gaat,
- 695 Dat⁺ ieder zich wel wagt door daadlijkheyt en blijken
 Zich van 't geroofden iet op 't minste te verrijken.
 Wie dan bevonden werdt meinedigh en zoo vals,
 Dien zal ik, 't zy wie 't zy, doen breeken voort den hals.
 Wat schatten dan of goed, hoe hoogh men die waardeeren,
- 700 Die wil ik dat de vlam tot assche zal verteeren.
 Elk hanthaaf dit bevel, op dat het niet en blijkt
 Dat ieder zegge: 'ziet dien hoop heeft zich verrijkt
 In plaats van 't regt des volks te vord'ren tot hun besten'.
 Zoo⁺ zoekt zich ieder maar als met dien roof te mesten
- 705 En and're smaatheyt meer. Hier diendt dan op gelet,
- ⁺*Doch [...] volks*: maar wij troffen er maar weinig mensen aan
⁺*Sint Laurens*: zie 339
- ⁺*op*: over
⁺*in den top*: de top van de toren (zie 680)
- ⁺*bekkeeneel*: hersenpan
- ⁺*aarzelden*: terugdeinsde
- ⁺*Dat [...] verrijken*: dat ieder zich er wel voor moet hoeden door gedrag en manier van doen te kennen te geven zich met ook maar iets van het geroofde te willen verrijken
- ⁺*Zoo [...] meer*: (lees:) derhalve moet iedereen nalaten zich te verzadigen met die buit en ook andere schandelijke zaken achterwege laten

Want dit waar in ons doen een schandelijke smet.
 En om dit alles dan met ordre te voltrekken,
 Zoo zult gy alle dry tot Raden my verstrekken,
 Als ziende u getrouw ten dienst en nut van 't Rijk.

*Filomarino Aartsbisschop van Napels. Anaclerio. Tiberio. Anjello. Genovino. Math. d'Amalfi.
 Arapaia. Perrone. Barandino. Pacevino.*

FILOMARINO

710 Hoe dus, mijn zoon¹⁰? Wat 's dit? Wat leet, wat ongelijk
 Drukt u? Wat is den eysch? Bestaat uw eysch in reeden,
 Ik zal u hulpzaam zijn, maar onregeltheden
 Te stijven in een Staat en 't zaat van muytery
 Te voeden, was wel eer 't verderf der heerschappy.

715 Ik koom alleen uyt zugt⁺ u allen hier genaaken.
 Wat hebt gy voor? Staa af⁺, dit plond'ren, branden, blaaken
 Verbittert maar 't gezach en 't hart der Majesteyt.
 Begeert gy iet, wat is 't, het werd u toegezeydt.
 Maar dus ontijdigh hier by troepen langs de straaten

720 Te swieren heen en weer moetwilligh uytgelaaten
 En elk te hitsen aan tot scheuring en tot wraak,
 En vorderdt niet⁺, maer is veel eerder om u zaak
 Door zulken middel los als met de voet te treden.

⁺*zugt*: genegenheid

⁺*Staa af*: houd op

⁺*En vordert niet [etc.]*: (het rondzwerven en tot wraak e.d. aanmoedigen) helpt niets, maar veroorzaakt veeleer dat uw belang met voeten getreden wordt

ANJELLO

Indien wy niet den staat van u Doorlugtigheden
 725 Erkenden, hy hadt lang dit zeggen hem betreurd.
 Hoe 'elk te hitsen aan' - werdt dit aldus gekeurd?
 Misduyd men zoo ons doen? Als of men wou beslyten
 Dat wy onordentlijk door ongeregeldt muysten
 Den Staat beroerden om alzo door dat beleyt

730 Te schoppen met de voet de hooge Ovrigheydt
 En 't regt te kreuken van haar wettelijk vermogen.
 Dat 's schandelijk voor eerst en lasterlijk geloogen,
 Die pest werdt zelfs van ons ten afgront toe gehaat.
 Heel anders leyt ons doen: wy zoeken ampt noch staat

735 Noch 's Koninks wettigh erf noch tyt'len te belagen,

10 *mijn zoon*: aanspreking die Filomarino wel vaker bezigt ten aanzien van Anjello (zie b.v. 1204b). In het vijfde bedrijf zal ook de onderkoning zich zo tot Anjello richten (1860).

- Maar om het regt des volks van outs hun opgedragen
Te brengen wederom in zijnen ouden stant.
Wy willen 't voorregt zelfs, wel eer by Ferdinandt
Op zijne huldinge aan dit vrye volk gegeven
740 Zoo als het zelfden is: geteekent en beschreven
Door zijn bevel en voorts by Karel, erf van 't Rijk
Bevestigt - dit 's de gront van al ons ongelijk.
En zoekt men ons hier op met yd'le hoop te payen,
Zoo zal de roode haan in Napels wakker krayen,
745 Ia zoo, als ooyt voorheen by iemandt is gestigt.
Wy⁺ willen dat men 't broodt behoorlijk op zijn wigt
Herstellen zal, of niet, die schellemen te straffen.
En weygerdt men ons dit, wy zullen ordre schaffen
Om ons gelijkerhandt van alles dan t'ontslaan.
750 De lasten op het ooft en oly, wijn en graan,
Die zy vernietigt⁺, of gebracht in zulken ordre
Gelijk voorheen. Indien men dit nu kan bevordren,
Wy alle zijn gereet, gewilligh en bereyt
Tot afstant van ons doen. Kan u Eerweerdigheyt,
755 Ter liefde van dit volk uyt vaderlijk medoogen
Verwerven iet het geen hun zou verligten mogen,
Het zy genadelijk in zijne handt gesteldt.

FILOMARINO

Mits dat men afstant doe van dus by woest geweldt
Te woeden heen en weer, als zinneloos gedreven.

GENOVINO

- 760 Niet eerder, of ten zy men ons vernoeging geve⁺.

ANACLERIO

Men wekt des Koninks haat, indien dit over wayt.

ANJELLO

Men heeft ons veel te lang met yd'le hoop gepayt.

FILOMARINO

Den Staat gebiet het volk de schattingen te dragen.

ANJELLO

Mits dat zy strekken⁺ om 's lants besten t'onderschragen.

⁺Wy[...] niet: wij willen dat men naar behoren het gewicht van het brood zal herstellen en indien dit niet gebeurt...

⁺Die zy vernietigt: die (belastingen) dienen tenietgedaan te worden

⁺Niet [...] geve: (we houden) niet (op) voordat men ons tevreden heeft gesteld

⁺Mits[...] strekken: als ze tenminste dienen om...

TIBERIO

765 Door zulken middel werdt den gantschen Staar behoedt.

GENOVINO

Door zulken middel treet men 't regt hier met de voet.

ANACLERIO

Zy zijn om 's Koninks staat en tytlen te vermeerren.

ANJELLO

Om 't volk te drukken daar tyrannen 't volk regeeren.

FILOMARINO

Betoom u reed'nen, want dit riekt naar muytyery.

GENOVINO

770 Den adel toom eerst in hun snode kuypery.

FILOMARINO

Het volk blijft eeuwighlijk aan wetten stip verbonden.

ANJELLO

Aan wetten dat staat vast, maar niet aan zulke vonden
Gelijk men dagelijks ten hoove hier beraamt.

775 Wy weeten dat het volk de schattingen betaamt
Te dragen zoo men die ten dienst des Rijks besteeden,
Maar niet, gelijk wy zien, om hunne dartzelheden
Te voeden (en om door zoo schelmse vondt en trek⁺

Het volk als slaven hier te treden op den nek

⁺trek: list, streek

En t'onderdrukken door de lasten die zy smeden

780 Tot ons verderf en smaat van 's volks geregtigheden)
Met wat men denkt of droomt hun op den hals te laân,

Daar⁺ 's Koninks schatkist blijft vast hol en ledigh staan.

Is dit 't gemene best bevordren? Daar de blijken

⁺Daar: terwijl

Dus spreken klaar hoe dat zich veel hier door verrijken

785 Die van 's lants inkoopst, hun by eden toe vertrouwt,
Zich zelve mesten en van dat meinedigh goudt

Een staat schier Koninklijk op 't pragtigst onderhouwen,
Paleyzen uyt de grondt van marber op te bouwen,

't Geen zelfs den vromdeling het oog bewondren doet,

790 Gegrontvest in 't zimendt, van tranen, sweet, en bloedt

Des armen volks - kan dat zijn Hoogheyte noch beweeren⁺?

⁺beweeren: verdedigen

Hy hanthaaft schelmen dan, die 't roer des Rijks regeeren,
En helpt het volk al meê verdrukken met dien hoop.

- 795 Zoo gaat het daar⁺ men 't regt en ampten veylt te koop,
En alle schelmery ten hoof ziet binnen sluypen,
Daar ieder raapt en schraapt door prachery en kuypen⁺
En elk bedektelijk zich zeegent met dien buyt.

⁺*daar*: indien (ook in 796)

⁺*prachery en kuypen*: gevelei
en bedrog

FILOMARINO

Hoe vaart gy te gelijk dus ongebonden uyt.
Daar ik uyt enkle drift ter liefden van u allen
800 My hier vertoon alleen om al dees ongevallen
Te stuyten, die het Rijk en ons al t'zamen dreygt.
En zoo gy noch het oor naar regt en reden neygt,
Wy zien den stant des Rijks en 't recht des volks behouwen.

GENOVINO

- 805 Dien slaapdrank lang voor heen ons by het Hof gebrouwen,
Walgt ieder noch, en my te leyder⁺, in de keel.
Dies wacht men zich en elk vertrouwt zich niet te veel
Op strecken van het Hof, noch haar verleyde tongen.
Die Hofswaan heeft al lang op deze maat gezongen
En ons van tijt tot tijt met praatjes dus gepayt,
810 Maar nu men 't radt van Staat een weinigh ziet gedrayt,
En dat⁺ 't onmooglijk is hier tegens op te streven,
Nu zoekt men 't volk, quanzuys⁺, wat ruymmer toom te geven
Door keuren⁺ ingestelt vol hoofsche vleyery,
Als of men niet en zocht dan⁺ 't best der heerschappy,
815 Noch tragten dan⁺ om 't volk in rust en vreê te houde.
Maar zoo men deze grijns⁺ eens aftrok, och, hoe zoude
Dit heyloos monster staan bekleet met schelmery,
Met haviks klauwen en het hoofd als een harpy⁺,
Verhit om 't arme volk tot op 't gebeent te knagen -
820 Dan zou men zien te regt met wat bedroch en lagen
Men ons al t'zamen heeft bedrogen en misleydt.
Niet dat wy het gezach van u Eerweerdigheydt
Noch eer op 't alderminst hier zoeken door te krenken,
Veel min te houden ons in zoo een nabedenken
825 Als hadden wy met voor bedagtheydt hem gesteuert.
D'aartsvader die gedenkt wat ons al valt te beurt
En dat wy niet vergeefs noch ook t'ontijdigh klaagen,
Maar lijden meerder dan 't schier mooglijk is te dragen,
Het welk den hemel weet, die ons elende kendt.

⁺*te leyder*: des te
onaangenamer

⁺*En dat*: (lees:) en nu men
ziet dat...

⁺*quanzuys*: zogenaamd

⁺*keuren*: voorrechten

⁺*niet en zocht dan*: niets
anders nastreefde dan...

⁺*Noch tragten dan*: of niets
(anders) probeerde dan...

⁺*deze grijns*: dit masker

⁺*harpy*: zie 206

ANACLERIO

- 830 Dien voorslag heden nu ten besten aangewend,
 Strekt niet dan 't best des volks te vord'ren, als ook mede
 Te stijven zoo den bandt van hun geregtigheden,
 Dat het gedyen mach tot welstandt van het Rijk.

FILOMARINO

- En zoo men my vertrouwt, ik zal my te gelijk
 835 Zoo aanstonts naar 't Paleys des Onderkonings voegen
 Om u op uwen eysch volkomen te vernoeegen,
 En stellen vorders u op 't spoedigste ter handt
 Het eygen voorregt selfs, voor heen by Ferdinandt⁺
 Ter blijder inkomst aan dit vrye volk gegeven
 840 Zoo als 't door zijn bevel is op francijn⁺ beschreven
 En in stadts Kanslery bewaardt werdt ongeschent.

⁺*Ferdinandt*: zie 508

⁺*francijn*: perkament

ANJELLO

Hier aan zoo hangt het al en dit 's 't begin en 't endt
 En 't geen een ieder drukt en 't bloedt nu helpt aan 't zieden.

FILOMARINO

't Geen u werdt toegezeyt van my, dat zal geschieden.

ANJELLO

- 845 Wy wagten heden dan het geen gy ons belooft.

FILOMARINO

Ontfangt hier op van my de zeegen hoeft voor hoeft.

Alle binnen.

Derde bedryf

Daar werdt⁺ een groote brandt vertoont en van binnen⁺ vreeselijk geroepen, daar op verbaast⁺ uyt komen, elk met een bloten⁺ deegen:

⁺*werdt*: wordt
⁺*van binnen*: van achter het toneel
⁺*verbaast*: ontsteld
⁺*bloten*: getrokken

Caraffa. Spinelli. Mataloni.

C A R A F F A

Wat yselijk gerugt en naar geschreeuw is dat?

Santinelli, van binnen.

Brandt, brandt.

M A T A L O N I

Waar is de brant, is 't buyten of in de stadt?

S A N T I N E L L I

In stadt, zoo vreeselijk of 't alles af zou branden.

S P I N E L L I

En waer?

S A N T I N E L L I

In d'oude Abdy¹.

C A R A F F A

850 Wat schender schendt zijn handen
 Aan zoo veel heylighdoms de godtheyt toegewijdt?

Van binnen werdt geroepen.

M A T A L O N I

Wie zijt gy? Melt uw naam, die dus vervaarlijk krijt.

S A N T I N E L L I

Op burger hopliên, op, bezet met uwe troepen,
 De toegang van dit slot.

1 *d'oude Abdy*: waarschijnlijk de 'Sint Laurens' (339, 673); nadat de opstandelingen deze kerk annex wapenmagazijn hadden bemachtigd, werd het bijbehorende klooster geplunderd en de inboedel in brand gestoken (Van den Bosch 1652, p. 90-93). Zie ook 866, 867.

C A R A F F A

Wat wil dat yslijk roepen?

S A N T I N E L L I

855 Brandt, hellep, hellep, brandt, op, waap'nen by der handt.

C A R A F F A

Wat is 'er gaans?

S A N T I N E L L I

Een meer dan oyt gehoorde brandt.

M A T A L O N I

Is 't onraadt, meldt ons waar, op dat wy 't stuyten mogen.

Santinelli uyt.

Waar ben ik? 'k Zie maar rook en dampen voor mijn oogen. 'k Hoor menschen en ik zie hier mensch noch mensch ontrent.

C A R A F F A

860 Wie zijt gy, die by nacht dit slot zet overendt
En door gebaar de stadt in rep en roer derft zetten?
Wat wil dat trappelen, dat lossen der musketten
En 't kleppen van de klok? Wat onheyl naakt dit Rijk?
Is 't brandt of oproer, zegh, in wat gewest of wijk
865 Der stadt is 't, dat w'in 't kort daar af de waarheythooren.

S A N T I N E L L I

In 't cijnshuys op de markt ontrent Sint Laurens tooren⁺
En d'oude Abdy, zoo wydt door heyligdom vermaardt.
Het volk verhit⁺ dat zich by troepen hadt vergaardt
870 En 't zaam gerot om nu naar 't scheen den ganschen Adel
En Raadt en Ridderschap te ligten uyt den zadel
Van staat en magt en pragt gezach en heerschappy
En alle die van 't Hof door hunne razerny
En schrikkelijk gebaar ten grondt toe uyt te roeyen
En al wat ampt bekleet hun achtbaarheydt te snoeyen
875 En magt te dempen door hun t'zaamgeraapte magt -
Dees⁺ hebben zich ontrent nu dezen middernacht
In eenen vollen drom tot naar de markt begeven
En voorts van daar gelijk als razende gedreven

⁺*In [...]* tooren: zie 460 en 339

⁺*Het volk verhit [etc.]:* het verhitte volk dat zich in troepen had verzameld om... (om-bepaling loopt door t/m 875)

⁺*Dees:* (lees:) die verhitte lieden uit het volk (868)

- Naar 's Koninks tol al waar, op dat ik 't regt verhaal,
 880 Men daaglijks is gewoon de lasten van 't gemaal
 Ten besten van den Staat eerbiedigh te betaalen.
 De wreetheydt, die zich door geen reeden laat bepalen,
 Had hier by dit gespuys gedurigh d'overhandt.
 Zy, brandend als vol vuur op moorden, roven, brandt
 885 En scheuring afgeregt, bestaan⁺ voorts met hun allen
 Op dit gebouw gelijk als raazendt aan te vallen, ⁺*bestaan*: wagen
 't Geen in der yl ook straks⁺ door hun vermeersterdt wordt ⁺*straks*: meteen
 En naar een weinigh tijts in d'assche neder stort.
 Hier zach men teffens 't al door vuur en vlam verteeren,
 890 Kleynodien en schat, onmooglijk te waardeeren,
 Ia keuren, wetten zelfs, bezeegeldt by den Staat.
 D'Aartsbisschop yverigh⁺ en minlijk van gelaat
 Bestont⁺ door zijn gezach en vaderlijke zeegen ⁺*yverigh*: geestdriftig
 Hun al tot enigheyt en ruste te beweegen, ⁺*Bestont*: beproefde,
 895 Toch al vergeefs, Hy zelfs, niet buyten lijfsgevaar, ⁺*Bestont*: beproefde,
 Begaf hem entlijk weêr in stilt naar Sint Ingnaar⁺ ⁺*Sint Ingnaar*: zie 631, 637
 Om zoo de woestigheyt van hun geweldt t'ontkomen.
 En zoo men niet in tijts hun moetwil zoekt te toomen,
 Het staat (gedenkt my vry) te dugten, end'lijk, dat
 900 Dit maar een fakkel zy om naderhandt de Stadt
 ('t Geen 's hemels gunst verhoê) in ligten brant te steeken.

C A R A F F A

Dat zal men stuyten⁺.

⁺*stuyten*: tegenhouden

S P I N E L L I

Hoe?

C A R A F F A

Met hunne magt te breeken
 Door kragt van wapenen.

S P I N E L L I

- Zoo waagt gy te gelijk
 U eygen ondergang of ligt 't verderf van 't Rijk,
 905 Indien gy door geweldt hun zoekt te wederstreven.

M A T A L O N I

En zoo men hun bestaat een weinigh both⁺ te geven,
 Wy zijn ons achtbaarheid, gezach en luyster quyt.

⁺*both*: speling

C A R A F F A

Lang marren geldt hier niet. 't Gevaar en ook de tijd
 Gebiedt ons hoofd voor hoofd nu elk zijn pligt betragte⁺.
 910 Ik gaa voor af en zal u op het Slot verwagten
 Om met d'Aartshartogh daar beneffens zijnen Raadt
 Te ramen middelen om dit verderflijk quaat,
 Het zy op wat een wijs⁺, ons van den hals te weeren. *bin.*

⁺*nu [...] betragte:* dat nu
 ieder zijn plicht moet
 betrachten

⁺*Het [...] wijs:* hoe dan ook

S P I N E L L I

Wy zijn gezint met u ook derwaarts aan te keeren.

Alle binnen.

Marionet. Majombe. Rey van gewapende Vrouwen.

Alle met bussen stroo, takkebussen en brandende fakkels in de handt.

M A R I O N E T

915 *Den hemel spaar de Vorst, dat die zijn Rijk vermeere,
 En sterven die het volk door tyranny regeere.
 Slaa doot die honden, weg met dat verduyveldt zaat,
 Slaa doot, slaa doot die zelf de hel en afgront haat.*

M A J O M B E

Zoo kind'ren, dat gaat wel, door dit gebaar en teeken
 920 Zien wy een wegh om ons regtveerdighlijk te wreeken.
 Dat ieder slegs volhardt en handthaaft zijne zaak,
 Terwijl den hemel nu door een geregte wraak
 Ons aanvoerd om dien hoop al teffens te verdelgen
 Die nu tot barstens toe van zoo veel bloets te swelgen
 925 Noch zat zijn van u bloedt. Nu is de regte tijt
 Om wraak te pleegen.

M A R I O N E T

Zoo gy alle rustigh⁺ zijt
 My nu te volgen daar ik u zal spoor gaan maaken
 Om neffens my, het zy te plondren of te blaaken
 Of brandt te stigten of iet anders t'onderstaan,
 930 Zoo zult gy zien dat ik u moedigh voor zal gaan.
 Dit is het geen daar wy al overlang naar tragten

⁺*rustigh:* vastberaden

En ieder gaat ons voor, waar zullen wy naar wagten?
Kom gaan wy, gaan wy slegs, al lang genoegh gewagt.

REY

- Indien 'er oyt voorheen ook iet door vrouwen kragt
935 Is uytgewerkt, zoo staat ook op ons doen te letten.
Wy zijn gezint met u nu voet by stuk te zetten
En ons gelijkelijk te voegen naar uw handt.
't Is tijt en meer dan tijt dat elk hier tegens kant.
Men laat zich langer niet dus payen nogte sussen.
940 Dees toortze en dit stroo en deze takkebussen
Zijn teekenen van wraak en deze voeren wy
Om uyt te roeyen hun vervloekte dwinglandy
By ons zoo lang bezuurt. En om hier toe te raaken,
Zoo volgen wy de rest in 't plond'ren, branden, blaaken
945 En alles wat men zich derft moedigh onderstaan.

MAJOMBE

Wat zoo mijn kind'ren, zoo, vaar voort, zoo moedt het gaan.
Dus zullen wy dien hoek naar wens te boven komen⁺.
Volhardt slegs in het geen wy hebben voorgenomen,
Dus doende zien wy haast ons lijden tot een endt.

⁺*Dus... komen:* zo zullen wij die moeilijkheden naar wens overwinnen

MARIONET

- 950 Zoo is 't, maar ieder laat zich niet door dreygement
Vertzaagen⁺, dit 's mijn raadt dan moedig stant te houwen,
Op dan⁺, Itaaljen mach berugt zijn dat door vrouwen
In spijt der mannen is iet manlijks uytgevoert.
Zoo werdt de helhont zelfs door ons de muyl gesnoert
955 En alles wat bestaat ons aan te komen blaffen.
't Staat ons als and're vry die schellemen te straffen
En uyt te roeyen dien vervloekten hoop. Zoo wy
Maar slegs volharden 't staat ons schoon de slaverny
Op deze wijze ons nu van den hals te weeren.

⁺*Vertzaagen:* ontmoedigen
⁺*Op dan [...] mannen:* vooruit dan, moge Italië erom beroemd zijn dat (daar) in weerwil van de mannen...

REY

- 960 Volharden? Ja al zou het onderst boven keeren,
Wy aarz'len niet.

MARIONET

Noch wy, ziet daar, dat gaat u voor.

REY

Zoo doen wy al gelijk en volgen u op 't spoor.

binnen.

Aartshartogin. Arcos.

AARTSHARTOGIN

- Is 't mogelijk, kan 't zijn, zoo laat u toch beweegen,
 Wy zijn in doodts gevaar! De moetwil⁺ opgesteegen
 965 Loopt voort te post en ziet noch staat noch Hoogheyt aan.
 Een weinigh both⁺ zou ligt die buy doen overgaan;
 Waar toe, mijn Lief, die streng zoo stijf en strak te rekken?
 Vier uyt, ay matigt wat nu 't kan tot ruste strekken.
 't Gevaar neemt toe terwijl het zaat van onlust groeyt.
 970 En of den Adeldom een weinigh wiert besnoeyt
 En 't volk hun regt wat meer gehandthaaft wiert ten besten
 En 't Rijk gezuiverdt van zoo wrede wolvenesten,
 Waar dat zoo vreemt, mijn Lief? Want onder ons gezeyt:
 Al wat men met de naam bekleet der Majesteyt,
 975 Wat is 't toch anders dan dat lastigh valdt en smartigh?
 Ik spreek wat vry, mijn Lief, een vrou is openhartigh,
 'k Zagh alles garen eens gebragt in goeden stant.
 Daar⁺ smeult een vonk in 't stroo en raakt dat in de brandt
 Ligt ziet men 't gantse Rijk in vuur en vlam te blaaken.

⁺*de moetwil [...] post*: de omhooggekomen moedwil (d.i. het oproerige volk) snelt voort

⁺*both*: botvieren, toegeven, de vrije teugel laten (zie 967: 'streng', d.i. leidse), en 968 'Vier uyt')

⁺*Daar [etc.]*: er smeult een vonk in het stro en als dat in brand vliegt...

ARCOS

- 980 Indien gy zat aan 't roer en hadt bewindt der zaaken,
 Hoe zou 't toch gaan, mijn Lief, niet even als gy zegt?
 Gy gaat wat breet⁺, doch zijt zeer qualijk onderregt⁺.
 Maar 't best zal zijn u slegs gerust en stil te houwen
 En dat men ons de zaak ten besten toevertrouwe.
 985 Het zal wel gaan, wy zien een middel voor dat quaat.

⁺*Gy gaat wat breet*: u gaat wat ver

⁺*qualijk onderregt*: slecht op de hoogte

AARTSHARTOGIN

- 'Het zal wel gaan' ... maar hoe? Gelijk men ziet hoe 't gaat?
 Hier mede zoekt men ons en elk in slaap te zussen.
 En nu dien brandt noch met een droppel is te blussen
 En dat men dit gevaar oogschijnlijk kan ontgaan,
 990 Waar toe zich langer dan noch op dit stuk beraân?
 Of wagt men tot men 't al gelijk ziet overheeren
 En Hof, Paleys en Slot het onderst boven keeren?
 Zoo vaar maar voort en maak ons lijden tot een endt.

A R C O S

- Al wat voor muystery en oproer is bekendt,
 995 Of wie door scheuring zoekt zijn schelmstuk op te tooye
 Om in een stadt van rust dit heyloos zaat te strooye
 En elk te hitsen aan, die zal men, 't gaat hoe 't gaat,
 Doen straffen aan den hals als schuldigh aan verraat.
 Ia zoo, om spoedigh hun tot reedlijkheydt te dwingen,
 1000 Een deel der koppen flux doen over 't lemmet springen,
 Dat maakt den kortsten wech en 't alderbest ontzagh.

A A R T S H A R T O G I N

- Verreykt u niet te ligt aan zoo een swaren slaghe.
 Dit onheyl waar wel ligt met min gevaar te hindren,
 Indien men 't volk maar slegs van lasten wou vermindren,
 1005 Dit waar, mijns dunkens, wel het heylzaamst overlegh.

A R C O S

En voor den Staat en ons den schandelijkste wegh.
 Of zaagt gy liever dat dien hoop ons zou braveeren?
 Wy opstaan uyt den Raadt en laten 't volk regeeren?
 Dat waar een smet voor 't Rijk in eeuwen nooyt gehoordt.

A A R T S H A R T O G I N

- 1010 Wie klopt daar zoo verbaast en heftigh aan de poort?
 Och, och, mijn hert beklemmt, wat zal ons hier genaaken?

Santinel. Arcos. Aartshartogin.

A R C O S

Wat is 'er gaans? Zegh op.

S A N T I N E L L I

Den quaden stant der zaaken,
 En 't algemeen verderf, dat voerd my herwaarts aan.

A A R T S H A R T O G I N

Hoe gaat het doch in stadt?

S A N T I N E L L I

- Dat mogt wel beter gaan.
 1015 Het grauw by duyzenden, die hebben met hun allen
 Zoo aanstonts voor mijn komst Sint Laurens⁺ overvallen

⁺*Sint Laurens*: zie 339

- En al stadts waapenen gekreegen in hun magt.
 En wie hun wederstreeft of by hun is verdagt
 Werdt op het derelijkt mishandelt en geschonden.
- 1020 Den ouden Karlo leyt gesneuvelt in zijn wonden
 En 't hoofd des ridders, 't geen een ieders hart beroerd,
 Werdt door hun op een spiers moordadigh omgevoerd.
 En al wat gruwzaam is dat schijnt hun spoor te geven⁺.
 Een visscher, arm en slegt, nu tot hun hoofd verheven
- 1025 En afgeregt⁺ (hoewel van een geringen staat)
 Munt uyt en gaat hun voor in bootsgezels gewaat.
 Dees weet door zijn gezach zijn driften uyt te voeren,
 Is sterk en groeyt vast aan, dwingt borgery en boeren
 Tot zijnen dienst en krijgt het alles op zijn handt,
- 1030 Stigt zelfs in 't midden van het plonderen de brandt
 En voerd een ieder aan tot vordring van zijn zaaken
 En weet den Adel zoo by 't volk verdagt te maaken
 Dat elk verhit schijnt om door vuur, en vlam en moordt
 Hun uyt te roeyen door hun gruwlen ongehoordt.
- 1035 Al 't geen hy drijft of wil, dat werdt by elk (men letten)
 Ten scharpsten uytgevoerd, en wil⁺ dat zijne wetten
 Gehoorzaamt werden, neffens die ook van den Staat.
 't Geroep daar dezen hoop mee daaglijks swanger gaat,
 Is dat het alles strekt tot 's Rijks en 's volks behoefte.
- 1040 Hier op zoo groeyt hun magt door ballingen en boeven
 Zoo dapper aan dat elk verzet staat in zijn zaak.
 Ia vrouw en kindren zelfs als aangehitst op wraak
 Bestaan handdadighlijk op straat en andre weegen
 Ten spijt van⁺ die van 't Hof hun boosheyt mee te pleegen,
- 1045 Zoo dat het alles werdt gedreygt door hun geweldt.

⁺*spoor te geven*: (verder) te prikkelen

⁺*afgeregt*: bekwaam

⁺*en wil*: (lees:) en hij wil

⁺*Ten spijt van*: tot hoon van

AARTSHARTOGIN

Ik heb dit onweer ons al lang voor heen gespeldt.

SANTINELLI

Daar komt d'Aartsbisschop zelfs, verzelschapt in het midden
 Der Ridderschap om ligt u Hoogheydt af te bidden
 Iet 't geen dat strekken mogt tot demping van die pest.

Arcos. Filomarino Aartsbisschop van Napels. Aartshartogin. Mataloni. Caraffa. Medina. Santinelli.

ARCOS

- 1050 D'Aartsvader zy gegroet, die om 't gemene best
 En 's Rijks behoudenis te vord'ren zigh beleedigt⁺
 En 't regt der Heerschappy uyt onzen naam verdeedigt
 En door zijn hoogh gezagh en overwijs beleydt
 Ons aanwijst nu den wegh om d'eer en agtbaarheydt
 1055 Des Rijks en 't regt des volks nu beyd'in stant te houwen.

⁺*zigh beleedigt*: zich vrijmaakt (van zijn andere, kerkelijke plichten)

FILOMARINO

- Om dit gebouw van Staat op dezen grondt te bouwen,
 Wert⁺ by den Raadt vereyst een spoedigh overlegh.
 Voor my, ik zegh als noch, en zie geen nader⁺ wegh
 Dan dat men middlen raamt om hun geweld te stuyten.
 1060 Wy zien de brandt in 't hof, al dreygts' ons noch van buyten.
 't Gevaar neemt toe, 't geen ons niet dan verwoesting spelt,
 En hunne woestigheydt te keeren door geweldt
 Of hun door middelen van wapnen te verduuren,
 Is gants onmogelijk. De diepe hartquetzuuren
 1065 Die 't Rijk van tijt tot tijt hier door wel heeft geleên,
 Getuygen⁺ wy als noch en veelen van voorheen
 Hoe zorgelijk dat het waar die wondt van Staat te heelen.
 En nu men 't weer op nieuw door scheuring ziet verdeelen
 En dat⁺ het alles door hun drift vermeesterdt wordt
 1070 - Zoo veel Paleyzen nu alree ter neêr gestordt,
 En schatten, kostlijkheên, onmooglijk te waarden
 Die wy vast daaglijks zien tot assche toe verteeren -
 Staat elk verzet⁺; te meer⁺, naar dat men gissen kan
 Bestaat hun magt in meer dan honderdt duyzendt man
 1075 En zoo verhit dat elk als schijnt vol vuurs te blaaken,
 Doch zoo ordentlijk in 't beleydt van hunne zaaken,
 Dat elk verzet staat over 't geens' hun onderstaan⁺.
 Het hoofd, by hun als nu verheven, voerd hun aan.
 Dees werdt in 't geen hy drijft⁺ by hun in alle deelen
 1080 Gehoorzaamdt als een Vorst, en wat hy doet beveelen,
 Het zy ook wat het zy, of 't geen hy dienstigh acht,
 Werdt spoedigh in der yl ook dadelijk volbraght.
 Ia weet⁺ door eene wenk hun naar zijn handt te zetten,
 Is kundig, wel doorgrondt in 's stadts beschreven wetten,
 1085 Doch van geringen staat, maar dapper van gemoedt.

⁺*Wert*: wordt

⁺*nader*: betere

⁺*Getuygen [...] heelen*: (lees:) die (nl. de diepe wonden die het rijk zijn toegebracht, zie 1064), zowel die van nu als de vele van voorheen, getuigen ons hoe problematisch het zal zijn die te genezen.

⁺*En dat*: (lees:) en nu men ziet dat...

⁺*Staat elk verzet*: is iedereen ontsteld

⁺*te meer*: sterker nog...

⁺*hun onderstaan*: zij ondernemen

⁺*drijft*: nastreeft

⁺*Ia weet*: (lees:) ja, hij weet..

C A R A F F A

Een bedelbrok, by Kerk en Gasthuys opgevoedt,
 Het schuym van boevejagt en 't hoeft van 't puyk der guyten,
 Een muytemaaker, die door ongeregelt muyten
 En scheuring slegs een Staat het onderst boven keert.

M A T A L O N I

1090 Die door zijn aanhang nu den Adeldom braveert,
 En poogt door al dit doen van zijne metgezellen
 Den Staat en ons en elk de wetten nu te stellen,
 Het welk geen Ridder lijt, noch adelijk gemoedt.

M E D I N A

Men sterve liever dan dat zoo doorlugtigh bloedt
 1095 Zich van zoo woesten hoop zou laten overheeren.

A R C O S

Men stelt ons dan iet voor om hunne drift te keeren,
 Gelijk wy lang voorheen u hebben voorgesteldt.

C A R A F F A

Wy zeggen dan als noch: door wapnen en geweldt.

F I L O M A R I N O

Daar toe zoo is 't alree te verre nu gekomen.

M A T A L O N I

1100 Indien men hun in tijts hadt zoeken in te tomen,
 Wy waren dit gevaar oogschijnelijk ontgaan.

F I L O M A R I N O

Daar 's niet gelaten⁺ 't geen dat nodigh waar gedaan.

⁺*Daar [...] gelaten: er is
 niets nagelaten*

A R C O S

En is 'er iet by ons te hevigh wat gedreven,
 Gy zijt weêr zoo verhardt en by uw stuk gebleven
 1105 Als onverzettelijk tot een'ge reedlijkheydt.
 En 't geen der in den Raadt by u is wederleydt,
 Heb ik om u en uw verheven ampt en Staaten
 Ook voorbedagtelijk geweygerdt en gelaaten,
 En my altoos gevoegt in 't stemmen aan uw kant.
 1110 Maar nu wy 't schip van Staat alreede zien gestrant,

En ons zoo verre zien aan lager wal gedreven,
Zoo weet dat aan ons is de hoogste magt gegeven
Om zelve middelen te ramen voor dat quaat.

C A R A F F A

- Al 't geen dat strekken⁺ kan ten besten van den Staat
1115 En zijn wy niet gezint te stuyten of te keeren. ⁺*strekken*: dienen
Maar dat men zich ook zou dus laten overheeren
Is mis. U Hoogheydt die zy kenn'lijk⁺ hoe vermaardt
En dat wy Ridders zijn van hooggeboren aard ⁺*zy kenn'lijk*: is bekend
En dat 't onmooglijk is die smaatheyte meer⁺ te draagen
1120 Waar meê men daag'lijks ons komt trotsen en belaagen. ⁺*meer*: nog langer
Wy werden vast verdrukt, vervolgt aan alle kant,
Paleysen, huysen, hof ten gronde toe verbrandt
En schatten dien wy zien door vuur en vlam verteeren,
't Welk t'onverdraaglijk is.

F I L O M A R I N O

- 't Geen u, doorlugte Heeren,
1125 Dus drukt, dat drukt my ook en ik voel door die smart
My zelf ook neffens u getroffen in het hart.
En om het alles naar de reeden nu te voegen
Is 't nodigh dat men hun in alles vergenoegen.
Want weygerdt men hun dit, 'k verzeeker u, men zal
1130 In Napels hooren haast zoo yselijken val
Die zelfs het Spaanse hof zal siddren doen en beven.
Dies werdt⁺ vereyst als noch vernoeging hun te geven
Om voor te komen hun verwoesting, groot en swaar, ⁺*Dies werdt*: derhalve wordt
En dat zich ieder bergt maar slegs voor lijfsgevaar
1135 En afwagt dat men hun tot reed'lijkheydt en reeden
Te brengen ziet om zoo door een gewenste vreedden
U weer hersteldt te zien in uwe achtbaarheydt.

A R C O S

Dit hebben wy dan voor en hoe het by u leyt⁺,
Dat hebt gy onderling dan t'zaamen af te wagten. ⁺*en [...] leyt*: en hoe u er ook over denkt...

M A T A L O N I

- 1140 Wy⁺ zullen niet te min nalaaten te betragten
Al 't gene dienstigh is en oorbaar⁺ tot het Rijk. ⁺*Wy [etc.]*: (lees:) wij zullen evenmin nalaten (al datgene, 1141) te bevorderen (wat)...
⁺*oorbaar*: nuttig

FILOMARINO

Hier toe verlaaten wy ons dan ook algelyk.

binnen.

CARAFFA

Wy blijven egter by het geen 'er is besteeken⁺
Om door Perrone hem noch voort den hals te breeken.

⁺*is besteeken*: is gepland

binnen.

Matheo d'Amalfi. Anjello. Genovino. Arapaia.

D'AMALFI

1145 Wie hadt gedagt dat dit ons komen zou te vooren⁺.

⁺*dit [...] vooren*: dat dit (nl. de - reeds ontdekte - samenzwering van Perrone met de edelen) ons zou overkomen

ANJELLO

Ik staa ver stelt, voor my, al hadt men 't my geswooren,
Zoo is hy nooit by my op 't minst verdacht geweest.

ARAPAIA

Wat staat ons nu te doen?

GENOVINO

Voor eerst en 't aldermeest,
Is op de ballingen een waakent oogh te houwen,
1150 Men moet die schelmen nu op 't minste niet betrouwen.
Van wien het hoofd ons nu vervloekte lagen leyt.

ANJELLO

Dat daad'lijk uyt mijn naam het volk werdt aangezeyt
Zich op het spoedigst hun van waap'nen te bezorgen,
En dat ik wil dat elk van d'avondt tot den morgen
1155 Gedurigh toortsligt houdt en 't zelve zy gesteldt
Ter venster huys aan huys om niet door hun geweldt
Noch duysterheyte der nagt te werden overrompeldt.
Want naar dat ik bemerk en dat een ieder mompeldt,
Zoo hoort men dat zy zigh vast rotten sterk by een.
1160 Ook wil ik dat men straks afkündigt dat die geen⁺
Die eenige van hun verbergt of houdt versteeken,
Men zigh op d'alderfelst en swaarelijkst zal wreken
En straffen aan den hals als schuldigh aan verraadt.
Dat ook⁺ den Adeldom gants ongewaapendt gaat
1165 En op dat dezen hoop ons niet en zou verleyen,
Zoo schaf ik af't gevolg van Paadjes en Lakeyen

⁺*die geen*: (lees:) op diegene (vanwege 'wreken' in 1162)

⁺*Dat ook*: (lees:) ook wil ik dat...

En alderley gerit⁺ van andre sleep en stoedt.

⁺gerit: bedrijvigheid

- Dat niemant zigh te paart begeve, maar te voet
 En zonder zijdtgeweer⁺ alzo de straat betreede,
 1170 Doch uytgezondert dat aan zijn Eerweerdigheden ⁺*zijdtgeweer*: sabel, zwaard
 Werdt toegestaan alleen, benefens zijn gezin,
 Als ook d'Aartshartogh met zijn stoet en gemalin.
 Dees door de gunst van ons werdt vryigheyt gegeven
 Te doen wat hun gevalt, de rest die 't wederstreven
 1175 Of wie zich willens hier halsstarrigh tegens kant,
 Dien zult gy, 't zy wie 't zy, voort helpen aan een kant⁺. ⁺*helpen aan een kant*: van
 Men doe dit in der yl al om en 't om verkonden kant helpen, ombrengen
 En gy zult onder wyl by troepen doen de rondon
 Om zoo van deze nagt te veyligen de stadt.

Barandino. Anjello. Genovino. Math. d'Amalfi. Arapaia.

BARANDINO

- 1180 Ziet dezen gast, by ons zoo dadelijk⁺ gevat. ⁺*zoo dadelijk*: zojuist
 Nu blijkt het schelmstuk klaar, hoe zou men ooyt vermoede
 Dat zoo een schelm een slang kon in zijn boezem voede
 En vallen af tot⁺ zoo een vuyl vervloekte daadt! ⁺*vallen af tot*: vervallen tot
 Wy hebben dezen, dus vermomt in dit gewaadt,
 1185 Doorzigt en aangerandt⁺, en wyl wy met ons allen ⁺*aangerandt*: aangepakt
 Hem dreyghden, liet hy zich ter sluyk dien brief ontvallen,
 Waar in 't verraat geheel ten breetsten werdt vermelt.

ANJELLO

- Men open die terstont. Mijn leden zijn ontsteldt
 En siddren over 't geen ons dus komt tegenstreeven.
 1190 Men breng dien booswigt voort zoo dadelijk⁺ om 't leven ⁺*zoo dadelijk*: terstond
 En al die neffens hem zijn schuldigh aan verraadt.
 Nu, Barandino, lees, dat elk 't geheim verstaat.

Barandino leest.

Achtbare Heer,

*Den brief van U.E.D. Achtbare is my door brenger deses op gistren gelukkig en wel ter handt
 gekomen, en daar in gezien⁺ de hooghdringende noodt waar in U.E.D. Achtbare zich bevint, als ook
 't gevaar van 't verval der gansche heerschappy, benefens het aanmoedigen⁺ om door my en mijn ⁺*daar in gezien*: daar heb ik
 beleyt te moogen werden herstelt. Zoo weet, doorlugtighen Heer, dat ten waare⁺ de natuurlijke ⁺*benefens het aanmoedigen*:
 drift, en tevens het dringende ⁺*dat ten waare*: als niet
 verzoek bestond*

dien wy hebben tot ons Vaderlant, en de zugt dien wy altoos hebben gedragen tot het vermaarde geslagte van de Caraffaas en Matalone, dat geen beloninge my zoude konnen beweegen, om my te steeken in zulk gevaar. Maar op dat het eene⁺ niet zoude vervallen in 't geweldt van zoo raazenden hoop, ende het ander (zijnde u doorlugtigh huys) niet en mogt werden gekneust, geef ik my over om neffens u Achtbare te vordren zoo een heylzaam werk; en tot dien eynde heb ik alreede, enen Guatimo Krassus, (man in zulk beleyt der zaken gants afgeregt)⁺ gekreegen op mijn handt. Verlaat u dan hierop, en verwacht my ter bestemder uur en plaatse om den handel voorts te voltrekken. Loont brenger deses en doemdt de lettren ten viere⁺.
Perrone.

⁺het eene: het vaderland

⁺afgeregt: ervaren

⁺doemdt [...] viere: verbrand
de brief

D'AMALFI

Nooyt snoder schelmstuk is 'er immer ooyt bedagt.

ANJELLO

Dat alle toegang werdt verzien met dubble wagt.

- 1195 En 't geen 't gevaarlijkst is, dat 's dit: als dat men letten⁺
's Rijks magezijn zoo sterk van waap'nen te bezetten
Dat het verduuren kan hun lagen en geweldt,
Dat ook 't kanon zoo voort ter plaatze werdt gesteldt,
Daar zulks vereyst.

⁺als dat men letten: dat men
erop moet toezien

GENOVINO

Maar zagt, wie komt daar herwaarts treden?

ARAPAIA

- 1200 D'Aartsbisschop. 't Waar wel best voor zijn Eerweerdigheden
Dit stuk bedektlijk⁺ noch te houden, want indien
Wy 't rugtbaar maaken, elk zal voort te rugge zien⁺
En wy versteeken⁺ van geregte wraak te pleegen.

⁺bedektlijk: verborgen
⁺elk [...] zien: iedereen zal
direct terugschrikken
⁺versteeken: (zullen)
verhinderd (zijn)

Filomarino Aartsbisschop van Napels. Anjello. Genovino. Arapaia. Math. d'Amalfi. Barandino.

ANJELLO

D'Aartsbisschop zy gegroet.

FILOMARINO

- Mijn Zoon⁺, den hemel zegen
1205 U en het gantsche volk, en wie in raadt en daad

⁺Mijn Zoon: zie 710

U hanthaaft ende stijft⁺ ten besten van den Staat,
Dien wenschen wy dat hun geen onheyl wedervare.

⁺*stijft*: steunt

A N J E L L O

Wat 's d'oorzaak van u komst?

F I L O M A R I N O

Mijn Zoon, de blijde mare

Die trekken herwaarts my. Ik koom zoo van 't Paleys

1210 Des Hartoghs. Deze staat volkomen toe den eysch

Des volks, gelijk gy uyt dien brief zult kunnen horen.

A N J E L L O

D'Aartsbisschop lees ons die, zo 't hem gelieft, te voren,

Of hy gedoogh dat het door ons werdt zelfs gedaan.

F I L O M A R I N O

Wy doen het minnelijk.

A N J E L L O

Wy horen 't allen aan.

Filomario Aartsbisschop leest.

Alder-uytsteekenste Heer,

Terwijl⁺ wy bemerken dat het getrouwe volk van deze aldergetrouwste Stadt blijven volherden in 't bevord'ren van hunnen handvesten, voorregten en geregtigheden, dien wy (ten opzigte van de menighvuldige diensten aan zijn Majesteyt betoont) toestaan ende vergunnen⁺ zodanige vryheyt ende ontstaaking van alle lasten als hunne privilegie, jegenwoordigh ter kancelery berustende, is behelzende, ende voorts hun vernoeging⁺ te geven in alles. Vertrouwe dat u Eerweerdigheyt naar den aardt van uwen heyligen yver zoo veel ten gemene beste zult vordren, dat het getrouwe volk mach verzeekert zijn van onze goede mening en opregtigheyt. Bevele onderwijle uwe Eerweerdigheyt &c.

⁺(brief) *Terwijl*: aangezien

⁺*dien* [...] *vergunnen*: staan wij het (volk) toe en vergunnen wij het...

⁺*vernoeging*: vergiffenis

Op ons Slot den 9 van Hooymaandt⁺, 1647.

D. Arcos

⁺*Hooymaandt*: juli

1215 Dit 's met zijn eygen' handt bezeegeldt en geteekent.

ANJELLO

Vergiffenis van als? Hoe werdt dat hier gerekent?
 Als of men hadt den Staat door muytery beroerd?
 Of 't geen gedaan is waar onwettigh uytgevoerd?⁺
 Dien styl gevalt ons niet, men most hier klaarder spreken.

⁺*Of [...] uitgevoerd*: of alsof er onwettig gehandeld is

FILOMARINO

- 1220 Dit 's, als men 't wel begrypt, een goedertieren teeken
 Voor die zich zonder u bevel en ook beleydt
 Vergreepen hebben aan gequetste Majesteyt⁺
 Of zonder ordre van u hebben iet bedreven,
 Dien werdt uyt 's Koninks [naam] dit eeuwiglijk vergeeven.
 1225 Maar wat tot heden toe door u is uytgewragt,
 Wert voor 't gemene best geroemt en hoogh geagt.
 Dies is 'er niet het geen u deren mach, noch krenken.

⁺*Vergreepen [...] Majesteyt*: majesteitschennis hebben gepleegd

GENOVINO

- Noch⁺ is 'er iet het geen ons brengt in naabedenken
 Van⁺ dat hier niet een woordt in 't minste wert vermeldt
 1230 Als dat ons werden zou door u ter handt gesteld
 Het eygen voorregt zelfs, wel eer dit volk gegeven.

⁺*Noch*: toch
⁺*Van [...] gegeven*: dat nergens een woord staat over het bewuste privilege, ooit aan dit volk geschonken, dat ons door u ter hand gesteld zou worden

FILOMARINO

Dat dit uytdruklijk hier (is waar) niet staat geschreven,
 Maar dat begrypt⁺ het woordt 'voldoeninge in als'.

⁺*begrypt*: omvat, ligt besloten in

ANJELLO

- Dit goudt en houdt geen proef⁺, dies keurdt men 't hier voor vals.
 1235 En u Eerweerdigheydt die houdt ons dit ten goeden,
 Dat dit ons weder brengt al vry in quaat vermoeden.
 Dies heeft men eens voor al beslooten dat men niet
 Zal spreken van verdrach, of 't zy⁺ men klaarlijk ziet
 Dat alles is gegront op goedt beleyt en waarheydt
 1240 En alles blijkt zoo klaar als middags helle klaarheydt
 Eer dat men enighsins zal spreken van verdragh.
 En noch te meer⁺: indien wy niet door u gezach
 En hoopten om daar in gehandthaft ook te werden,
 Wy zouden in ons doen veel scherper noch volherden.
 1245 Dies is het nodigh dat een middel werdt beraamdt
 Eer dat men vorder gaat.

⁺*Dit [...] proef*: dit is geen geldig bewijs

⁺*of 't zy*: tenzij

⁺*noch te meer*: nog sterker

FILOMARINO

Zoo doet het, maar 't betaamt
 U mede billik ook naar dezen aart te voegen,
 Wy hebben voor om 't volk in alles te vernoeegen,
 En niet te vordren dan de rust der heerschappy.

ANJELLO

1250 En wy niet dan⁺ om 't jok van deze slaverny
 Op deze wyze ons van onzen hals te weeren.

⁺*En wy niet dan:* (lees:) en
 wij hebben niets anders voor
 dan...

FILOMARINO

Het drukt my neffens u, ik zal weêr derwaarts keren
 Zoo aanstonts naar het Hof om daar door mijn beleyt,
 Te vordren klaarder blijk en meerder zeekerheydt,
 1255 Waar op gy heylighlijk u allen moogt vertrouwen.

GENOVINO

Wy zullen alles dan ook 't zelfde stant doen houwen
 Om eens het volk te zien geredt van tyranny.

FILOMARINO

Ik gaa mijn zoon, en zijt verzeekert dat ik my
 Zal spoeden in der yl om 't alles te bekomen.

binnen.

ANJELLO

1260 't Gaat wel, het Hof begint zich zelve al in te tomen.
 Dat elk nu op zijn pligt en mijn bevelen past
 En uytvoer 't geender is bevolen en belast.

Alle binnen.

Vierde bedryf

Caraffa. Matalone. Perrone.

C A R A F F A

Perrone, nu waar 't tijt dien aanslagh uyt te voeren,
Om dees aartsvyandt, die niet doet dan 't volk beroeren,
1265 En door zijn aanhang hem schier meester maakt van als,
Op 't alleronverzienst te vallen op den hals.

Men kan, door u gestijft⁺, daar veyligh toe geraaken,
Terwijl gy neffens hem in al 't bewindt der zaaken,
Hem strekt⁺ in al zijn doen gelijk zijn regterhandt.

⁺*gestijft*: gesteund

1270 Al wie den Staat beschermdt, behoedt het vaderlandt
Voor innerlijke twist en heyloos muysterie.
Het recht des Adeldoms, de bandt der heerschappye,
Werdt door dien raazende als vertreden met de voet.

⁺*strekt*: dient

M A T A L O N E

Zoo gy ons hulpaam zijt, gelijk gy kundt, zo doet
1275 D'Aartshartogh zelfs, om u op 't heerlijkst te beloonen,
Aanbieden boven dit, noch sesmaal duyzendt kroonen,
Een keeten swaar van wig met 's Koninks beeltenis.
Aanvaart dan dit geschenk, en voer het uyt...

P E R R O N E

Het is
Te zorgelijk, zich zelfs in dit gevaar te steeken,
1280 Doch neem het egter aan⁺, maar 't alderminst teeken
't Geen hy bespeurd, ontroerd⁺ hem dadelijk zijn geest,
Zoo dat hy om en t'om ontzien werdt en gevreest.
Dies diend men onderling wel rijpelijk t'overweegen,
Hoe dat men 't werk begint.

⁺*Doch [...] aan*: maar toch
neem ik het op me

⁺*ontroerd*: brengt in
verwarring

C A R A F F A

Den aanslagh is geleeen,
1285 Dat gy dit noch voor elk een wijl bedektlijk houdt,
En hy, die u gelijk zijn hartevrindt vertrouwt
't Geheym van al zijn doen, zult buyten elks vermoeden
Gants vry zijn dat by u iet onheyls uyt zal broeden;¹

1 *Den aanslagh [...] broeden*: Caraffa zegt aan Perrone dat deze de geplande aanslag geheim moet houden en dat hij daarbij gebruik kan maken van het vertrouwen dat Anjello in hem heeft.

Dies gaat hier vry op aan, op dat door uwe handt
 1290 Geveldt werdt met een slagh de snootste pest van 't landt.
 Gy kundt dit heymelijk door lagen zoo besteeken,
 Dat u geen werk zal zijn hem voort den hals te breeken.
 Den hemel sterk u dan met dapperheyt en macht,
 Tot 's Rijks behoudenis.

PERRONE

Ik heb een vond bedacht,
 1295 Die meerder heyls dan elk vermoed, zal konnen vordren.

MATALONE

Wel wat?

PERRONE

Dat 's al zijn macht te brengen in onordre,
 Door dit beleyt. Ik zal ontrent de nieuwe vaardt
 Zes duyzent ballingen, gewaapendt en te paardt,
 Vergaadren doen byeen en dragen voor⁺ dat deeze
 1300 Ons nodigh zijn ten dienst, om buyten alle vreeze
 Te zijn, en voeren voorts hem daadlijk te gemoet,
 Dat tien te paardt meer zijn dan dartigh man te voet.
 Derhalven nodigh⁺ om dees middlen te gebruyken,
 Om die van 't hof hier door hun wieken meer te fnuyken,
 1305 En macht te dempen, 't welk, indien hy 't neffens my
 Dan toe staat ('t geen ik wil verhopen), zoo zult gy,
 Terwijl wy beezigh zijn de stadt dus door te rijden,
 U vaardigh houden, om de toegang van ter zijden
 Te stuyten, en dan voorts met ieders regiment,
 1310 Te paardt bezetten doen 's Rijks Magazijn ontrent
 De Kerke Sint Andree⁺, om zoo dan met u allen,
 Gesterkt met onze macht, hun t'effens t'overvallen,
 En in verwarringe te brengen al zijn macht.
 Voorts zal ik met de rest der ballingen te nacht
 1315 My voegen neffens hem en heym'lijk 't zoo besteeken⁺,
 Als had ik iet met hem afzonderlijk te spreken,
 En troonen hem zoo wat ter zijden uyt het volk,
 En voorts hem staande voets doorrijgen met dien dolk,
 Gewet om door mijn handt hem d'hart-aâr af te stooten.
 1320 Op dit gerugt zult gy met d'andre Rijksgenooten
 Straks⁺ overrompelen stadts Waapenuys, en ik
 Zal hun hier op als dan, tot meerder vrees en schrik,

⁺*dragen voor*: bekendmaken

⁺*Derhalven nodigh*: (lees:)
en dat het dus nodig is

⁺*De kerke Sint Andree*: zie
599

⁺*besteeken*: regelen, plannen

⁺*Straks*: meteen, terstond

- Afvallen, en my voorts op uwe zijd begeven
 En roepen doen door elk 'lang moet den Koning leven
 1325 En sterve die den Staat beroeren', en dan voort
 Vermeestren in der yl de Capuaanse poort²,
 Om van de waterkant de pas hun af te snijden.

C A R A F F A

Wat plaats bestemd gy dan tot dit bedrijf?

P E R R O N E

Ter zijden

- Het oude Klooster of ontrent de markt alwaar
 1330 Zy zich by troepen steeds vervoegen by malkaâr,
 Of aan de vest ontrent dien afgevallen toeren.
 Het teeken dat zal zijn wanneer als gy zult hooren
 't Aflossen van 't kanon, zoo spoeyt u derwaart aan.
 Dit 's al mijn overlegh, en vindt gy dit geraân,
 1335 Wy zijn bereyt ten dienst des Rijks dit uyt te voeren.
 Ik heb alree een tal van borgery en boeren
 Met list bedektelijk gekreegen op mijn handt;
 Dies zoo men nu met my eendrachtigh samen spant,
 Daar is geen vrees om hem de voet nu dwars te zetten,
 1340 En hem op 't onverzienst hier door den kop te pletten.
 Elk is gedagtigh op 't gestelde uur en tijt.

M A T A L O N E

En gy dat gy getrouw volhart en moedigh zijt. *bin.*

Anjello. Barandino. Genovino. Arapaia. Math. d'Amalfi.

A N J E L L O

Dat gaa zoo 't wil, ik wil niet dat men een verschone,
 Hy zy ook wie hy zy.

B A R A N D I N O

Het huys van Matalone

- 1345 Is nu geheel, door ons, ten gronde toe geslegt.
 Doch hy, als zijnde op zijn voordeel afgeregt,
 Heeft zich, in plaats van ons met magt te wederstreven,

2 de Capuaanse poort: een van de zeven toenmalige stadspoorten.

- Met veele goedren hem zoo voorts ter vlugt begeven
 Naar Benevento³; wy, dit ziende, rukten voort
 1350 Hem naa, doch hy alree de Capuaanse poort
 Met zijn karros, en dat te viervoet, uytgereeden,
 Was 't ons onmogelijk hem t'herhaalen⁺. Dit 's de reeden
 Dat hy 't ontkomen is, maar zijne broeder, dat
 Die zigh noch heim'lijk houdt verborgen hier in Stadt,
 1355 Is zeeker en gewis; men doe vry alle hoeken
 Van Kerken, Kloosteren wel neerst'lijk onderzoeken,
 Terwijl⁺ men zeeker weet, dat hy zich daar onthoudt;
 En op dat dit verraat mogt zeeker zijn geboudt,
 Zoo heeft Perrone, als gesterkt van deze huyzen,
 1360 De waterleydinge en onder-aartse buyzen
 Der Stadt vergiftigt, zoo, jaa zoo, dat het bedroeft
 Te zien is staande voets te sterven die het proeft,
 Het welk erbarmlijk is 't gekerm daar van te hooren⁺.

⁺*t'herhaalen*: terug te halen

⁺*Terwijl*: omdat

⁺*Het [...] hooren*: (lees:) en het gekerm dat zij (die vergiftigd zijn) laten hooren, is deernis-wekkend

ANJELLO

- Ik barst van spijt⁺ en zwel van euvlen moet en toren,
 1365 Te zien van dezen schelm zoo goddeloozen daad.
 Maar zacht ... daar komt hy zelfs, een ieder die gelaat⁺
 Zich nu als van 't geheym in 't minste niet te weeten,
 Om noch te hooren hoe dat hy zich zal vermeeten⁺.

⁺*spijt*: verbittering

⁺*gelaat [...] als*: moet zich nu gedragen alsof

⁺*zich zal vermeeten*: zich trots zal gedragen

Perrone. Anjello. Genovino. Arapaia. Math. d'Amalfi. Barandino.

PERRONE

- Heer Mas Anjello, 't gaat noch alles wel, wy zijn
 1370 Dien hoek nu boven⁺. Maar noch is 'er iet, dunkt mijn,
 't Geen spoedigh, in der yl, wel diende waargenomen.

⁺*Dien hoek nu boven*: die moeilijkheid (hebben wij) nu achter de rug

ANJELLO

Wel wat?

PERRONE

Een middel om des vyants magt te tomen.

ANJELLO

Wat middel?

3 *Benevento*: plaatsje in het binnenland van het koninkrijk Napels.

PERRONE

- Dat is dit: naar ik bereek'nen kan
 De ballingen zijn sterk naar gissing duyzent man,
 1375 En om door deze magt iet heylzaams uyt te werken,
 Zal 't nodigh zijn, dat wy op 't spoedigst hun versterken
 Met meer getal; en voorts heb ik een vondt bedagt
 Die vry wat vor'dren zal, want dees aanstaande nagt
 Zoo heeft men voor om ons door laagen te bezetten,
 1380 Zy rukken vast by een de benden en kornetten⁺,
 En al het paardevolk, om zoo op ene stont
 't Schip, dat nu boven drijft, te boren in de gront.
 En op dat dese buy ons niet en zoude krenken,
 Zoo heb ik by my zelfs dit leggen overdenken,
 1385 En vast gestelt 't geen uw ook lief zal zijn en waardt,
 Dat 's al de ballingen gelijkerhandt te paardt
 Te waapenen, om zoo de Stadt dan deur te rijden,
 Om ons zoo van hun list en lagen te bevrijden.
 Want dit staat vast, en elk die keurdt dit oordeel goedt,
 1390 Dat thien te paardt meer zijn dan dartigh man te voet.
 En stemt gy 't neffens my⁺, men doe terstondt bevordre,
 Dat alles werdt verrigt op u bevel en ordre,
 Om zoo den vyandt zelfs zijn voordeel af te zien.
 'k Heb al zijn magt geheel wel neerstigh doen bespiên.
 1395 Derhalven nodigh op zijn toeleg wel te passen,
 Eer dat men schielik ons mogt komen te verrassen.
 Dit voorstel dan vereyst noch uytstel noch beraat.

⁺*kornetten:*
 (ruiter)-compagnieën.

⁺*En [...] my:* en bent gij het
 met mij eens

ANJELLO

- De ballingen te paardt? Dat 's af, dat keur ik quaad.
 En dat gewaapend? Neen, dat waar naar ik 't bereeken
 1400 Als zelfs een mes gewet om ons in 't hart te steeken.
 Dien voorslag is gevest gants op een quaden grondt.

PERRONE

Dien voorslach waar ons nut, indien gy 't zoo verstont.

ANJELLO

Zy waar ons nut, indien men schelmen mogt vertrouwe.

PERRONE

Hoe, schelmen?

ANJELLO

Schelmen, die bedekt ons laagen brouwe.

PERRONE

1405 Wel hoe! Wat 's dat gezeydt, dit klinkt mijn vreemt in 't oor.

GENOVINO

Wel hoe, Perrone, hoe komt u dit dus vreemdt voor?

PERRONE

Dus vreemdt? Ik staa verzet, wat wil men hier by zeggen?

ANJELLO

Zijt gy belust om u dit nader uyt te leggen?

PERRONE

Zoo doen ik, en te meer, om dat ik teffens haat
 1410 Dien die u vyandt zijn of yyandt van den Staat.
 Waar in ik noch volhardt⁺ en in 't beleyt der zaaken
 Hebt gy het zelfs bespeurd. Nu my verdagt te maaken,
 En van zoo vuylen daadt te werden dus betigt
 En is geen eerlijk doen. Ik heb my in mijn pligt
 1415 En eer en eedt en trouw behoorelijk gequeeten.

⁺*Waar [...] volhardt:* en dat ik daarin nog steeds volhard

ANJELLO

Zoo lang gy eereeloos die trouwloos had vergeeten.

PERRONE

Dus leyt men vast den gront tot mijn verderf en smaat.

ANJELLO

En gy den eersten steen van dit vervloekt verraat.

PERRONE

Dat 's nooyt in al mijn doen bespeurd, veel min gebleeken.

ANJELLO

Als nu⁺.

⁺*Als nu:* behalve nu

PERRONE

Dat is gezeyt.

GENOVINO

1420 Wy hebben blijk en teeken.

PERRONE

Verdigt en valschelijk met logens zaam gesmeet.

D'AMALFI

d'Am. Verrader, loochent gy, 't geen ieder beeter weet?

PERRONE

Mijn doen heeft nooyt gestrekt dan u en 't volk ten besten.

ANJELLO

Hoe lange toch? Tot dat gy wierdt een schelm ten lesten.

PERRONE

1425 Men duydt dit zoo men wil, ik ken my zelven vry.

ANJELLO

Van eer en eedt en trouw, niet van verradery.

PERRONE

'k Heb u als hoofd bevrijdt voor lagen zelfs van buyten.

ANJELLO

Door lagen zagt gy ons verderf als 't hoofd der guyten.

PERRONE

Door my en mijn beleyt hebt gy 't zo ver gebragt.

ANJELLO

1430 Door een veragten hoop en schuym van boevejagt.

PERRONE

'k Vervloek die uur, toen gy my tot dien handel porde.

ANJELLO

Vervloek te regt het uur, toen gy een schellem worde.

PERRONE

Gy schelt, gaa rondt⁺, en zeg waar meê men my beklat.

⁺*gaa rondt*: wees openhartig

GENOVINO

Waar meê? Dat is gezeyt, verrader, vraagt gy dat?

PERRONE

1435 Ik vraag 't, op dat ik mijn beschuldigers magh weeten.

D'AMALFI

Die ziet gy hier en vraagt de rest aan u geweeten.

PERRONE

Dat kent zich vry, dies ziet vry toe wat dat gy drijft.

ANJELLO

Wat zoo, braveert ons noch, maar nu wy u gestijft
En zoo hartnekkigh zien van dit te wederzeggen,
1440 Zoo zal men u het vuur wel haast wat nader leggen.
Het schelmstuk leyt te klaar, dies tergt gy ons gedult.

PERRONE

Dat leyt by u als 't wil, ik ken my zonder schuldt.

ARAPAIA

Indien dit blad⁴ u niet van dit verraat betigten.

ANJELLO

Hoe, schrikt gy voor dat blat? Wat zult gy nu verdigten
1445 Meinedige en pest van 't volk en van den Staat?
'k Verfoey u goddelooze en overhelse daadt.
Daar gy zoo heylighlijk by dier gestaafde eeden
My swoerd om neffens my des volks geregtigheeden
Te vordren, en daar by als dat gy heyligh zoudt
1450 Handthaven al mijn doen. Nu door meinedigh goudt
Zich van het padt van eer te laten dus vervoeren?
Om door ons ondergang den Staat weêr te beroeren,
En 't volk te brengen weêr in d'oude slaverny
Is een vervloekte vondt. Daar⁺ 't met de heerschappy
1455 Door ons beleyt alree zoo verre is gekomen,
Dat wy den Adel zien gedwongen in te tomen
Hun kragten voormaals voort gedreven door geweldt,

⁺*Daar: en dat terwyl...*

4 *dit blad*: Arapaja bedoelt de onderschepte brief (1192 e.v.).

En 't volk als weder in hun ouden stant hersteldt:
Een werk, zoo heylzaam, dat Godts heyl'gen 't zelve looven.

- 1460 En ons op 't smaad'lijkst hier van weder te berooven,
Is zoo vervloekten daadt als immer is bedagt.

GENOVINO

Waar is de man nu die zijn pligt zoo heeft betragt,
en flus zoo stoften⁺ en ons alle dorst braveeren?

⁺*stoften*: opschepte, blufte

PERRONE

Wie hadt gedagt dat ooyt een zaak zoo kon verkeerren.

- 1465 Die schelmen hebben my te goddeloos verraân.
Zoo gy my 't leeven schenkt, 'k zal u ten dienst weêr staan,
En u den handel stip en al 't geheym ontvouwen.

ANJELLO

Men moet geen schelm een tweede schelmstuk toe vertrouwen,

Maar gaat gy rondt⁺, gelijk de gantsche zaak nu leyt,

- 1470 Zoo steldt de rest dan weêr in onze reed'lijkheit,
En wagt een uytkomst naar 't beloop en eynd der zaaken.

⁺*gaat gy rondt*: bekent gij eerlijk

PERRONE

Wy hadden voor om ons dan meester te gaan maaken

Van Sint Laurens en voorts in dees aanstaande nacht

Met hulp der ballingen, gestijft met hunne magt,

- 1475 Om zoo gesterkt en wel gemoedigt met ons allen
's Rijks magezijn en u al teffens t'overvallen,
Om zoo Stadts waapenen te krijgen in bedwang.
En waar ons dit gelukt, zoo was u ondergang,
En u verderf geheel alree gewis geschaapen.
- 1480 Dat gy de ballingen gereet ziet elk ter waapen,
Is niet ten dienst van u, veel min om uwe zaak
Te vordren, maar alleen een middel om tot wraak
Te komen, 't welk ik zelfs ('k bekent) zoo heb besteecken,
Als zijnde een wegh om u daar door den hals te breeken,
- 1485 Op dat den Adeldom door my en dit beleyt
Mogt werden weêr herstelt in hunne agtbaarheydt.
En om 't geheym u noch veel klaarder te vertoonen,
Zoo heeft Karaffe en zijn broeder Matalone,
Om uyt te voeren dit vervloekt en hels verraadt,
- 1490 Te zaam gebrouwen noch een schrikkelijker daadt,
Waar van ik zelf noch gruw, om niet alleen tot slaven

- Het volk te brengen weêr, maar door het ondergraven
 Van zeek're Mijⁿ⁵ en dat ter plaatze daar gy staat
 En daaglijks met het volk en elk te raade gaat,
 1495 Om u, benefens noch meer andre duyzent zielen,
 Op 't aller-onverzienst al teffens te vernielen.
 En hier toe was bestemt zoo juyst nu dezen dach,
 Dat binnen Napels zou geschieden zulken slagh,
 Die zelf den naagebuur zou sidd'ren doen en schrikken.
 1500 Wanneer zy 't blixemen en dat vervaarlijk blikken,
 Gelijk een Aetna, zouden zien dien brandt en gloedt.
 En wildt gy meer bewijs of klarigheyt, men doet
 De markt van stonden aan wel neerst'lijk onderzoeken,
 Al waar gy (dat ik zelfs dit heyloos stuk vervloeke,
 1505 En tot den afgrondt doem) al vaardigh vinden zult
 Veel tonnen neffens een, al t'zamen opgevult
 Met bussepoeder, om, ten schrik van alle dingen,
 De markt en u en 't volk doen in de lugt te springen.
 Dit 's maar alleen by my en niemandt meer bekendt.

⁺*Mijn*: mijnschacht

A N J E L L O

- 1510 O godtvergeeten daad, dat hun de donder schendt,
 En treffe, die ons al dit leet en onheyl brouwen!
 Nu vaar maar voort om ons de waarheyt voorts t'ontvouwen,
 Op dat wy toegang zien tot een gerechte wraak.

P E R R O N E

Niets is my meer bewust dan slegs noch eene zaak.

A N J E L L O

Wel wat?

P E R R O N E

- 1515 Dat 's dit, het geen ik vorders zal verhaalen:
 De waterleydinge en buyzen en kanaalen,
 Die onder deze Stadt zijn gins en weêr verspreyt,
 Die heb ik en zijn al door my en mijn beleyt
 Vergiftigt en geheel de wateren bedorven,
 1520 Zoo dat wie 't heeft geproeft en daar van⁺ zijn gestorven,
 Daar ben ik oorzaak van en hier meê hebt gy 't al.

⁺*Zoo [...] van*: zodat als iemand het heeft geproefd en eraan is gestorven, ik daar de oorzaak van ben

5 *Mijn*: blijkens het vervolg heeft Perrone (in opdracht van de edelen) een schacht onder het marktplein gegraven en die gevuld met buskruit; dit met de bedoeling het aldaar verzamelde volk en Anjello op te blazen.

ANJELLO

Vaar voort en heelt ons niet en weygert gy 't, men zal
't Door andre midd'len u zien uyt den hals te krijgen.

PERRONE

Al wat men niet en weet dat is geboôn te swijgen.

ANJELLO

- 1525 Men laat het daar niet by, men brengt hem voort van hier,
Op dat men nader ('t zy door pijnbank, of door vier)
Hem zoekt de waarheyf af te parssen of te dwingen.

Perrone binnen.

Pacevino met gevolgh, en eenige hoofden van ballingen en andere op spiessen.

PACEVINO

- Noch gaat het al naar wens, terwijl u gunstelingen
Braveeren naar 't hun lust, gants zonder tegenstant.
- 1530 De huysen, goederen, geplondert en gebrandt,
Die hebben zulken schrik den vyandt aangedreven,
Dat elk zijns weegs zich heeft hier door ter vlugt begeven,
En voorts de rest die nu noch weerstant derven biên,
Zijn t'een'maal afgemat, zoo dat het staat te zien,
- 1535 Een eindt van al hun doen en tyranny te pleegen,
En op dat onze komst verzelt magh zijn met zeegen,
Zoo brengen wy u hier, tot heyl van 't algemeen,
Te voorschijn teekenen, tot straffe van die geen,
Die uwen ondergang en ons verderf beloofden.
- 1540 Hier ziet gy nu een deel der afgekapte hoofden
Van ballingen by ons noch dezen dach geveldt.
En deze, dien gy hier op spiessen ziet gestelt,
Zijn schelmen, waardigh hun op deze wijs te loonen.
Dit is een dienaar van den hartogh Matalone,
- 1545 Die zich met groote buyt en schatten had belaân,
En ons in 't plondren van zijn hof dorst tegen staan.
En dit 's een pachter, 't schuym van duyvels eygdommen,
Die nu van jaar tot jaar zoo hoogh was op geklommen,
Dat hy trotseeren dorst de grootsten van het Rijk.
- 1550 En dit 's een bakker, hem in eygenschap gelijk,
Dees hadt het broodt (gelijk hy voormaals plach te pleegen)
Een vierde van een pondt min dan het hoort te weegen,

- Verkogt. En dit 's dien schelm, die voor den tweeden dach,
 U dreygde met een steen en my trof met een slach.
 1555 En d'andre rest, die gy hier voort ziet by malkander,
 De minsten is een schelm of zijnen medestander,
 En alle met een vuyl en zelfde klat besmet.

A N J E L L O

Hoe staat den stant des volks?

P A C E V I N O

- Die houden noch bezet
 Het nieuwe slot⁺, waar in d'Aartshartogh werdt beslooten.
 1560 't Gekerm het geen men hoordt van zijne huysgenooten,
 Getuygt ons hoe dat hy zich zelfs daar vindt benardt.
 En 't geen hem 't meeste drukt in 't lijden van die smart
 Is dat wy nu alree zoo verre zijn gekomen
 Dat hem de passen zijn van alle kant benomen,
 1565 Zoo dat 'er uyt noch in, by dage of by nacht,
 't Zy hoe bedektelijk, kan werden ingebracht
 Tot 's levens middlen toe of 't geen mach naam bekleeden,
 Of iet 't geen strekken mach tot hun behoeftheden,
 Daar af werdt hun door ons de toegang afgesneên.
 1570 Dan zijn Eerweerdigheyt wert toegestaan alleen,
 Als volgens u bevel, daar af en toe te treden,
 Doch zonder sleep of stoet, noch ook gevolgh, waar meeden,
 Tot dees tijt toe, door ons hun alles werdt ontzeyt.

⁺*Het nieuwe slot: zie 631*

A N J E L L O

- Dat elk volhardt dan in gelijke dapperheyt.
 1575 Nu rest alleen noch dit (om vorders ons te wreeken)
 T'ontdekken waar dat zich Caraffa heeft versteeken.

alle binnen.

Arcos. Aartshartogin.

A R C O S

- Myn lief bezaadigt u en matigt u gemoedt.
 Ik heb d'Aartsbisschop daar ter venster uyt te voet
 En yverigh door 't volk zien komen herwaarts treden.
 1580 Hy brengt gewis iet goedts, dies steldt u toch te vreeden,
 Tot dat men kennis heeft hoe alles by hem leydt.

Filomarino Aartsbisschop van Napels. Arcos. Aartshartogin.

A R C O S

Zyt wellekom mijn Heer.

A A R T S H A R T O G I N

En uw Eerweerdigheyt
Die zy gegroet, van wien dat wy iet heylzaams wagten,
Om ons in dezen noodt een weynigh te verzagten,
1585 Die vast van dach tot dach noch toeneemt en niet af.

F I L O M A R I N O

Het volk (zoo ver is 't) dat op dreygement noch straf
Noch reden past, staan reed, naar ik heb horen mom'plen,
Om u al teffens hier te komen overromp'len,
Want al de macht bestaat alleen in hun geweldt.
1590 En⁺ om gelijk voor heen te werden weêr hersteldt,
Dat is vergeefs, veel min hun magt te wederstreven.
Geen nader⁺ middel dan vernoeging hun te geven,
En toe te staan geheel volkomen hunnen eysch.

⁺*En [...] wederstreven:*
(lees:) het heeft geen nut te
proberen de oude toestand te
herstellen en nog nuttelozer
is het hun macht te
weerstreven
⁺*nader:* beter

A R C O S

Zoo uw Eerweerdigheyt zich voor de laatste reys⁺
1595 Op ons verzoek hem noch eens wilde derwaarts voegen
Om 't volk uyt onze naam in alles te vernoegen,
Hy zou ons eeuwiglijk verpligten door die bandt.
Wy staan van alles af⁺ en stellen 't in uw handt,
Mijn Heer, en wat gy doet, dat keuren wy op heeden
1600 Voor goet. En om te zien ons toegeneegentheden
Tot zoo een heylzaam werk en 't vord'ren van dien pays,
Zoo wagt ik morgen u met lief in mijn Paleys,
Verzelschapt met het hoofd des volks en zijne Raaden,
Aan wien werdt toegezeyt dat noch verderf noch schade
1605 Noch iet aanstootelijks zal werden aan gedaan.

⁺*reys.* keer

⁺*staan van alles af:* doen
afstand van alles

F I L O M A R I N O

Wy zullen ons hier op gaan spoeden derwaarts aan,
Op hoop met goede vrugt weêr tijdelijk te keeren.

A A R T S H A R T O G I N

Den hemel geef dat gy hier in moogt triomferen.

alle binnen.

Anjello. Barandino. Math. d'Amalfi. Arapaia.

Van binnen werdt gevogten.

A N J E L L O

Zoo spitsbroêrs, aarzel niet; men moet om zich te wreeken
Stant houden, 't gaat noch wel.

B A R A N D I N O

1610 Dien schelm heeft zich versteeken,
Naar 't zeggen van de spie, in 't Klooster hier ontrent
Van Sint François⁶.

D ' A M A L F I

't Is tijt zich ieder derwaarts wendt,
Op dat hy levend mach geraaken in ons handen.
Ook zegt men dat aldaar veel goedren door 't verbranden
1615 Der huyzen heymlijk zijn bedektlijk in gebragt,
En dat Caraffa zelfs noch dees aanstaande nagt
Veel kostlijkheden heeft daar binnen laten voeren.

A N J E L L O

't Zal best zijn zelfs dit nest eens wakker om te roeren.
Kom, gaan wy, ieder stel zich schrap, dat gaat u voor.

Binnen, en weder uyt.

A N J E L L O

1620 Hier is 't. Klop aan, noch eens. Wel is hier geen gehoor?

P. Laurens van binnen.

Wie daar?

A N J E L L O

Al vrindt.

P. L A U R E N S

Wel hoe! Wat komt gy hier toch maaken?
Het gantsche Klooster zit met bidden, vasten, waaken

6 't Klooster [...] Van Sint François: 'het Klooster van Sint Francisco' (Van den Bosch 1652, p. 86); volgens de bron had Caraffa zich evenwel verstop in het 'Klooster van Santa Maria della Nuova' (p. 128 e.v.).

Geduurigh nacht en dach godtvruchtigh in 't gebedt
 Op hoop het arme volk mocht eenmaal zijn geredt
 1625 En 't Rijk hersteldt in zoo een stant gelijk voor dezen.

ANJELLO

Dat gy godtvrugtigh schijnt, tuygt u gelaat en weezen,
 Maar onze komst is op een andren grondt geboudt:
 Wy weten dat gy hier ter sluyk geherbergt houdt
 Caraffa, pest van 't Rijk, door zeeker blijk en teeken,
 1630 En dat hy zich alhier in 't Klooster houdt versteeken.
 Dies wildt gy u verderf voorkomen en geweldt,
 Zoo maakt dat gy hem ons hier straks ter handen steldt.
 Of niet, zoo⁺ heb ik aan dit gansche volk bevolen
 Dit Klooster in der yl te zetten voort in koolen.
 1635 Dies geldt hier geen beraân noch samlen, kiest van twee:
 U heyl of u bederf.

⁺*Of niet, zoo: doet u dat niet,
 dan...*

P. LAURENS

Een dubbel hartewee
 Treft ons, terwijl wy zien u moedigh aangespannen,
 Om dees gewyde plaats...

ANJELLO

Een herbergh van tyrannen,
 Een schuyelhoek die voor 't hoofd der schelmen open staat.
 Nu vaar slegs voort.

P. LAURENS

Hou stant!

ANJELLO

1640 U bidden komt te laat.

P. LAURENS

Hou stant, dat bid ik u, ay laat u toch beweegen,
 Verschoont de broederschap, die niet dan heyl en zeegen
 Afbidden voor den stant des volks, voor 't hoog autaar.

ANJELLO

Zoo steldt g'uw om een schelm dan alle in gevaar?

P. LAURENS

- 1645 Misdoen w'uyt swakheyt iet, men hou ons dat te goede,
Verschoon ons toch, dat niet, door al te hevigh woede,
Dees plaats te reukloos werdt met menschebloedt besprengt.

ANJELLO

- Gy zijt verschoont zoo gy dien schelm te voorschijn brengt,
Of niet, zoo moogt gy wel dees uur en stont vervloeken.
1650 Treê toe dan; best is 't dat wy 't zelver eens doorzoeken.

alle binnen.

P. Laurens. Caraffa, in geest'lijk gewaat, door een venster uyt gelaten.

P. LAURENS

- Myn Heer, verberg u toch, gy zijt in doots gevaar!
Men zoekt u om en t'om en werden zy gewaar
Dat wy u, in dit kleet, dus hebben hier versteeken,
Wy zijn om hals, want elk zal zich op 't felste wreeken
1655 En zijne handen aan dees arme broeders slaan,
Dies zijn wy neffens u ook om ons zelfs begaan.
Doch 't alderraadzaamst is u spoedigh te begeven
Naar Benevento⁺ om daar veyligh noch te leeven
Om zoo t'ontkomen al hun wreetheydt en geweldt.
1660 Men heeft door dreygen ons veel onheyl voorgespeldt,
Indien zy speurden, dat wy hadden u verborgen.

⁺*Benevento: zie 1349*

CARAFFA

- Ik dank de vaders voor hun vaderlijke zorgen.
Het eenigst dat my drukt, dat is het meest van al
Dat u, om mijnent wil, iet onheyls treffen zal.
1665 Voor my, 'k ben levens zat en t'eynde van mijn dagen,
En is het volk belust om mijne doodt, de lagen
Van hun verwoestingen en zal ik niet ontvliên.

P. LAURENS

- Zy zullen, hoop ik, noch u achtbaarheid ontzien.
Vertrek mijn Heer, ik hoor gerugt, met deezen zeegen:
1670 De heyl'ge Maagt die zy met u op al uw weegen.

binnen.

Barandino. Anjello. Math. d'Amalfi. Arapaia.

BARANDINO

Her uyt verraders, die door uw vervloekte vonden,
 Ons hebt misleyt, her uyt, her uyt, gy bloode honden,
 En meedstanders van dien godtvergeeten hoop!

P. LAURENS

Erbarm u toch, laat los.

BARANDINO

Nu geeft hy beeter koop.
 Dit is dien schelm die ons noch daad'lijk dorst braveeren
 1675 En schelden dat wy vast d'anzielijkste heeren
 En pragt des Adeldoms dus hielpen aan een kant.

ANJELLO

Wat zegt gy, is dat waar?

P. LAURENS

't Was enkel misverstant,
 Verschoont ons dat vergrijp.

ANJELLO

't Is wel te regt vergreepen,
 1680 Wanneer een schelmstuk mist, geveysde en doorsleepen
 Verrader als gy zijt.

BARANDINO

Die stout en onbedagt
 Ons dorst trotseeren en in dees voorleede nacht,
 Om zijn meenedigheyt en schelmery te toonen,
 De goed'ren, beyde van Caraffe en Matalone,
 1685 Versteeken hebt en dien vermaarden schelm van 't Rijk
 Zijn vryheyt gaf.

ANJELLO

Voort, voort, men bintze te gelijk
 Wel vast, en steltze flux [by] d'andere gevangen.

BARANDINO

Wat wilt gy dat m 'er doet?

ANJELLO

Gy zult 'er drie van hangen.

En dezen, die ons heeft van al ons wit berooft,

- 1690 Dien wil ik dat gy zult rabraaken en het hoofd
Zult gy by d'andre rest van hunne metgezellen
Op 't midden van de markt voor elk ten toon doen stellen.
En als dit alles is volbragt in zoo een stant,
Zoo steekt het Klooster voort rontom in ligte brandt,
1695 Op dat het elk tot schrik en ons tot wraak gedye.

Anjello. Filomarino Aartsbisschop van Napels. Arapaia. Barandino. Math. d'Amalfi.

ANJELLO

Den hemel spaar de Vorst.

FILOMARINO

Dat die zijn heerschappye,
En Rijk behoede voor het stortten van meer bloets.

ANJELLO

Wat brengt d'Aartsvader ons?

FILOMARINO

Mijn zoon, ik breng iet goets,
Iet heylzaams. Maar my deerdt dat ik heb hooren momplen
1700 Als of gy beezich waart dit Klooster t'overromplen.
Ik bid u toch, verschoont deeze arme broederschap
Om hun onnoozelheit⁺.

⁺*onnoozelheit*: onschuld

ANJELLO

't Bedrogh schuylt in de kap.

Om hun onnoozelheit? Dat heeft men flus⁺ bevonden,
Met wat geveynsden schijn en vuyl vervloekte vonden

- 1705 Men ons al t'zamen heeft bedrogen en misleyt.
Men had hun, op ons woordt, eendragtlijk toegezeyt
Als dat men hun Kapel en Klooster zou verschonen,
Maar zy, om deze deugt met valsheyt te belonen,

⁺*flus*: zoëven

- Die hebben onder een gebrouwen zulken zaak,
 1710 Die ons al t'zamen port tot een geregte wraak,
 Om ons op 't alderfelst aan dezen hoop te wreken.

FILOMARINO

Hoe dat?

ANJELLO

- Caraffa⁺, die zich heimlijk hadt versteeken
 In dit vertrek en voorts in dees voorleden nacht
 Veel kostlijkheden daar ter sluyk had in gebragt
 1715 En voort om onze magt te trotsen en te toomen,
 Zoo hebben zy dien schelm zijn vryheyt doen bekoomen,
 Een zaak (dat zweer ik) die hun eeuwig rouwen zal.

⁺*Caraffa [etc.]*: (lees) omdat
 zij Caraffa, die zich (etc.),
 zijn vrijheid hebben
 teruggegeven om onze macht
 te tarten en in te tomen

FILOMARINO

- Vergeeft hun deeze reys, dat bidt ik u. De val,⁷
 En dit verwoesten zal slegs meer verwarring maaken.
 1720 Het is alree zoo ver tot vordring van uw zaaken
 Gebracht dat men u zal vernoegen op u eys.
 D'Aartshartogh zelfs verwagt u morgen in 't Paleys
 Om u, als hoofd des volks, daar mondeling te spreken.
 En twyfelt men hier aan, hier ziet gy blijk en teeken
 1725 Door dezen brief, aan my zoo straks ter handt gesteldt,
 Waar in dat duydelyk en klaarlijk werdt gemeldt
 Als dat hy wil het volk zy t'enemaal ontslaagen
 Van alle schattingen en lasten lang gedraagen
 En hun van tijt tot rijt onwettigh op geleyt.
 1730 Ook werdt van hem aan u op trouwe toegezeyt
 Het Rijk in zoo een stant t'herstellen als te voeren;
 Erkent uw⁺, als het hoofd des volks by hun verkooren,
 Voor een uytsteekent lith van 't Rijk en van den Staat;
 En staat ook toe dat in 't beschrijven van den Raadt,
 1735 Die van de zijd' des volks een zelfd' getal bekleede
 Als van de Ridderschap en Eedelen, waar meede
 Het alles is gebragt weêr op zijn ouden voet.
 En keurdt tot dees tijt toe u doen in als voor goedt,

⁺*Erkent uw*: hij erkent u

7 *Vergeeft hun [etc.]*: In het vervolg van deze claus vertelt Filomarino welke toezeggingen de onderkoning doet in de brief die hij bij zich heeft (1725): het volk wordt ontslagen van de 'onwettigh' opgelegde belastingen (1728, 29), de oude situatie (van voor de onderdrukking) wordt hersteld (1731), Anjello wordt als eminent burger erkend (1732, 33) en het aantal volksvertegenwoordigers in het adviescollege van de onderkoning zal, als voorheen, weer gelijk worden aan het aantal edelen (1734-36).

- Zal u gezach en staat door tytlen doen vermeereren,
 1740 Om, neffens hem, het Rijk eendrachtliĳk te regeeren.
 Hier op verwagt hy u om mondeling aldaar
 Te sluyten dit verdrach. Ik zelfs, als middelaar,
 Zal, neffens enigen van u voornaamste raden,
 My voegen derwaarts aan, op dat verderf en schaaden
 1745 En dit verwoesten toch eens neemen mach een endt.
 Dies bid ik u, verschoont (om d'eer van Inocent⁸,
 Dat overheylich hooft en eer der Christen scharen)
 Dien oude en eed'len Heer om zijne grijze haaren
 En hogen ouderdom, 't is dien vermaarden man...

ANJELLO

- 1750 't Is dien vermaarden schelm, bloeddorstigen tyran,
 Die ons, indien hy slegs maar boven quam te drijven,
 Op 't alderfelste zou vervolgen en ontlijven,
 Wiens schelmeryen zijn gekomen aan den dach.
 Dies om de weerdigheyt van u en u gezach,
 1755 Aan wien wy schuldigh zijn eerbiedigheyt te toonen,
 Die reppe niet een woordt voor 't huys der Matalonen,
 Of anders loopt hy zelfs by 't volk ligt lijfsgevaar.
 En staat de zaak aan u, en leyt het nu zoo klaar,
 En dat het niet en is op 't minst te wederspreeken,
 1760 Zoo zuldt gy by het volk ook zien zodanigh teeken,
 Dat hun niet liever is dan 't vordren van de pays
 En om ons, neffens u, te voegen naar 't Paleys,
 Dat staan wy toe, indien het kan ten besten vordren.
 Dies wagten wy alleen naar d'uur en stont en ordren
 1765 Om uyt te voeren zoo een lief en heylzaam werk.

FILOMARINO

- Hiertoe zoo hebben wy de Carmelite kerk⁹
 Vervaardigt, daar alree by duyzenden van zielen
 Op dit gerugt alleen van vreugdt zich derwaarts krielen
 Om morgen dan aldaar, dan alderblijtsten dach,
 1770 U t'overleveren de punten van 't verdrach
 En voorregten des volks in 't byzijn van hun allen.
 Hier toe verlaat ik my.

8 *Inocent*: Innocentius x, in 1647 de paus.

9 *de Carmelite kerk*: de Santa Maria del Carmine, de kerk der karmelieten aan het marktplein.

ANJELLO

Wy laten 't ons gevallen.

Filomarino binnen.

Anjello. Barandino. Math. d'Amalfi. Arapaia. Pacevino, met de hoofden van Caraffa, Perrone, en andre, alle op spiessen gestelt.

PACEVINO

Zoo kroont den hemel noch ten eynde onze zaak,
 Nu deezen Aartstyran door een geregte wraak
 1775 En voorbeschikking heeft op 't laatst zijn deel gekreegen.
 Al wie den Staat beschermt, neemt toe in heyl en zeegen
 En groeyt vast daaglijks aan in eere en gezach.
 Nooyt vierde Napels ooyt een heerlijker dach
 Dan nu, terwijl zy ziet het hoofd der Rijkstyrannen
 1780 Verdelgt, en neffens dien, het heyloos zamenspannen
 Vernietigt, om het volk te brengen tot een val.

ANJELLO

Den hemel die zy dank en eere boven al.
 Staa ruym, waar is het hoofd? Men breng het hier wat nader.
 Is dit dien ouden schelm? Dien bloethondt, dien verrader
 1785 Des vaderlants, en 't volk, gemest met sweet, en bloedt?
 Is dit dien grijzen kop? Men trapt het met de voet

Hy trapt het hoofd van Caraffa met voeten.

Die 't volk, voor deze, plagh dus op het hart te treden
 En uyt te mergelen door hun onmenselijkheden.
 Hoe komt het in de kap⁺? Wat reedenen zijn dat?

⁺*de kap*: monnikskap
 (Caraffa had zich als monnik
 vermomd)

PACEVINO

1790 Hy is by ons aldus in dit gewaadt gevat.

ANJELLO

Waar is die man, die hem dus moedigh aan dorst randen?

PACEVINO

Die nadert vast, het volk dat draagt hem op de handen.
 Het is een slagters zoon, die vaardigh en gereedt
 Het met zijn slagtmes dus hem van de romp afsneedt.

Genovino. Rey van Napolitanen.

Dragende een jongen met een bebloedt slagmes op hun handen.

REY

- 1795 *Den hemel spaar de Vorst, dat die zijn Rijk vermeere,
En sterven, die het volk door tyranny regeere.
Slaa doodt die honden, weg met dat verduyvelde zaat.
Slaa doodt, slaa doot, die zelf de hel en afgront haat.*

GENOVINO

- Wy brengen u alhier dus in triomf voor oogen
1800 Een heldt, doch ongezien, maar dapper van vermoogen,
Die moedigh heeft bestaan te vellen met zijn handt
Die pest, dien Rijkstyran van 't volk en 't vaderlant.
Een daat wel waardigh om op 't heerlijkst te beloonen.

ANJELLO

- Hem zy hier voor vereerd in goudt thienduyzent kroonen,
1805 Het welk ik wil hem werdt terstont ter handt gesteldt.
Men koopt geen bloedt dan met gereede munt en geldt.
Beloningen van eer zijn treffelijke zaaken,
Vaar zoo maar voort, mijn zoon, ik zal u ridder maaken,
Indien gy slegs volhart in zulke moedigheyt.
1810 Gy hebt voor d'eerste proef een goede gront geleyt,
Zoo staat noch endelijk van u iet goedts te wagten.
Wat hoofden hebt gy daar?

PACEVINO

- Twee heylooze geslagte;
Dit is Perrone en dit 's Kraffo, te gelijk
Aartsvyanden en bey verraders van het Rijk.
1815 De rest die gy voort ziet, niet waardigh om te tellen,
Zijn dienaars van den Staat en hunne metgezellen,
Al t'zamen omgebragt door een geregte wraak.

ANJELLO

- Dat elk nu vlijtigh zy in 't vordren van zijn zaak.
Caraffas hoeft en romp zult gy met blijde zangen,
1820 Al juygendt op de markt straks aan een galgh doen hangen,
Die in der yl hier toe zal werden opgeregt.
Ook wil ik dat dien brief, alreede nu gehegt

- Aan dit vervloekte hoofd, een wijl daar aan zal blijve,
 En dat men daar noch by met groote lettren schrijve:
 1825 *Dit is Caraffa, die in d'winglandy hiel stant,*
Tyran, verrader, pest van 't volk en 't Vaderlant.
 Men laat hem dan een wyl met deeze tytlen prijken,
 Tot dat de ravens zich op 't laatst door 't aas verrijken.
 Dit 's 't gene dat ik wil; voorts d'andre rest zult gy,
 1830 Een ieder naar zijn staat, doen stellen op een ry,
 Op dat wy dan gerust ons mogen derwaarts keeren.

P A C E V I N O

Waar heen?

A N J E L L O

- D'Aartsbisschop heeft aan ons op zijn begeeren
 Verzogt (naar alles⁺ is voltrokken naar den eysch)
 Om neffens hem en uw te treden naar 't Paleys
 1835 Des Onderkonings om 't verdrach aldaar te hooren.
 Dat alle Kloostren dan en kerken, hooge kooren,
 Nu blaaken yverigh geduurigh dach en nacht,
 Terwijl de zaak by ons zoo verre is gebragt,
 Dat wy vrymoedelijk ons zullen derwaarts geven.
 1840 Maar gy mijn volk, pas op, indien wy achter bleeven,
 Of dat men ons aldaar vermoorden, zoo zoudt gy
 Op 't aldersmaad'lijkst weêr in d'oude slaverny
 Vervallen, 't is dan goedt een waakent oogh te houwe.
 Maar wy, als steunend op d'Aartsbisschops woort en trouwe,
 1845 En zijn voor dit gevaar in 't minste niet bedugt.

⁺*naar alles: daar alles*

R E Y

- Wy volgen u mijn heer en 't alderminst gerugt
 't Geen ons te voorschijn komt of brengt in quaat vermoeden,
 Zoo zullen wy op 't felst, gelijk als leeuwen woeden,
 En roeyen alles uyt, jaa wie iet derft bestaan
 1850 Te denken tegens u, die zal door ons vergaan,
 En op het alderwreetst van ons gehandeldt werden.

A N J E L L O

Wy gaan hier dan op aan, elk blijft hier by volherden.

Alle binnen.

Vyfde bedryf.

Arcos. Anjello in een kleet van Staat. Aartshartogin. Marionet. Majombe. Genovino. Arapaia. Math. d'Amalfi. Medina. Spinelli. Anaclerio. Tiberio. Filomarino Aartsbisschop van Napels.

A R C O S

- Zyt wellekoom, mijn Heer, en wijl ik u bejeegen,
 Zoo schenkt den hemel u genadelijk zijn zeegen,
 1855 En al u doen dat werdt gehanthaaft door zijn handt,
 Terwijl wy zien den Staat, het volk en 't vaderlant
 Hersteldt door u gezach in een gewenste vrede.

Anjello met zijn gevolg werpen zig alle voor des Onderkonings voeten.

A N J E L L O

Wy werpen ons ter neêr. Zoo u Doorlugtigheede
 Zich wreeken wil, wy zijn al t'zamen in zijn magt.

A R C O S

- 1860 Zijt wel gemoedt, mijn Zoon, al 't geen 'er is volbragt,
 Dat keuren wy voor goedt als quaam 't uyt onze ordre,
 En stont het noch te doen⁺, wy zouden 't zelfs bevordre.
 Dies hebt gy aan dat werk een goeden gront geleyt,
 Zoo werdt het regt des volks en d'eer der Majesteyt,
 1865 Te regt gehanthaaft, lang veraardt in quade zeeden,
 Dies vaar maar vlijrigh voort, en uw Eerweerdigheden,
 Die zy voor al dees eer⁺, die door zijn hoogh gezach,
 Uyt zoo veel duysternis, ons scheidt dien blijden dach,
 Waar in wy Staat en volk zien beyde triomfeeren.
 1870 Dies rijst, mijn zoon, ay rijst, en gy, doorlugte heeren,
 Gy zijt mijn wellekoom op wien zich elk verlaat.
 Gy die nu stijlen strekt om dit gebouw van staat
 Door uwe wijsheydt en bestiering t'onderschraagen,
 Om 't recht der heerschappy te vordren 't volk behagen⁺,
 1875 Volhart slegs in u doen, en ik verheugh my dat
 Ik zie dien man, die zoo een wijtvermaarde stadt
 En Rijk gebracht heeft in zoo goeden stant der zaaken.
 Mijn lief, ay wilt Mevrouw Anjello wat vermaaken
 En zijn Vrou moeder met haar gantsche sleep en stoet.

⁺En [...] doen: en als het nog moest gebeuren, dan...

⁺Die [...] eer: die kome deze eer vooral roe

⁺t volk behagen: tot genoeg van het volk

AARTSHARTOGIN

- 1880 Mevrouwte zijt gegroet, die ons nu d'eere doet
 Dat ik haar d'handen kus. Indien 't u lust te wandlen
 Met my naar onzen hof, terwijl de heeren handlen
 De zaaken van den Staat, gy zult u lust daar voên
 En 't oogh doen weyen in orangjen en cytroen
- 1885 En andre wellust, 't geen de zinnen best kan streelen.
 Of in 't Cypresse bos, in digte lustpriëelen,
 En koele schaduwen voor 't braaden van de zon,
 Of in 't fonteynhof by een aangenaame bron,
 Niet die door leydingen van onderaartze buyzen,
- 1890 Maar die van onderen al levend op komt bruyzen,
 En daar natuur haar op het wonderlijkst vertoont.

MARIONET

- Haar Hoogheyt zy gedant, wy bidden u verschoont
 Ons doch voor deeze reys van zoo veel eers t'ontfangen.
 Wy⁺ zijn slegs in ons doen en daaglijks ommegangen
- 1895 Gewoon te voegen ons by ons en ons gelijk.

⁺Wy [...] *gelijk*: wij zijn slechts gewend om ons onder gelijken te begeven

AARTSHARTOGIN

Ik eer u heeden voor de grootste vrouw van 't Rijk.
 Dies hebt gy billijk u ook naar dien staat te voegen.

MAJOMBE

Ik en mijn kindt, Mevrouw, die hebben ons genoeg
 Als of wy d'eer alree genooten hadden.

AARTSHARTOGIN

Dat
 Gelieft Mevrouw aldus te duyden.

ARCOS

- 1900 Zegt my, wat
 Verschil⁺ hebt gy Mevrouw, waar toe dit wederstreven?
 Mijn Heer Anjello die gelief zijn stem te geven,
 Op dat de vrouwen toch geraaken op het spoor⁺.

⁺*Verschil*: bezwaar

⁺*geraaken op het spoor*: op de te volgen weg raken (m.a.w. meegaan naar de tuin)

ANJELLO

- Gaat, gaat, maar draagt u zoo, dat ik geen klagten hoor.
 1905 Hout u ordentlijk, zoo in 't komen als in 't sचेyde.

ARCOS

- Mevrouw, met u verlof, dar ik u dan geleyde
 Tot aan de poort van 't Hof. Mijn Lief, doet alles dan
 't Geen al de zinnen t'zaam en elk vernoegen kan,
 Wy zullen tijdelijk u weder hier verwagten. *Vrouwen bin.*
- 1910 Nu staat, mijn Heeren, ons al t'zamen te betragten
 Het regt der Heerschappy, op dat zijn Majesteyt
 Voor eeuwigh Konink zy. 't Geen zijn Eerweerdigheyt
 Met u mijn Heer (als hoofd des volks) nu heeft beslooten.
 Dat keuren wy, als ook al andre Rijksgenooten,
- 1915 Voor een uytsteekent werk en nut voor dezen Staat.
 't Gemene best, het geen ons meest ter harten gaat,
 Zijn wy altoos geweest geneegen te bevord'ren,
 En ons voor al gehoedt om scheuring en onord'ren
 Te voeden, wijl wy zijn geweest van dat verstandt⁺,
- 1920 Dat door de rust des volks bestont de kragt van 't landt.
 Gelijk 't noch by ons leyt en 't welk wy noch op heeden
 Betragten heylijgk en uw Eerweerdigheden
 Die zy hier van getuyg', hoe dat wy door de smart
 Des volks ons vonden zelfs getroffen in het hart,
- 1925 En wat wy wenden aan om dit verderf te weeren.

⁺*dat verstandt*: die opvatting

ANJELLO

- Uw Hoogheyt zy bekent, en gy, doorlugte Heeren,¹
 Hoe dat van tijt tot tijt des volks geregtigheên
 En keuren hun vergunt, zijn met de voet getreên,
 En hoe voorts alles is verwijdert en verlopen.
- 1930 Dat ook quaa zeeden zijn bedektlijk ingesloopen
 En dat den Adeldom, door gierigheyt verrukt⁺,
 Het volk tot noch toe heeft als slaven onderdrukt.
 En dat zy⁺ niet, indien men slegs hier op wil letten,
 Te regt gehandthaaft zijn naar hun beschreve wetten
- 1935 En voorregten, voor heen by Princen hun verleent.
 Des Vorsten achtbaarheid bestaat in zijn gemeent:
 Zy zijn de peerelen, die zijne kroon vercierren.
 Een wettigh vorst, in 't regt der volkren te bestieren,²

⁺*door gierigheyt verrukt*:
 door hebzucht meegesleept
⁺*zy*: nl. de privileges van het
 volk (1926, 27)

1 *Uw Hoogheyt [etc.]*: de belangrijkste argumenten uit Anjello's redevoering zijn genoemd in de Inleiding, p. 5.

2 *Een wettigh vorst [...] bestieren*: hier wijst Anjello in algemene termen op het onderscheid tussen een ware vorst en een tiran zoals dat ook tijdens de Opstand tegen Spanje werd gemaakt. Zijn formulering gaat terug op de zogenaamde contractgedachte, volgens welke de vorst slechts soeverein was omdat het volk hem de soevereiniteit had opgedragen. Als hij het volk ging onderdrukken (bijvoorbeeld door privileges te schenden of af te schaffen), verbrak hij het contract; daarmee verloren hij en zijn erfgenamen hun rechten en dan scherpte hij als het ware zelf het wettig zwaard tot zijn ondergang.

- Heerst door bepaalde magt naar 't regt der heerschappy.
- 1940 En zoo hy dan bestaat, het volk door dwinglandy
Te drukken, los is hy, onwettigh, en zijn erven,
En wet het wettigh swaart alleen tor zijn bederven,
Van welken ons zoo nu en dan zijn voorgegaan.
Wy hebben, het is waar, ons derven onderstaan
- 1945 Her Hof te dwingen, om hun driften in te toomen,
En zijn, naar wens, daar in zoo verre ook gekoomen
Dat wy den standt des volks zien t'enemaal hersteldt,
En hoe dat dwinglandy, bedroch en ook geweldt,
Dry pesten in een Staat, zijn met de voet getreden.
- 1950 Wy hebben nooyt getragt dan 's volks geregtigheeden
En 's Konings agtbaarheyt te vordren te gelijk,
Om door de rust van dien de welstandt van het Rijk
Te vordren, en hier toe zoo zijn wy aangedreven
Om zulks te voeren uyt. Wy sterven dan of leeven.
- 1955 Den hemel die zy hier voor eeuwigh lof en prijs.
Eens sterven is mijn lot, maar hoe en op wat wijs,
Zijn wy het noodlot als tot noch toe onderworpen.
En is 'er bloedt gestordt, daar is geen bloedt geslorpen,
Maar ons alleen geredt van al 't gelede leet.
- 1960 Niet als die van het Hof⁺, die 't bloet gemengt met sweet
Opslorpten om daar meê hun zelven vet te mesten,
Maar om te roeyen uyt die vuyt' vervloekte pesten,
Het welk het volk door my was heylichlijk beloofd.
Nu koom ik zelfs, mijn heer, en offer u mijn hoofd.
- 1965 Uw Hoogheyt doe met my zoo als hy vindt geraaden.

⁺*Niet [...] Hof:* (lees:) wij hebben niet gehandeld als de hovelingen, die...

A R C O S

- U zal geen leet geschiên, veel min verderf noch schaade,
Het welk u zy van my op trouwe toegezeydt.
En op dat gy moogt zien hoe zijne Majesteyt
U doen veraangenaamt, dat zuilen wy doen blijken
- 1970 Met u gezach en Staat door tyt'len te verrijken.

Anjello wert van d'Onder-koning vereert met een goude keting en 's Koninks beeltenis.

- Ontfangt hier op van ons, dit borst- en hals-cieraat.
Daar by de waardigheydt van opperhoofd van Staat,
't Geen wy uyt 's Koninks naam u neffens dit vereeren
Om 't volk uyt kragt van dien nu voortaan te regeeren.
- 1975 En dat u naam alleen en rytel werdt gemeldt,

- Dat alle keuren nu tot noch toe ingesteldt,
 Indien⁺ gy die verstaat, in zoo een stant te blijven,
 Of die te kreuken of door u gezach te stijven,
 Dat staat aan u, zoo gy ten besten vindt geraân.
- 1980 Dies hebben wy, nu gy de handt aan 't roer zult slaan,
 En alles werdt bestierdt op uwe naam en ordre,
 Alleen te hopen dat gy 't beste zult bevordre,
 't Geen strekken mach tot rust des volks en Heerschappy.
 Dat ieder u in als⁺ dan onderdanigh zy
- 1985 Om 't werk door u beleyt in zoo een stant te trekken.

⁺*Indien [...] stijven*: (dat alle tot nu toe ingestelde handvesten, zie 1976) indien gij ermee instemt, ongewijzigd blijven, of veranderd worden, of door uw gezag bevestigd worden
⁺*als*: alles

ANJELLO

Al 't geen tot rust en nut des volks en 't Rijk kan strekken,
 Daar in zal ieder doen zoo veel als elk vermach,
 Doch niet dan onder uw behoorelijk gezach,
 Wien wy alleen in 't Rijk voor Opperhoofd erkenne.

GENOVINO

- 1990 't Zy verr' van ons, mijn Heer, u achtbaarheid te schenne,
 En iet te doen, het geen nadeeligh was u Staat.

ARAPAJA

Dat waar in al ons doen een zeer verdoemlijk quaat,
 Indien wy, op die wijs, uw Hoogheyt zouden krenken.

D'AMALFI

- Te meer alzooy wy zijn nu vry van nabedenken⁺,
- 1995 En alles is gevest nu op een goeden grondt,
 Bekragtigt door de bandt van 't heyligh vreêverbont,
 Waar meê men 't volk en ons vernoeging heeft gegeven.

⁺*nabedenken*: argwaan

ARCOS

Wy hebben u mijn Heer tot dezen staat verheven,
 Op dat het volk zou zien ons toegenegentheyt.

MEDINA

- 2000 O rustelooze wraak! Geef my maar dapperheyt,
 Dat ik die pest verdelg', die ons dus houdt beneepen.

SPINELLI

Dat gaa zoo 't wil, het mes is echter al gesleepen,
 Dat hem (schoon 't eerst niet heeft gelukt) noch treffen zal.

ANACLERIO

- Wy zagen, lang voor heen, ons al aan lager wal
 2005 Gezet, en toen men u tot reeden zocht te dwingen,
 Toen sloegh men 't in de windt.

TIBERIO

Nu leert men kleender zingen,
 En wijl wy ons nu zien van al dat heyl berooft,
 Zoo druypt dit allen uw regtvaardighlijk op 't hoofd,
 En uwe smaatheyt staat noch daaglijks te vermeeren.

Aartshartogin. Majombe. Marionet.

AARTSHARTOGIN

- 2010 Mevrouw, ay wilt de gonst en niet de gaaf waardeeren.
 't Zijn teekenen alleen van mijn eerbiedigheyt.
 En gy, vrouw moeder, wien wy hebben toegeleyt
 Dit zuyver borstjuweel, ontfangt dit dan op heden
 Ter liefde van mijn jonst en mijn opregtigheden.
 2015 't Zal u getuygen doen hoe lief en waardt ons is,
 De nauw vereeninge van dees verbintenis.

MAJOMBE

Terwijl haar Hoogheyt dan gelieft dat wy die waarden
 Eerbiedigh van haar handt vrymoedighlijk aanvaarden,
 Wy volgen haar daar in en doen her dankbaarlijk.

MARIONET

- 2020 De pligt gebiedt ons, als de minsten van het Rijk,
 Haar Hoogheyt eeuwichlijk te houden in gedagten.

FILOMARINO

- Mijn Heeren, laat ons nu ook heylighlijk betragten,
 Den hemel op een meer dan ongewone wijs
 Voor zoo een heylzaam werk te geven lof en prijs,
 2025 En dat nu 't hoogste lof door godtgewijde tongen
 In alle Kerken werdt eerbiedigh opgezongen,
 Terwijl ons deze zaak van boven is bestierdt.
 Dat deezen dach ook zy gezeegent en gevierdt
 En uytgezondert uyt al andre blijde daagen.
 2030 Men doe ook feestelijk, godtvrugtigh ommedraagen

Het heylich overschot en 't bloedt van Sint Ingnaar³,
 Gestort om 't Rooms Geloof wel eer op 't kruys altaar,
 Doen hy gemoedigt door het martelpark dorst streeven.
 Mijn Heer Anjello die gelief dan last te geven,

2035 Op dat het volk zich ook tot deeze pligt bereydt.

A N J E L L O

Mijn Heer, dat zal hun straks ook werden aangezeydt.
 Met uw verlof wy gaan om derwaarts heen te treden.

A R C O S

Den hemel zy met uw, mijn zoone, gaat in vreedden.

alle binnen.

santinelli, met eenige gewaapende voor de poort van 't hof.

S A N T I N E L L I

Al wie de hofpoort komt te naadren, dien zult gy

2040 Doen deynzen voor te rugh, hy zy ook wie hy zy.

Barandino. Pacevino. Rey van Napolitanen. Santinelli, met gewapende.

B A R A N D I N O

't Lang wagten, entlijk, doet de zorge boven komen.

P A C E V I N O

Hy is gewis by hun moorddadigh omgekomen,
 Terwijl hy zich, veel min, of iemandt van den Raadt,
 Tot noch toe heeft verthoont in 't venster hier aan straat,

2045 Het welk ik houde voor een zeer rampzaligh teeken,
 Zoo dat ik hem niet min als nu voor doodt en reeken.

P A C E V I N O

Men voegh zich dan naar 't Slot.

B A R A N D I N O

Maar zagt... wie staat 'er voor?

3 *Sint Ingnaar*: volgens de overlevering berusten de relieken van Ignatius van Antiochië (in 110 te Rome voor de leeuwen geworpen en de marteldood gestorven) niet in Napels maar in Rome.

SANTINELLI

Staa af! Noch eens: staa af, of niet, dat gaat 'er door⁺.

⁺*Staa af [...]* door: (lees:) ga weg, en doe je dar niet, dan word je hardhandig aangepakt

BARANDINO

Wy laten ons door u noch geen gerugt vervaaren⁺.

⁺*vervaaren*: afschrikken

SANTINELLI

2050 Ik zegh noch eens, staa af! Wat hebt gy hier te waaren?

PACEVINO

Het geen ons daar toe port, is ons alleen bekendt.

SANTINELLI

Dat elk zijns weegs dan gaat, wat doet gy hier ontrent?

BARANDINO

Men open ons de poort, of niet⁺ het zal uw rouwen.

⁺*of niet*: zo niet...

SANTINELLI

Daar zullen wy u voor dees tijt wel buyten houwen.

BARANDINO

2055 Hoe buyten houwen? Kom, t'za spitsbroêrs, val maar aan.

SANTINELLI

Hoe Barandin, wat 's dit? Hoe zal ik dit verstaan?
Zijt gy 't? Wat hebt gy voor ons dus te wederstreven?

BARANDINO

Den heer Anjello⁺, die zich heeft naar 't slot begeven
Nu voor een wijl geleên, verzelschapt met zijn raadt,
2060 Om met d'Aartshartogh daar, als hooft des gantschen Staat,
Ten besten van het volk in een besprek te treden,
En wy bedugt dat zy door hun arglistigheeden
Hem hebben met de rest geholpen aan een kant.

⁺*Den heer Anjello*: (lees:) het gaat om de heer Anjello

SANTINELLI

Vertrout gy dit mijn Heer, zoo hebt gy misverstandt.
2065 Hy is met pragt van hier en wel vernoegt gescheyden:
D'Aartshartogh zelfs, die hem tot aan de poort geleyden,
Betoonde hem alle eer, gezach en achtbaarheidt.
Zoo deed ook 't gansche Hof en zijn Eerweerdigheyt

Zach hem, als hoofd des volks, in top van staat verheven.

P A C E V I N O

2070 Gy hebt (indien 't zoo is) vernoeging ons gegeven,
En zullen 't zelve ook zoo straks doen onderstaan⁺.
En is 't zoo niet, ik sweer 't, het zal u slegt vergaan.
Kom gaan wy dan zoo voort.

⁺*onderstaan*: informeren,
uitzoeken

S A N T I N E L L I

Het zal zich zelfs ontdekken⁺.
Gy Heren moogt hier op gerust en vry vertrekken.

⁺*ontdekken*: openbaren

alle binnen.

Anjello met een geladen roer⁺, in zijn venster. Arapaia. Genovino. Elise. Math. d'Amalfi.

⁺*roer*: geweer

A N J E L L O

2075 Is alles nu, gelijk ik heb belast, volbragt?

G E N O V I N O

Een ieder heeft zijn pligt ten besten wel betragt,
Zoo dat wy nu geheel zijn buyten alle vreezen.

A R A P A I A

Mijn Heer, gelieve dit verzoekschrift eens te leezen.⁴
Dees zoude garen, doch niet zonder u verlof
2080 Vertrekken uyt dit Rijk tot naar het Roomse hof;
En op dat hy zijn reys op 't spoedigst mogt vervordren,
Verzoekt hy u geley als ook bevel en ordre
Om onverhindert zich te spoeden derwaarts aan.

A N J E L L O

Men bootschap hem 't verzoek dat werdt hem toegestaan.

E L I S E

2085 Och och! Waar bergh ik my! Och och! Waar wil dit heenen?
Och och, ik klaagh vergeefs! Vergeefs is al mijn weenen!
Erbarm u toch, mijn Heer, ô bitter ongeval,

4 *Mijn Heer [etc.]*: in deze scène zien we Anjello zijn pas verkregen macht aanwenden om recht te spreken. Hij beslist over een verzoek van iemand die naar Rome wil reizen (2078-2084), over een straf voor de moord op de vader van Elise (2085-2107), over een overspelige vrouw die samen met haar 'boel' (minnaar) haar echtgenoot vermoord heeft (2109-2119) en over twee als monnik verklede huurmoordenaars (2120-2130).

't Geen my het herte drukt en eeuwich drukken zal.

A N J E L L O

Wat wil dit kermen hier en janken voor mijn oogen?

A R A P A I A

- 2090 Dees arme dochter, Heer, van droefheyt overtoogen,
Die is haar vader⁺ in geschil en hevigheyt
Door eenen Caraciool⁵ handdadigh neêrgeleyt,
Het welcke erbarmlijk u te kennen komt te geeven.
En dit 's den broeder van die geen die 't heeft bedreven,
2095 Dees stelt zich zelve in tot zoening van de zaak
En biedt haar aan, indien zy afstandt doet van wraak
Te vordre - 't geen hy noch voor u hier standt zal houwen⁺ -
Haar wettelijken voor zijn eygen vrouw te trouwen,
Mits dat de broeder zy bevrijt van straf en doodt.⁶
2100 Doch zy, te walgelig⁺ van zulken bedgenoot,
Is schuw voor deze bandt en denkt het stuk wat nader,
Te koestren in haar schoot de broeder die de vader
Heeft omgebragt, en kan in 't minst daar toe verstaan⁺.

⁺*Die is haar vader:* die d'r vader is...

⁺*t geen [...] houwen:* wat hij hier zelf voor u zal verdedigen

⁺*walgelig:* afkerig

⁺*en [...] verstaan:* is het laatste waarmee zij kan instemmen

A N J E L L O

Daar gruw ik zelve van en vind het niet geraân.

- 2105 Doch wijl de zaak zoo leyt, zoo zal men die verschonen,
Mits dat haar wert vereert in geldt twee duyzent kronen
Tot bruytschat, en hy zy voort balling uyt dit Rijk.

G E N O V I N O

Gaat, gaat, gy hebt gedaan.

A R A P A I A

Een ander ongelijk:

- Een daadt zoo euvel, die geen Rechter ooyt verschoonde.
2110 Een vrouw, die dach op dach haar man met horens kroonde,
Heeft met haar byzit nu in dees voorleeden nacht,
Een daadt zoo hels als ooyt de hel ook heeft bedacht,
Bestaan en uytgevoerd - nooyt diergelijk men hoorden -
En heeft hem door haar boel elendigh doen vermoorden,

5 *Caraciool:* een telg uit de Caraccioli-familie, een van de adellijke clans in Napels.

6 *den broeder [etc.]:* de broer van de moordenaar van Elises vader heeft aangeboden met haar te zullen trouwen als zij afziet van vervolging van de moordenaar.

2115 Op welk gerugt, 't geen zich verspreyde door de stadt,
Zoo zijn zy beyd' by ons dus op der daadt gevat.
War zalm'er leeren? Wijl zy bey zijn u gevangen.

A N J E L L O

Hem rabraaken en haar die zult gy voort doen hangen;
En dat dit in der yl ook straks werd uytgevoert.

binnen.

Barandino. Pacevino, met twee in monnikke kleedren, en beyde gebonden, uyt.

B A R A N D I N O

2120 Voort voort, of't werdt u beurt, voort zegh ik, voort, en snoert
De bek, al lang genoegh dus binnens monts gepreevelt.

A N J E L L O

Wien brengt gy daar zoo vast gebonden en gekneeevelt?
Wat gasten zijn 't dus in dit geestelijk gewaadt?

B A R A N D I N O

Vermomde schelmen, bey handdadigh aan verraadt,
2125 't Welk deeze brieven u noch klaarder zullen tonen.
Het zijn verraders by den hartogh Matalone
Hier toe gekogt om u door heymelijk verstant
Op 't aller-onverzienst te helpen aan een kant.
Wat zalm' 'er doen, op dat zy meê haar lot ontfangen?

A N J E L L O

Bey hangen.

P A C E V I N O

Wat zegt gy?

A N J E L L O

2130 'k Zegh hangen, hangen, hangen;
Verstaat gy 't niet? Hou daar! Ik zal 't u doen verstaan.

G E N O V I N O

Vertrek, noch eens, vertrek, bedaar.

binnen met de gevangenen.

A N J E L L O

Laat my begaan
Gy reekels, zult gy my op deeze wijs ontmoeten⁺?

⁺*ontmoeten*: tegenstreven

santinelli, met eenige presenten aan de vrouw van Anjello.

Myn Heer, d'Aartshartogh doet uw uyt zijn naam begroeten;
2135 Zoo doet ook, neffens hem, eerbiedigh d'Hartogin.
Dees zent my aan Mevrouw, mijn Heer zijn gemaalin,
Aan wien zy zich verpligt en eeuwig houdt verbonden
Voor uw ververssing⁺ hun naar 't nieuwe slot gezonden,
Waar voor zy eeuwiglijk u zullen dankbaar zijn.

⁺*vervassing*: verse
voedingswaren

A N J E L L O

2140 Ik koom u by mijn Heer. Marionet.

Marionet uyt.

M A R I O N E T

Hoe mijn?
Wat zal ik? Is 'er iet mijn Heer, wat 's u begeeren?

S A N T I N E L L I

D'Aartshartogin, Mevrouw, doet u door my vereeren,
Het geen u uyt haar naam hier aangeboden werdt.
De gaaf is klein, Mevrouw, maar groot de drift van 't hart,
2145 't Geen zig tot uwaarts strekt, dies wiltze niet versmaden.
Zy zent u, neffens dit, dees feest- en praalgewaden
Voor veel genooten deugdt en eere, dies erkent
Waar van dit teek'nen zijn.

M A R I O N E T

'k Aanvaarde het present,
Wat pordt⁺ haar toch?...

⁺*pordt*: drijft

S A N T I N E L L I

Mevrouw, om u dit te beschrijven,
2150 't Werdt om uw gunst gedaan en om daar in te blijven,
Dien zy zeer hoogh waardeert, en dit 's het enigh wit
Het geenze hier meê beoogt.

MARIONET

Haar Hooghey, als verhit
 en door haar driften als te spoedigh aangedreeven,
 Tragt my op deze wijs geheel voorby te streven,
 2155 Waar door zy my veel meer dan oyt voorheen verpligt.

ANJELLO

Mijn Heer d'Aartshartog werd uyt mijnen naam berigt,
 Dat ik hem, om zijn deugdt en heushey te beloonen,
 Vereer in baren goudt, met honderdt duyzendt kroonen,
 Ten dienste van dit Rijk, om Guize⁺, die met kragt
 2160 Dit Rijk vast naadren komt, te stuyten zijne macht.

⁺Guize: zie 512

SANTINELLI

Mijn Heer, hebt gy ook iets of naders te belasten?

ANJELLO

Niets dan ik meen hem haast eens komen te vergasten.

santinelli en Marionet binnen.

Filomarinus Aartsbisschop. Anjello. Genovino. Arapaia. Math. d'Amalfi.

FILOMARINO

Myn Heer, veel heyls in uw gezach met uwe Raaden.

ANJELLO

Heer Cardinaal, gy komt al eens al is 't wat spaade,
 2165 Doch egter uwe komst die is ons lief en waardt.

FILOMARINO

Ik dacht mijn Heer, of gy wel ligt verhindert waardt
 Met zaaken van den Staat of andre bezigheden.

ANJELLO

Gy zijt verschoont mijn Heer en uw Eerweerdighede
 Gebiede slegs aan ons het geen gy keurdt voor goedt.

FILOMARINO

2170 Dat staat aan u mijn Heer. 'k Heb herwaarts my gespoet,
 Om dat d'Aartshartoch als godtvrugtigh aangedreven

Hem heeft met zijne sleep⁺ zoo naar de Kerk⁺ begeven
 Van Carminee, alwaar hy u ook teffens wagt
 Om dan gelijkerhandt met staatzy en met pragt
 2175 Beneffen u gevolgh hen naar het Hof te leyden.

⁺sleep: gevolg
⁺de Kerk [...] Van Carminee:
 zie 1766

ANJELLO

Wy zullen ons hier toe gewillighlijk bereyden
 En ieder vaardigen⁺ te spoeden derwaarts aan.

⁺vaardigen: bevelen

FILOMARINO

Met u verlot dan Heer, dat ik u voor mach gaan
 Om deze staatzy als te helpen meê bekleede.

Filomar: bin.

Caffarelli Aartsbisschop in Calabrien⁷. Anjello. Genovino. Arapaia. Math. d'Amalfi.

CAFFARELLI

Myn Heer.

ANJELLO

Wat 's uw verzoek?

CAFFARELLI

2180 Dat u Doorlugtigheede
 My geve zijn verlot, op dat ik zeeker mach
 Door uw bescherming Heer en opperste gezach,
 't Geen my op heeden als een borstweer kan verstrekken,
 Om naar mijn Kerke in Kalabrien te trekken,
 2185 Door iet noodtzaakelijks, aangaande mijnen Staat,
 Aldaar te effenen.

ANJELLO

Mijn Heer Aartsbisschop, gaat
 In vrede, en op dat gh'u op ons moogt verlaaten:
 Hou daar, dry hondert al gewaapende soldaaten
 Tot uwen dienst om u te leyden derwaarts aan.

CAFFARELLI

2190 De meening is, mijn Heer, te water heen te gaan.

⁷ (regie-aanwijzing) *Calabrien*: Calabrië, de zuidelijkste provincie van het koninkrijk Napels.

ANJELLO

Te water Heer? Zeer wel, men doe terstondt bestellen
Tien paar Felukken⁺⁸, wel bemandt met bootsgezellen,
Om zijn Doorlugtigheyt te volgen op de reys.

⁺*Felukken*: feloeken

CAFFARELLI

Wy zijn verzien, mijn Heer, alleen slegs naar den eys
2195 Van ons en ons gezin⁺; dus hebben wy op heeden
Mijn Heer te danken van zijn toegenegentheeden
En eere die aan ons in dit geval geschiet.

⁺*gezin*: entourage

ANJELLO

Indien ik u dan volgh en weygert my dan niet,
Mijn Heer, noch wilt my niet ten derdenmaal verzetten,
2200 Dit zakxken waar in zijn twee duyzent pistoletten⁺
T'aanvaardden willighlijk op heeden van mijn handt.

⁺*pistoletten*: gouden munten

CAFFARELLI

Mijn Heer verschoon ons doch dit aan te neemen, want
Uw gunst is meer dan goudt, waar op wy ons vertrouwen.

ANJELLO

Aanvaardt dit Heer, noch eens, wilt gy mijn gunst behouwen
2205 En wederstreeft ons niet, want wy 't alzoos verstaan⁺.

⁺*En [...] verstaan*: ga dan niet tegen mij in, want zo vat ik het (nl. uw weigeringen van mijn geschenken) op

CAFFARELLI

Terwijl gy 't dan zoo wildt, wy neemen 't dankbaar aan.
Met uw verlof dan Heer, dat wy hier meede scheidt.

ANJELLO

Den hemel zy met u, en wil u voorts geleyden
Ter plaatze, 't zy waar heen dat uwe reyze strekt.

Caffarelli bin.

Medina. Anjello. Genovino. Arapaia. Math. d'Amalfi.

MEDINA

Myn Heer.

8 *Felukken*: feloeken waren zeilschepen die op de Middellandse Zee gebruikt werden.

A N J E L L O

Wel wat wik gy?

M E D I N A

- 2210 Wy zijnde opgewekt⁺,
 Als ook door anderen wel ernstlijk aangedreven,
 Om volgens uw bevel aan ieder een gegeven
 Waar by gy wildt dat elk, hoe hoogh van staat en bloedt,
 Zigh onderwerpe en eerbiedighlijk u groet
 2215 Voor 't hoofd des ganschen volks, en om u niet te hoonen,
 Koom ik voor af, mijn Heer, aan u mijn pligt te toonen,
 En my geheel en al te stellen in uw macht.

⁺*opgewekt*: aangespoord

A N J E L L O

Wie zijt gy en van waar?

M E D I N A

Een Ridder van 't geslacht
 En uyt 't doorlugtig bloedt der eedele Anversen⁹

A N J E L L O

- 2220 Verbasterdt heyloos zaat! Meent gy hier door te lessen
 De brant die u noch dreygt, of waant gy datghe my
 Bedriegen zult door uw vervloekte veynzery?
 Dat 's mis en ook vergeefs uw breyn daar op te scherpen.

M E D I N A

- Wy komen u, mijn Heer, ons zelven onderwerpen,
 2225 Als ook om u verlof te gaan¹⁰, gelieft u dan?...

A N J E L L O

Gaat gaat, gy beed'ler, gaat, ik maak u Prince van

Hy geeft hem een schop in 't gat.

Anversen, gaat en melt dit vry uw Rijksgenooten.

medina bin.

G E N O V I N O

Dit mogt dus doende ons wel voor de scheenen stooten.

9 *Anversen*: blijkbaar gebruikt Asselijn deze naam hier voor een adellijk geslacht, maar Aversa is een plaatsnaam; in de bron staat dan ook 'een Ridder van Aversa uyt het huys van Tufo' (Van den Bosch 1652, 220).

10 *verlof te gaan*: Medina vraagt toestemming om (naar Aversa, zie 2219) te gaan, zoals in de vorige scène de aartsbischop van Calabrië toestemming kwam vragen om naar Calabrië af te reizen.

Gy gaat wat scherp⁺, mijn Heer, en varen wy zoo voort
 2230 Zoo raakt dit schip ligt in de gront, wy buyten boort.
 Want zoo men hun bestaat door zulke trotzigheden
 En andre smaatheyt meer dus op den nek te treden,
 Zoo zal (gedenkt my vry) ons Rijk niet lang bestaan.

⁺Gy gaat wat scherp: u doet
 wat vijandig

A R A P A I A

Dat zelve dugt ik ook.

A N J E L L O

Wel hoe! Ben ik verraân?

2235 Gy ouden schelm, zult gy dus mijn gezach waardeeren?
 En gy verraader, derft gy my ook hier braveeren
 En stemmen toe het geen dien ouden hontsvot zeyt?
 Hou daar!

Hy dreygt haar⁺ te doorschieten.

⁺(regie-aanwijzing) haar:
 hen

D ' A M A L F I

Ey zegt.

A N J E L L O

Ik sweer dat uw vermeetelheyt
 Het leven kosten zal. Voort, zegh ik, uyt mijn oogen,
 Vertrek, noch eens vertrek.

Gen. Arap. binnen.

D ' A M A L F I

2240 Waar toe dus opgetoogen?⁺
 Bezaadigt u en duydt dit juyst ten quaatsten niet.

⁺opgetoogen: buiten u zelf

A N J E L L O

Ik zeg laat my begaan, waart gy mijn broeder niet,
 Gy zoud ook daadelijk al meê uw straf ontfangen.
 En ik gebied u straks, gy zultze beyd doen hangen,
 2245 En doet gy 't niet, ik sweer u heyliglijk, dat gy
 Daar zelfs voor lijden zult. Wel hoe, of meenen zy
 My dus, op deeze wijs, naar hunne handt te zetten?
 Dat 's mis, ik wil dat elk gehoorzaamt mijne wetten,
 Hy zy ook wie hy zy, en wie dat wederstreeft,
 2250 Maakt staat dat hy zijn tijt ten eynde heeft geleefd.
 Vertrek dan elk en doe gelijk ik heb beschreeven.
 't Zal tijt zijn, dat wy ons zoo naar de Kerk begeeven.

Alle binnen.

Medina. Arcos. Filomarino Aartsbisschop van Napels. Anaclerio. Tiberio. Spinelli.

MEDINA

- Geen snooder monster heeft de hel oyt uytgebraakt.
 Dien Rijkstyran, die pest, van gruwlen saam gemaakt,
 2255 Van wien ons zoo veel smaats en wreetheyt staat te lijden,
 Dat het onlijd'lijk is. Wy stellen noch ter zijden,
 Die trots en spijt aan ons op heeden aangedaan,
 Het welk ons 't hart doorknaagt, doch 't zal haast anders gaan.
 Ik sweer, ik zal hem dat ten diersten weêr vergelden.
 2260 Hier toe heb ik alree vier gasten, die als helden
 Om 't werk te voeren uyt, gekreegen op mijn handt,
 Om hem noch dezen dach te helpen aan een kant.
 Waar toe wy ons geheel met allen yver spoeden.

ARCOS

En als dien aanslach mist, zal hy te feller woeden.

MEDINA

- 2265 Daar toe is alles al te vast en wel beleyt⁺.

⁺*beleyt*: geregeld

Medina bin.

*Genovino. Arapaia. Arcos. Filomarino Aartsbisschop. Medina. Anaclerio. Tiberio met gevolg.
 Spinelli.*

GENOVINO

Wy komen ons, mijn Heer, aan u Doorlugtigheyt
 Uyt eygen driften zelfs vrywilligh overgeven.

ARAPAIA

- Wy offren te gelijk ons beyder lijf en leven,
 Terwijl⁺ wy dien tyran in zijn gezach en staat
 2270 Gehandthaaft hebben en gestijft met onzen raad,
 Wien wy op heden, om zijn wreetheyt, nu verlaaten.

⁺*Terwijl*: omdat

ARCOS

- Indien wy naar het recht en voorbeelt aller Staaten
 Regt pleegden, uyt de naam der Oppermajesteyt,
 Gy waart (indien de gunst, en goedertierenheyt
 2275 Van ons, in dit geval, u niet geheel bevrijde)
 Alree gevonnist om uw straf daar voor te lijde.
 Doch om de rust des volks en dat wy zien het endt

Van zijne tyranny, zoo werdt gy vry gekent⁺,
 Mits dat men u een wijl noch in verzeek'ring houwe.
 2280 Dies rijst dan beyde. Doch is by u iets gebrouwe
 Waar aan gy schuldigh zijt tot nadeel van den Staat,
 Om ons bedektelijk door weegen van verraadt
 Te drukken, zoo hebt gy de swaarste straf te draagen.
 Vertrek dan, tot men u zal scherper ondervragen.

⁺ *vry gekent*: vrijgesproken

Genovino. Arapaia binnen.

2285 Men vier hem noch den toom door konst van veynzery.
 En volgt men dit, gy zult gewis haast zien hoe hy,
 Gelijk een Faëton¹¹ aan 't hollen zal geraaken.

Anjello in kostelijk gewaad, en blooten degen in zijn handt.

ANJELLO

Nu wy ten dienst des volks en d'algemene zaaken
 Ons zelven hebben als voor elk ten doel gesteldt,
 2290 Zoo zoekt men ons mijn Heer door lagen en geweldt
 Op een barbaarze wijs daar voor den hals te breeken.
 Maar om my nu aan dien ondankbren hoop te wreeken,
 Zoo heb ik voor om hun als noch van dezen dach
 Te doen gevoelen wat mijn achtbaarheid vermach.
 2295 Al waar hy noch zoo groot of hoogh of laag geboren,
 Wy laten ons voortaan van niemandt ringeloren.
 Daar toe zoo hebben wy 't alreê te ver gebragt.
 Doch uwe Hooghey, wien wy nu by overdragt
 't Bestier des ganschen volks vrywilligh overdragen,
 2300 En laat hem dit van ons in 't minste niet mishagen,
 Terwijl het alles werdt weêr in uw magt gesteldt.
 Hier op verwerpen wy dit kleet van staat, verzeldt
 Met zoo veel pragts, waar door men ons voorheen begroete

Hy treet zijn opperkleet met voeten.

Daar leyt het; ieder trap het neffens my met voeten
 2305 Als iet veragtelijks, by my altoos gehaat.

11 *Faëton*: Phaëton mocht van zijn vader, de zonnegod Helios, voor een dag de zonnewagen besturen. De paarden sloegen echter op hol en sterren en aarde dreigden vernietigd te worden. Oppergod Zeus zag zich toen genoodzaakt zijn bliksem te slingeren. De paarden werden vernietigd en Phaëton viel dood. In de zeventiende-eeuwse literatuur stond Phaëton bekend als exemplum van overmoed en roekeloosheid, wat ook staatkundig toegepast kon worden. Zo had Vondel in 1663 het treurspel *Faëton Of Reuckeloze Stoutheit* gepubliceerd, dat leerde 'dat de heerschappy van hooge staeten (= het besturen in hoge ambten) alleen aen wijzen en voorzichtigen, en niet aan wulpen (= jonge mensen) en onbeslepene harssens (= ongeschoolden), te betrouwen staet'.

Dat ieder u alleen erken als hoofd van Staat
 En van het gantsche volk; wy zullen ons weêr voegen
 Tot onzen eersten staat⁺ en laten ons genoeg⁺
 Dat alles is herstelt in goede rust en vreê.

- 2310 Doch uwe Hoogheyd staa ons toe noch deze beê:
 Dat wy op heden ons wat mogen t'zaam vermaaken,
 Naar Posilippo¹² Heer, alzoo wy door het blaaken
 Der zon wat zijn verhit; gy zult dan zien hoe dat
 Het volk op mijne wenk by duyzenden de stadt
 2315 Verlaten zullen om ons derwaarts te geleyden.

⁺*Tot onzen eersten staat:* in mijn vroegere status (Anjello wil dus weer visser zijn)
⁺*en [...] genoeg:* en nemen er genoeg mee

ARCOS

Mijn Heer, voor dees tijt nier, alzoo wy zijn bescheyden⁺
 Met zijn Eerweerdigheyd te gaan naar zijn Paleys.

⁺*bescheyden:* uitgenodigd

ANJELLO

- Wel hoe mijn Heer, wat 's dit? Ontzegt gy my dien eys?
 'k Herroep dan alles weer en wil voortaan volherden
 2320 In mijn gezach en staat; 't is best dan dat wy werden
 Van u gevreesd dan u te smeeken met gedult.
 Wy gaan dan en ik wil dat gy my volgen zult,
 Of niet⁺, ziet toe wie 't zich van beyde zal beklaagen.

⁺*Of niet:* en doet u dat niet...

Anjello binnen.

ARCOS

- Die smaatheyd staat ons nu niet langer om te draagen.
 2325 Elk raam slegs middelen tot demping van die pest.

SPINELLI

Hy heeft zijn wortelen alree te diep gevest.
 Die moet men snoeyen eer zy verder zich verspreyen.

ANACLERIO

Men laat door hevigheyd zich niet te ligt verleyen.

ARCOS

Men laat zich ook zoo niet trotseeren van die kant.

TIBERIO

- 2330 Hy heeft de meeste macht des volks noch op zijn handt.

12 *Posilippo:* heuvel buiten de stad

SPINELLI

Elk walgt van al zijn doen en wrede tyrannye.
 Zijn ondergang, dat is de rust der heerschappye,
 Wie die niet vordert, is een vyandt van 't gemeen.

ARCOS

Zoo doet het en dit komt met my ook over een.
 2335 Elk tragt dan, hoofd voor hoofd, ook meê de handt te houwen
 Aan 't geen Medina heeft tot zijnen val gebrouwen.
 Wy gaan en wagten iet door hem tot heyl van 't Rijk.

ANACLERIO

Wy volgen u, mijn Heer.

SPINELLI

Zoo doen wy algelijk.

Alle binnen. Filomarino blijft.

FILOMARINO

De tyranny: 't verderf van Heerschappy en Staaten.

Anjello half gekleet, zonder hoedt, met een schoen, en blooten degen uyt.

ANJELLO

2340 Myn Heer, 't ondankbre volk heeft my geheel verlaaten.
 Ik ben als radeloos. Hoe radeloos? O neen.
 Ik ben de mondt van 't regt, een voorspraak van 't gemeen.
 'k Ben meer als Cesar¹³ in het geven van mijn wetten.
 Staa bloedthondt, staa, mijn volk wilt hem de kop verpletten.
 2345 Voort beulen, help my straks die schelmen aan een kant,
 Don Karlo Caraciool, Medina en Ferrant,
 Helhonden, heyloos zaat en vuyl vervloekte pesten,
 Die 't volk tot op 't gebeent, om zich met bloedt te mesten,
 Geknaagt hebt, jaagt 'er door! Zoo dat gaat wel, ik zal
 2350 Elk hoofd tot mijn vermaak gebruyken voor een bal
 Om dagelijks daar meê te dart'len en te spelen.
 Ik wil dat ieder dan op 't scharpste mijn beveelen
 Uytvoeren zal en dat men uyt mijn naam en last
 Den eenen door het swaart en d'andre met de bast⁺

⁺*met de bast*: met de strop

13 *Cesar*: de Romeinse alleenheerser Julius Caesar; zie de opdracht.

2355 Doen sneuv'len zal om ons gezaglijk zoo te maaken.
 Zoo vaar maar voort, mijn volk, in 't plond'ren, branden, blaaken.
 Zoo werdt met vuur het vuur van onze wraak geblust.

FILOMARINO

Bedaar mijn zoon, bedaar, en geef u tot de rust.

ANJELLO

Te rust mijn Heer? O neen, ik wil my niet bedaaren.

FILOMARINO

2360 Ik gaa, eer my iet quaats van hem mogt wedervaren.
 Het breyn dat kookt en al zijn zinnen zijn ontsteldt.

Aartsbisschop binnen.

Mijn Heer, verlaat gy my? O wreehteyt! O geweldt!
 Ik volgh u naa, op hoop dat u Eerweerdigheeden
 My magh gedaghtich zijn wanneer gy in gebeden
 2365 U buyght voor 't hoog Autaar ootmoedelijk ter neêr.

Medina met de saamgeswoorene.

MEDINA

Pas op, gy kent de leus⁺: wanneer ik stamp. Mijn Heer
 Anjello, met verlot dat wy u hier genaaken...

⁺*de leus: het signaal*

ANJELLO

Wat wilt gy? Zegt mijn volk.

MEDINA

Dat gy u ziel zult braaken,
 Tyran en pest van 't Rijk en van den ganschen Staat.

Hy werdt doorschooten.

ANJELLO

2370 Ondankbre schellemen, o goddeloos verraadt!

MEDINA

Daar leyt dat monster nu, men sleep het heen en weder
 Veragtljik als een hondt de straten op en needer,
 Op dat den Adeldom met vreugdt anschouwen mach
 Hun vyandt nêergevelde door ons op dezen dach.

all. bin.

Arcos. Medina. Spinelli. Filomario Aartsbisschop. Aartshartogin. Anaclerio. Tiberio. Santinelli.

A R C O S

- 2375 't Gerugt van zijne doot quam nauw'lijks ons ter ooren,
Of 't gansche Hof dat scheen gelijk op nieuw herbooren,
Men liep elkanderen al juygendt te gemoet,
De regimenten, zoo te paarde als te voet,
Voorheen een weinigh wat ter zijde afgeweeken,
2380 Betoonden ieder hun bezondre vreugde teeken;
Den Adeldom, die zich een wijl verborgen hadt,
Die zach men veyligh weêr by troepen door de stadt
Hun zelfs vertonen, elk had nu de vrees verbannen.

Medina met het hoofd van Anjello op een spies, met gevolgh.

M E D I N A

- Hier ziet men nu het hoofd van 't Hooft der Rijkstyrannen,
2385 Dien bloedthondt, die het Rijk met zoo veel leet en smaat
Gedrukt heeft, en van ons als tot 'er doot gehaat,
Die 't alles dwong met magt door kragt van zijne wetten.

A R C O S

- Men doe zoo dadelijk en in der yl bezetten
De markt, 's Rijks magezijn en toegang tot het slot
2390 Sint Elmo, en het volk by openbaar gebodt
Aanzeggen van ons doen in 't minst te wederstreven⁺
En dat hun alles werdt uyt 's Koninks naam vergeven,
Mits dat zich ieder voort ontwaapene en stel
Zich nu gewilligh in te volgen ons bevel.
2395 Ook is het nodigh om de vordre rust te vordre
Als dat men spoediglijk nu geve last en ordre
Om zijnen broeder, die zich daad'lijk op 't gerugt
Met al zijn aanhang heeft begeven op de vlugt,
't Zy door wat middelen te mogen agterhaalen.

⁺van [...] wederstreven: dat men ons handelen niet in het minst weerstreeft

F I L O M A R I N O

- 2400 Terwijl den hemel nu door zijn genadestralen,
En 't opperste geregt door een geregte wraak,
Zich endtlijk heeft erbarmt en hanthaaft uwe zaak,
En dat wy hem als zien van 's hemels vuur geslagen,
En als een Faëton⁺ gesmeeten uyt zijn wagen,

⁺als een Faëton: zie 2287

- 2405 Zoo hebben wy als nu veel rijkelijker stof
 Als ooyt voorheen om hem te geven prys en lof.
 Wy gaan u dan zoo voor om 't zelve te betragten,
 En zullen u aldaar terzelve stont verwagten.

Filomario binnen.

MEDINA

Zoo rijst de zon van Staat weêr heden in dit Rijk.

SPINELLI

- 2410 Zoo heft de Majesteyt zijn kroon weêr uyt het slijk.

ANACLERIO

Zoo werdt het paard getemt, dat nu als aan de handt draaft⁺.

⁺Zoo [...] draaft: zie 430-432

TIBERIO

Zoo bloeyt een Staat, daar 't regt der volkren werdt gehandthaaft.

UYT